

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการชุมชนวิถีพุทธที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
- ๒.๔ หลักธรรมสำหรับชุมชน
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น
- ๒.๖ สภาพพื้นที่ที่ศึกษา
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

การสร้างรูปแบบ (Model) ไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษา องค์ความรู้ (Intensive knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมุติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนการพัฒนาแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือการสร้างรูปแบบและการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ จึงทำให้เกิดแนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดการตามรูปแบบ (Model) ต่างๆ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ ความหมาย รวมทั้งขั้นตอนในการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนวิถีพุทธเพื่อให้รูปแบบชุมชนวิถีพุทธมีบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่น และชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายรูปแบบ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ให้ความหมายของ“รูปแบบ” ไว้ว่ารูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ เช่น รูปแบบร้อยกรอง(ศิลปะ) สิ่ง que แสดงให้เห็นว่าเป็นเช่นนั้น ๆ อย่างรูปคน รูปบ้าน รูปปลา รูปใบไม้ เช่น รูปแบบผู้หญิง รูปแบบเปิด รูปแบบวัด^๑ รูปแบบ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒ (กรุงเทพมหานคร นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๙๖๕.

ของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ และชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ (validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้วสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย หรือเป็นลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ หรือเกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เราอยากได้กับความสามารถที่จะหาสิ่งที่ต้องการนั้นแตกต่างกันมาก เช่น เมืองในอุดมคติ^๒ รูปแบบเป็นสิ่งที่แสดงโครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ^๓ ซึ่งกล่าวได้ ว่า รูปแบบเป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้่ายต่อการทำความเข้าใจ รูปแบบจึงมิใช่การบรรยายหรืออธิบาย ปรากฏการณ์ อย่างละเอียดทุกแง่มุม เพราะการกระทำเช่นนั้นจะทำให้รูปแบบนั้นด้อยลงไป ส่วนการที่ระบุว่าเป็นใด ๆ จะต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงเหมาะสมกับรูปแบบนั้น ๆ และควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง จะต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงเหมาะสมกับรูปแบบนั้น ๆ ควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีการกำหนดตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบนั้นว่าต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้นอย่างไร^๔ นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่ารูปแบบเป็นแบบจำลอง หรือ รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้าง ทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษา^๕ จะเห็นว่ารูปแบบเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมี ตั้งแต่แบบจำลองอย่างง่ายไปจนถึงแบบจำลองที่มีความซับซ้อนมาก ๆ มีทั้งแบบจำลองเชิงกายภาพ เช่น แบบจำลองอะตอม แบบจำลองเครื่องบิน เป็นต้น และแบบจำลองเชิงคุณลักษณะที่ใช้อธิบายสภาพการณ์หรือปรากฏการณ์ด้วยภาษาหรือ สัญลักษณ์ต่าง ๆ^๖

^๒ วัลลัษณ์ วรเทพพิพัฒน์, การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: ทฤษฎีและกาประยุกต์ใช้, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑-๒๓.

^๓ อุทุมพร จามรมาน, “โมเดลคืออะไร”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม ๒๕๔๑) : ๒๒.

^๔ W. John Bardo, and J. John Hartman, Urban Soclogoy : A Systematic Introduction, (U.S.A.: F.E. Peacock Publishers. Inc, 1982), pp. 70-71.

^๕ พูลสุข หิงคานนท์, “การพัฒนาแบบจำลองการจัดการของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต , สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๐).

^๖ L. Henry Tosi, and J. Stephen Carroll, Management, 2nd edition, (New York: John Wiley & Sons, 1982), p. 163.

จะเห็นได้ว่า คำว่า รูปแบบ มีหลายลักษณะที่นักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบย่อมจะอธิบายปรากฏการณ์ในอนาคตหรือการทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือแบบจำลองที่ผู้วิจัยหรือนักวิชาการคิดขึ้นมาใช้สำหรับการศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืออาจจะเป็นโครงสร้าง เป็นข้อความ เป็นสถิติ เป็นต้น

รูปแบบ แปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Model ซึ่งมีผู้ให้ความหมายในลักษณะต่างๆ กัน เช่น ต้นแบบ ตึกตา แบบจำลอง แบบแผน วงจร หรือตัวแบบ เป็นต้น อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะแปลว่าอย่างไรก็มีนัยแห่งความหมายที่มาจากคำว่า Model ดังกล่าวนอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของรูปแบบหลากหลายทัศนะ ดังนี้ คำว่า “รูปแบบ” หรือ Model เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรูปแบบจะหมายถึงสิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลองสิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชนบท เป็นต้น พจนานุกรม Contemporary English ให้ความหมายไว้ ๕ ความหมาย แต่โดยสรุปแล้วจะมี ๓ ลักษณะคือ

๑) Model หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริง ซึ่งเท่ากับแบบจำลอง

๒) Model ที่หมายถึง สิ่งของหรือคนก็นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ

๓) Model หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ^๗

รูปแบบ คือ วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการของคนที่มีต่อปรากฏการณ์ หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง รูปแบบจึงเป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบ หรือเป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่างเป็นแผนผังหรือแบบแผนของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ^๘

รูปแบบเป็นโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบหมายถึงแบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมา เพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น หรือในบางกรณีอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปแบบอย่างง่าย หรือซับซ้อนก็ได้ เช่นกัน สำหรับรายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบจะขึ้นกับลักษณะปรากฏการณ์และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพัฒนาารูปแบบ^๙

รูปแบบ (Model) เป็นการจำลองภาพในอุดมคติที่นำไปสู่การอธิบายคุณลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ที่มีองค์ประกอบตายตัว หรือรายละเอียดทุกแง่มุม โดยผ่านกระบวนการทดสอบอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดความแม่นยำและเชื่อถือได้ รูปแบบเป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์ โดยอาศัยหลักการของระบบ

^๗ Longman, Longman Dictionary of Contemporary English, (England : Clays, 1981), p. 668.

^๘ เยาวดี วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวิจัยการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕.

^๙ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙.

รูปนัยทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจำจืดของนิยามความสัมพันธ์และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบที่มีความเที่ยงตรง จะพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อ^{๑๐} รูปแบบเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์องค์ประกอบ ที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น^{๑๑}

รูปแบบเป็นสิ่งที่ออกแบบมาเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริง^{๑๒} Bardo & Hardman (1982) ได้ขยายความของรูปแบบว่าเป็นอะไรบางอย่างที่เราพัฒนาขึ้น เพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญๆ ของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ รูปแบบจึงไม่ใช้การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม ส่วนการที่ระบุว่ารูปแบบหนึ่งๆ จะต้องมียละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสมและรูปแบบนั้นๆ ทั้งนี้รูปแบบขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่าง และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ อย่างไร^{๑๓}

สรุปได้ว่า รูปแบบมีสองลักษณะ คือ ความหมายเชิงกายภาพ ซึ่งหมายถึง แบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และความหมายเชิงแนวคิด คุณลักษณะซึ่งหมายถึง แบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรมและความหมายเชิงแนวความเป็นจริงอย่างง่าย หรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ออกมาให้เห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องความเป็นเหตุเป็นผล และการเชื่อมโยงสิ่งที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน โดยใช้เหตุผลข้อมูลและฐานคติมาประกอบกัน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อธิบายทฤษฎีที่มีอยู่แล้วให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ใช้เป็นแนวทางในการสร้างทฤษฎีใหม่ ๆ ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป หรือกล่าว โดยสรุปว่า รูปแบบ หมายถึงเค้าโครงของเรื่องที่ต้องการศึกษาโดยแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันเพื่อช่วยในการศึกษา ปัญหา แนวคิด และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจง่ายและดียิ่งขึ้น

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความหมายของรูปแบบ ตลอดจนผลการศึกษาของนักวิชาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนวิถีพุทธที่มีธรรมเป็นหลักนำในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยมีหลักแนวคิดที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑ ดังต่อไปนี้

^{๑๐}R.H. Leader Willer, and leadership process, (Boston : Irwin / McGraw-Hill, 1967), p. 15.

^{๑๑}A.F. Stoner, & C. Wankel, Management, 3 rd ed, (New Delhi: Prentice-Hill, 1986) p. 12.

^{๑๒}D.L. Hausser, Comparison of Different Models for Organizational Analysis, (New York: John Wiley and Son, 1980), pp. 132-161.

^{๑๓}J.W. Bardo, & J.J. Hartman, Urban sociology : A systematic introduction, (New York: F.E.Peacock, 1982), pp. 70-72

ตาราง ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ (๒๕๔๒, หน้า ๙๖๕)	รูปแบบ คือ รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนว ซึ่งเป็นที่ยอมรับ
ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิพษ์ (๒๕๔๐, หน้า ๒๑-๒๓)	รูปแบบ คือ รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และ แบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กกลง หรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ
อุทุมพร จามรมาน (๒๕๔๑, หน้า ๒๒)	รูปแบบ เป็นสิ่งที่แสดงโครงสร้างองค์ประกอบ ที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน
Bardo, John W., and Hartman, John J. (1982, pp. 70-71)	รูปแบบเป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อบรรยาย คุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง
พูลสุข หิงคานนท์ (๒๕๔๐, หน้า ๒๖)	รูปแบบสิ่งที่แสดงโครงสร้าง ทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษา
Tosi, Henry L. and Carroll, Stephen J. (1982, p. 163)	รูปแบบเป็นภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใด อย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมี ตั้งแต่แบบจำลองอย่างง่ายไป จนถึงแบบจำลองที่มีความซับซ้อนมากๆ
Longman (1981, p. 668)	Model หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริง ซึ่งเท่ากับ แบบจำลอง Model ที่หมายถึง สิ่งของหรือคนที่น่าสนใจใช้เป็น แบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครุต้นแบบ Model หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ
เยาวดี วิบูลย์ศรี (๒๕๓๖, หน้า ๒๕)	รูปแบบ คือ วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอด ความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนถึงจินตนาการของคนที่มีต่อ ปรากฏการณ์
บุญชม ศรีสะอาด (๒๕๔๕, หน้า ๑๙)	รูปแบบเป็นโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ของ องค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบ ต่างๆ
Willer, R.H. (1967, p. 15)	รูปแบบเป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับชุดของ ปรากฏการณ์ โดยอาศัยหลักการของระบบรูปนัยทั้งนี้มี จุดมุ่งหมาย

ตาราง ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Hausser, D. L. (198๐, pp. 132-161)	รูปแบบเป็นสิ่งที่ออกแบบมาเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่าง
Bardo, J.W., & Hartman, J.J. (1982, pp. 70-72)	วัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆอย่างไร

๒.๑.๒ ประเภทรูปแบบ

ประเภทของรูปแบบการอธิบายลักษณะ จากลักษณะของเมืองเป็นรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะพื้นที่ และรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะของประชากร รูปแบบที่ใช้ในการอธิบายโดยพื้นที่นั้นมีจุดมุ่งหมายในการบรรยายลักษณะของเมืองว่ามีลักษณะเช่น Concentric Zone Model และ Social Area Analysis Model เป็นต้น สำหรับรูปแบบที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของประชากรเมืองนั้นเป็นรูปแบบที่เสนอแนวคิดในการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของประชากรเมืองต่าง ๆ เช่น Residential Segregation Model เป็นต้น^{๑๔} นอกจากนี้ รูปแบบมีหลายประเภท เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แบ่งออกเป็น รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม รูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ รูปภาพ รูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ และรูปแบบที่นำเอาตัวแปรต่าง ๆ มา สัมพันธ์กันในเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เป็นต้นนอกจากนี้การสร้างรูปแบบ(model) นั้นไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้ (intensive knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมุติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้นและนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนการพัฒนาแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบและการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ^{๑๕} ซึ่งทางด้าน Keeves ได้กล่าวไว้ ๔ รูปแบบ ได้แก่

^{๑๔}Schwirian, อ้างใน J.W. Bardo, & J.J. Hartman, *Urban Society : A systematic introduction*, (New York: F. E. Peacock, 1982), pp. 70-72.

^{๑๕}Piyanart Singchoo, *แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบออนไลน์* แหล่งข้อมูล
<<http://www.gotoknow.org/posts/503317>> [๘ ส.ค. ๒๕๕๗].

๑) Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบ เปรียบเทียบได้กับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้นนักเรียนที่คงอยู่ในระบบ จึงเท่ากับนักเรียนที่เข้าสู่ระบบ ลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

๒) Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิหรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ

๓) Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

๔) Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันในเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดา มารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้านและระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น^{๑๖}

จะเห็นได้ว่า ประเภทของรูปแบบทั่วไปไม่ได้มีการจัดการที่หลากหลายมากนักในหมู่นักวิจัยหรือนักวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่จะยึดแนวของ Keeves เพราะเห็นว่ามี ความชัดเจนในตัวอยู่แล้ว ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า การนำประเภทรูปแบบในประเทศไทยยังคงใช้โมเดลหรือรูปแบบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละตัวเพื่อกำหนดประเด็นในการศึกษาแต่ละเรื่อง จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเภทของรูปแบบ ตลอดจนผลการศึกษานักวิชาการต่าง ๆ สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๒ ดังต่อไปนี้

^{๑๖}P.J. Keeves, *Educational research methodology, and measurement: An international handbook*, (Oxford, England: Pergamon Press, 1988), pp. 561-565.

ตารางที่ ๒.๒ ประเภทรูปแบบ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Schwirian (1982, pp. 70-72)	ลักษณะของเมืองเป็นรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะพื้นที่ เช่น Concentric Zone Model และ Social Area Analysis Model เป็นต้น สำหรับรูปแบบที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของประชากรเมือง เช่น Residential Segregation Model เป็นต้น
Keeves, P. J. (1988, pp. 561-565)	การสร้างรูปแบบและการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ ดังนี้ ๑) เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ ๒) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยาย ๓) เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์ ๔) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันในเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น

๒.๑.๓ ลักษณะรูปแบบที่ดี

การสร้างรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์มากเท่าใด โมเดลจะสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้การนำโมเดลไปใช้มีความยุ่งยาก ในทางตรงกันข้ามถ้าเน้นความสะดวกในการนำโมเดลไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ก็ต้องเขียนโมเดลให้ง่ายและชัดเจน โมเดลนั้นก็ย่อมไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์ ซึ่งทำให้การนำโมเดลไปอธิบายทำนาย และควบคุมปรากฏการณ์ได้จำกัด ดังนั้นการสร้างโมเดลจึงต้องพยายามสร้างให้ได้ทั้งความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์ให้มากที่สุด และขณะเดียวกันก็สามารถนำไปใช้หาข้อสรุปเพื่ออธิบาย ทำนายหรือควบคุมปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้มากที่สุด โดยเราอาจเลือกศึกษาเฉพาะองค์ประกอบหรือตัวแปรที่สำคัญ ๆ ของปรากฏการณ์นั้น ๆ ^{๑๗} นอกจากนี้ความเห็นของนักวิชาการหลายท่านกล่าวว่าแบบจำลองที่ดีจะเปรียบเสมือนสิ่งที่ทำให้ผู้สนใจศึกษาในเรื่องใด ๆ ได้มีความเข้าใจเป็นเบื้องต้น ก่อนการศึกษาในแนวลึกต่อไป ดังนั้นแบบจำลองที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

^{๑๗} เสรี ชัดแจ้ง, แบบจำลอง (ม.ป.ท. ๒๕๓๘), หน้า ๓.

๑) แบบจำลองควรประกอบด้วย ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรมากกว่าที่จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรวม ๆ

๒) แบบจำลองควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์โดยเมื่อทดลองแบบจำลองแล้ว หากปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์แบบจำลองนั้นต้องถูกยกเลิกไป

๓) แบบจำลองควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน

๔) แบบจำลองควรนำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่ หรือความสัมพันธ์ใหม่ของเรื่องที่ศึกษาได้

๕) แบบจำลองในเรื่องใดจะเป็นเช่นไร ขึ้นอยู่กับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ^{๑๘}

นอกจากนี้ทางด้าน Keeves เสนอรูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ ควรจะมีข้อกำหนด (requirement) ๔ ประการ คือ

๑) รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (Structural Relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันแบบรวม ๆ (Associative Relationship)

๒) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้ที่จะทดสอบรูปแบบพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

๓) รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

๔) รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา^{๑๙}

จะเห็นได้ว่า ลักษณะรูปแบบที่ดี อยู่ที่สามารถจะอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้แม่นยำ มากน้อยเพียงใดและเห็นได้ในลักษณะผลเชิงประจักษ์ระหว่างตัวแปรเชิงโครงสร้างกับความเป็นไปได้ของกลไกที่ประกอบด้วยเหตุและผลที่สัมพันธ์กับการศึกษาในเรื่องนั้น ๆ การนำเสนอเพื่อสื่อสารยังผู้อ่านจะต้องมีลักษณะที่เหมาะสม เข้าใจง่าย ๆ และมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุดสามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๓ ต่อไปนี้

^{๑๘} พูนสุข หิงคานนท์ , “การพัฒนาการจัดรูปแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต* , สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๐).

^{๑๙} P.J. Keeves, *Educational Research Methodology and Measurement: An International handbook*, p. 560.

ตารางที่ ๒.๓ ลักษณะรูปแบบที่ดี

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พูนสุข หิงคานนท์ (วิทยานิพนธ์, ๒๕๔๐)	แบบจำลองที่ดี ๑) แบบจำลองควรประกอบด้วย ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรมากกว่าที่จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรวม ๆ ๒) แบบจำลองควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ๓) แบบจำลองควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่จะศึกษาได้อย่างชัดเจน ๔) แบบจำลองควรนำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่ หรือความสัมพันธ์ใหม่ของเรื่องที่ศึกษาได้ ๕) แบบจำลองในเรื่องใดจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ
เสรี ชัดแจ้ง (๒๕๓๘, หน้า ๓)	การสร้างรูปแบบควรสร้างให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์มากที่สุด
Keeves, P. J. (1988, p. 560)	รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ควรจะมีข้อกำหนด ๔ ประการ คือ ๑) รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง ๒) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นได้ ๓) รูปแบบควรจะต้องระบุถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ๔) รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่

๒.๑.๔ ขั้นตอนการสร้างรูปแบบ

การพัฒนาแบบนั้น จากการวิเคราะห์ลำดับในการทำวิทยานิพนธ์ หลักการเขียนรายงานการวิจัย จุดบกพร่องที่มักจะพบในการทำวิทยานิพนธ์ ฯลฯ แล้วนำองค์ประกอบเหล่านั้นมาสร้างเป็นรูปแบบการควบคุมวิทยานิพนธ์ตามลำดับขั้นตอนในการทำวิทยานิพนธ์ หลังจากนั้นนำ รูปแบบ

ดังกล่าวไปทดสอบและประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบ^{๒๐} นอกจากนี้การพัฒนาแบบการบริหาร มุ่งศึกษาการพัฒนาแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม มีรายละเอียดในการดำเนินการ ๕ ขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่ได้รับเลือกเป็นโครงการนำร่อง การวิจัยและการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการศึกษาสภาพจริงจากรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพ

ขั้นตอนที่ ๒ เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การโดยการสังเคราะห์แบบสัมภาษณ์จากการศึกษาในขั้นตอนที่ ๑ แล้วนำมาสร้างเป็นรูปแบบจำลองระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ แบบเลือกตอบ เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ขั้นตอนที่ ๓ เป็นการพัฒนารูปแบบระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การโดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ การใช้รูปแบบจำลองจากขั้นตอนที่ ๒ นำมาศึกษาวิเคราะห์และกำหนดรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การด้วยเทคนิคเดลฟายรอบ

ขั้นตอนที่ ๔ การวิเคราะห์หาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษาคือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและกรรมการสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ ๕ การสรุปและนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การและจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป^{๒๑}

นอกจากนี้ เช่น การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานซึ่งมุ่งศึกษารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับสภาพสังคมแบ่งการวิจัย ๔ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เป็นการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี วิธีการบริหารโรงเรียนที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน และสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย

^{๒๐} บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

^{๒๑} รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘).

ขั้นตอนที่ ๒ เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยมีองค์ประกอบ ๕ องค์ประกอบ ด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เพื่อถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ ๓ เป็นขั้นการพัฒนารูปแบบบริหารสถานศึกษาที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานโดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ ๔ เป็นขั้นการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและกรรมการสถานศึกษา^{๒๒}

จะเห็นได้ว่า การสร้างรูปแบบซึ่งส่วนใหญ่นิยมศึกษากันมากหรือที่พบมากส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของวิทยานิพนธ์ เช่น การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้แบ่งขั้นตอนในการพัฒนาแบบจำลอง ๔ ขั้นตอนคือ ๑) การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ๒) การกำหนดหลักการและองค์ประกอบของแบบจำลอง ๓) การร่างแบบจำลอง ๔) การประเมินแบบจำลอง^{๒๓} และการพัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนารูปแบบเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ๑) พัฒนารูปแบบเป็นการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักการ ข้อมูลพื้นฐาน องค์ประกอบ สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ รวมถึงการสร้างรูปแบบเบื้องต้น ๒) ตรวจสอบ ทดสอบรูปแบบ ได้แก่ ความเหมาะสม ความตรงและการยอมรับเป็นการประมวลความคิดเห็นจากการตรวจสอบและเปรียบเทียบรูปแบบกับองค์ประกอบและการกิจจริงหรือทดสอบ ๓) ทบทวน ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้สมบูรณ์^{๒๔} ฉะนั้นรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนา ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร จึงมีลักษณะเป็นการพัฒนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด

จากผลการศึกษาของนักวิชาการต่าง ๆ แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการสร้างรูปแบบ เพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งต้องเริ่มจากคนเป็นสำคัญและเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนการพัฒนา สามารถสรุปแนวคิดที่เกี่ยวข้องได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังต่อไปนี้

^{๒๒} สมุทร ชำนาญ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”, **ดุขฎิ นิพนธ์การศึกษาดุขฎิบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖).

^{๒๓} ดิเรก วรรณเศียร, “การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุขฎิบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๒๔} รุ่งภา จิตรโรจนรักษ์, “การพัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุขฎิบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

ตารางที่ ๒.๔ ขั้นตอนการสร้างรูปแบบ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
บุญชม ศรีสะอาด (๒๕๓๕, หน้า ๑๓)	การพัฒนาแบบและการทดสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบ ดำเนินการโดยวิเคราะห์ลำดับในการทำวิทยานิพนธ์ และนำ รูปแบบดังกล่าวไปทดสอบและประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบ
รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ (วิทยานิพนธ์, ๒๕๔๘)	การดำเนินการ ๕ ขั้นตอน คือ ๑ การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ๒ การสร้างรูปแบบจำลอง ๓ การพัฒนาแบบ ๔ การวิเคราะห์หาความเหมาะสมของรูปแบบ ๕ การสรุปและนำเสนอรูปแบบและจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป
สมุทรา ชำนาญ (วิทยานิพนธ์, ๒๕๔๖)	การวิจัย ๔ ขั้นตอน คือ ๑ การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักการแนวคิด ทฤษฎี ๒ การสร้างรูปแบบจำลอง ๓ การพัฒนาแบบ ๔ การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ
รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์ (วิทยานิพนธ์, ๒๕๔๖)	ขั้นตอนการพัฒนาแบบเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ๑) พัฒนาแบบเป็นการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักการ ข้อมูลพื้นฐาน องค์ประกอบ สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ รวมถึงการสร้างรูปแบบเบื้องต้น ๒) ตรวจสอบ ทดสอบรูปแบบ ได้แก่ ความเหมาะสม ความตรง และการยอมรับเป็นการประมวลความคิดเห็นจากการตรวจสอบและเปรียบเทียบรูปแบบกับองค์ประกอบและภารกิจจริงหรือทดสอบ ๓) ทบทวน ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้สมบูรณ์

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการจัดการ หมายถึง ศิลปะในการใช้คน วัสดุอุปกรณ์ขององค์กรและนอกองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ^{๒๕} มีความสามารถในการรวมวัตถุและกำลังคนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด ^{๒๖} การจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ^{๒๗} เป็นการขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership) การแนะแนว (Guiding) และการกระตุ้น (Motivate) ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (communicating) การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Management) ^{๒๘} ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งวัตถุและคนมาดำเนินการ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของและวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงานหรืออีกนัยหนึ่งอาศัยบุคคลอื่นให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จ รวมถึงการให้บริการสาธารณะ ซึ่งครอบคลุมถึงการอำนวยความสะดวก การรักษาความสงบเรียบร้อยตลอดจนการพัฒนาประชาชนและประเทศชาติ เป็นต้น การบริหารของหน่วยงานของรัฐรวมไปถึงหน่วยงานราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น กระบวนการวางแผน การสั่งการ การจัดองค์การ การควบคุม กำกับ ความพยายามของสมาชิกขององค์กร และใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ เป็นศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การดำเนินงานโดยการอาศัยปัจจัยทั้งหลายได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ อุปกรณ์ในการปฏิบัติงานนั้นให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การจัดการหน้าที่ต่างๆ ที่กำหนดทิศทาง การใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า (Cost-effective) การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective) หมายถึง การตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right decision) และปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล สำหรับกระบวนการจัด

^{๒๕} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๒๖} G. John Hutchinson, **Organization: Theory and Classical Concepts**, (New York: McGraw Hill, 1967), p. 133.

^{๒๗} Ernest Dale, **Management: Theory and Practice**, (New York: McGraw Hill, 1973), p. 143

^{๒๘} E.N.Chapman, **Supervisor Survival Kit, second edition**, (California: Science Research Associates Inc., 1995), p. 3.

กิจกรรมประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การสั่งการ (Leading/directing) หรือการอำนวยการ และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์การ (6 M's) ซึ่งได้แก่ คน (man) เงิน (Money) วัสดุ (material) การจัดการ (Management) เครื่องมือ (Machine) และการตลาด (Marketing) เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลครบถ้วน กระบวนการที่มุ่งสู่เป้าหมายขององค์การจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ หรือเป็นกระบวนการออกแบบและรักษาสภาพแวดล้อมที่บุคคลทำงานร่วมกันให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

พบว่ามีหลักวิชาการนำเสนอไว้ ดังนี้

บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑) ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่าง คือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์จริงมาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุด และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒) ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงาน ให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓) ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔) การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน การบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น^{๒๙}

จากหลักการดังกล่าว พบว่าวิธีการต่างๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่า ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหา และความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่มมาวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่มให้ดีขึ้น และมากขึ้น

^{๒๙} W.Taylor Frederick, อังโนธชัย สันติวงษ์ , องค์การและการบริหาร , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

เรื่อยๆ หน้าที่ของการบริหาร (Management Functions) ประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร 5 ประการ คือ

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึงภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึงภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึงหน้าที่ในการสั่งการงานต่าง ๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕) การควบคุม (Controlling) หมายถึงภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว^{๓๐}

หลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑) การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) Henri Fayol ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับการ มอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบ ในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒) อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) Max Weber และ Henri Fayol ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของ Max Weber จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และ

^{๓๐}Price, Alan, **Human Resourec Management**, In a Business Context, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p.110.

ความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓) การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) Henri Fayol กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้อง ในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔) สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดในการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าใน การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้น การบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสาย การบังคับบัญชาแต่ละแผนกต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละที

๕) การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่าควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไรและมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖) การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มี การวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรม ของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมี

การติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ ยึดหลักว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗) หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘) การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดทำงานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้ชัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขึ้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙) ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่ง ความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐) ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง การเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมาสำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑) ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้ หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงาน และองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม

โดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควร ยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒) ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓) ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การและสมาชิกภายในองค์การ

๑๔) ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภคน และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง^{๓๑}

หลักการบริหารระบบราชการที่เรียกว่า POSDCoRB Model มีดังนี้

๑) P = Planning (การวางแผน) เป็นการคาดคะเนเหตุการณ์การต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งต้องคำนึงถึงทรัพยากรภายในองค์การ และสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อให้แผนที่กำหนดขึ้นมีความรอบคอบและสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒) O = Organizing (การจัดองค์การ) เป็นการจัดองค์การที่เป็นส่วนราชการโดยจัดแบ่งตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ออกเป็นกรม ฝ่าย แผนก จะพิจารณาปริมาณงานคุณภาพงานขนาดของการควบคุม และพิจารณาแบ่งสายงานหลัก และสายงานที่ปรึกษา โดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควบคู่กันไป

๓) S = Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) เป็นการคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำรงตำแหน่งภายในองค์การ โดยพิจารณาจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมให้ได้ในปริมาณที่เพียงพอจะทำให้งานสำเร็จได้

^{๓๑)} Henri Fayol, อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

๔) D = Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) เป็นการกำกับดูแล สั่งงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา โดยอาศัยลักษณะความเป็นผู้นำ การจูงใจ ศิลปะการปกครองคน และการสร้างมนุษยสัมพันธ์ของผู้ใต้บังคับบัญชา

๕) Co = Coordinating (การประสานงาน) เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทุกฝ่าย ทั้งในระดับสูงกว่า ต่ำกว่า และการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา

๖) R = Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงานจากผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารระดับต่างๆ โดยมีการติดต่อสื่อสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

๗) B = Budgeting (การงบประมาณ) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงิน โดยรอบคอบ

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ มาจากเงื่อนไขของการจำกัดการใช้ คน วัสดุ และสิ่งของให้น้อยลง ลดปัญหาการติดต่อสื่อสาร และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่น ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้นๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

๒.๒.๒ กระบวนการบริหาร

เครื่องมือที่นำมาใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงานโดยใช้วงจรงบประมาณ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ การเตรียมขออนุมัติงบประมาณ การเสนอให้ผู้บังคับบัญชาให้ความเห็นชอบ การดำเนินงานตามงบประมาณ การตรวจสอบ การใช้จ่ายงบประมาณตามแผนที่เสนอขอไว้^{๓๒} การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือ การบริหารจัดการเป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เพราะมีองค์ประกอบของความรู้ (Knowledge) มีหลักเกณฑ์ (Principle) และทฤษฎี (Theory) ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เป็นศาสตร์ทางสังคมซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกันกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ ส่วนในทางปฏิบัตินั้นจะขึ้นอยู่กับความสามารถประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะนำความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องศิลปะ ดังนั้น นักบริหารที่เก่งต้องมีศาสตร์และศิลปะ^{๓๓} การบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำงานดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และ

^{๓๒} Luther Gulick, อังโน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ , **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖.

^{๓๓} เต๋น ชะเนติย้ง, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๓), หน้า ๕๒.

ยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจหรืออาจกล่าวว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน ส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ หลัก POSDCoRB ในหนังสือความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจไว้ว่า การบริหารรัฐกิจได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์ทางการบริหารมากขึ้น เมื่อมีผลงานของนักวิชาการด้านการบริหารรัฐกิจผู้ที่ได้รับการกล่าวถึงเสมอและถือเป็นจุดสูงสุดในการยอมรับนับถือ คือ ผลงานการเขียนของ Luther Gulick and Lyndall Urwick ในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ ชื่อหนังสือ Papers on the Science of Administration ซึ่งมีการเสนอกระบวนการบริหารหรือหลักเกณฑ์การบริหารขึ้นมาจนเป็นที่โด่งดัง และต่อมา Gulick ได้พัฒนาปรับปรุงอักษรย่อหลักการบริหารเป็น ๗ ตัวโดยได้มาจากงานวิเคราะห์ของ Henry Fayol และกลายเป็นอักษรย่อต้นบัญญัติทั้ง ๗ อันหมายถึงกิจกรรมการปฏิบัติงานของหัวหน้าฝ่ายบริหาร อักษรย่อดังนี้ POSDCoRB (พอสต์คอร์ด) ภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ

๑) การวางแผน หมายถึง การกำหนด โครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒) การจัดองค์การ หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓) การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรมและการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดชั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงานและการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔) การสั่งการ หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕) การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์การเพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖) การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

๗) การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม^{๓๔}

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลปะ ในการวางแผน วางแผน สิ่งการควบคุมขั้นตอนการปฏิบัติ และรายงานผลกลับเพื่อให้การใช้งบประมาณ บุคลากร เกิดโยชน์และคุ้มค่า มีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ของแผนงาน โครงการ กิจกรรมต่างๆ

๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

การจัดการสมัยใหม่ว่าแนวคิดทางการบริหารของ Henri Fayol ผู้เป็นบิดาของทฤษฎีการจัดการปฏิบัติการ (Operational management theory) หรือบางท่านก็ถือกันว่าเป็นบิดาของการบริหารจัดการสมัยใหม่ เชื่อว่าการบริหารนั้นเป็นเรื่องของทักษะ และสนใจศึกษาองค์การโดยรวมและมุ่งเน้นที่กิจกรรมการจัดการ (Organizing) ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมห้าอย่าง คือ การวางแผน (Planning), การจัดองค์การ (Organizing), การบังคับบัญชา (Commanding), การประสานงาน (Coordinating), การควบคุม (Controlling) หรือ POCC พบว่าพนักงานมีผลผลิตเพิ่มขึ้นเนื่องมาจากการมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน การตระหนักในมิตรภาพและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นวิถีทางที่ทำให้ประสบความสำเร็จในองค์การ^{๓๕} การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะในการทำงานให้สำเร็จโดยใช้คนอื่น เป็นความถนัดหรือทักษะส่วนบุคคลอันได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การสั่งการและการควบคุม รวมถึงการใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จขององค์กรที่กำหนดไว้ส่วนการบริหารนั้นเป็นแนวทางหรือวิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ ตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์อย่างมีระบบ และได้ขยายความเกี่ยวกับกระบวนการบริหารตามเป็นแนวคิดของ Gulick ว่ากระบวนการบริหาร ประกอบด้วย 7 หรือเรียกว่า POSDCoRB^{๓๖}

๑) วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่าจะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไรและต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่าจะผลิตเพื่อใครต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหากไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีความหมายที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆ จะไม่มีผลสำเร็จ เพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

^{๓๔} ดิน ปรัชญพฤทธิ , หลักการจัดการ , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

^{๓๕} เนตรพัฒนา ยาวีราขการจัดการสมัยใหม่(กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส๕๕๖), หน้า ๘.

^{๓๖} ประพันธ์ สุริหาร, ศัพท์เทคนิคทางการบริหาร , (ภาควิชาบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘.

๒) ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ 4Ms คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6Ms ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓) มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามีปฏิริยาระหว่างกัน กล่าวคือ เป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4Ms หรือ 6Ms ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและเกิดปฏิริยาระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกัน และที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วยการนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิริยาระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันการบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔) ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่า บรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึงความสามารถขององค์การ ในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ^{๓๓๗}

การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหาร ในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีที่ดีที่สุด (One best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (Case study) จำนวนมาก และวิเคราะห์หาวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ^{๓๓๘} การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นแนวทางการบริหาร ที่เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจในงานต่างๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่างๆ ขององค์การใดที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้เห็นพนักงานได้รู้ว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงาน ที่มีต่อความสำเร็จขององค์การ ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความภูมิใจและรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง^{๓๓๙} การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people)และ

^{๓๓๗} สมคิด บางโม, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒-๖๓.

^{๓๓๘} สมยศ นาวิการ, การบริหารตามสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

^{๓๓๙} สุพิน เกษาคุปต์, การจัดการปฏิบัติงาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒-๙๓.

กล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ

P คือ Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๔๐}

สรุปได้ว่า หลักการบริหารและทฤษฎีบริหารโดยทั่วไปทั้งภาครัฐและเอกชน หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร หรือการจัดหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กร การสรรหาบุคคล การสั่งการ การประสานงาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน การงบประมาณ การประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อค้นหาวิธีที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมและนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล การบริหารจัดการที่ดีมีองค์ประกอบและหลักการการดำเนินงานมากมาย ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญที่ผู้บริหารจำเป็นต้องทราบและนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจการดำเนินงานในองค์กรของตน เพื่อให้เกิดความเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุด สามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๕

^{๔๐} ประยูร ธรรมจิตโต, **พุทธวิธีในการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓-๕.

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Frederick W Taylor, อ้างใน ธงชัย สันติวงษ์ (๒๕๔๔, หน้า ๔๗-๔๘)	พื้นฐานการบริหารที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) ๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน ๓. การพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน และคนงาน ๔. การประสานร่วมมือ
Price, Alan (2004, p.110)	หน้าที่ในการบริหาร ๑. การวางแผน (Planning) ๒. การจัดองค์การ (Organizing) ๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) ๔. การประสานงาน (Coordinating) ๕. การควบคุม (Controlling)
ทองหล่อ เดชไทย (๒๕๓๕, หน้า ๕)	๑. การบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผน ๒. การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ๓. การทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์
Henri Fayol, อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (๒๕๔๕, หน้า ๖๘-๖๙)	หลักการในการบริหารจัดการ ๑๔ ประการ การแบ่งงานกันทำ การบริหารระบบราชการที่เรียกว่า POSDCoRB Model มีดังนี้ - P = Planning (การวางแผน) - O = Organizing (การจัดองค์การ) - S = Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) - D = Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) - Co = Coordinating (การประสานงาน) - R = Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) - B = Budgeting (การงบประมาณ)

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
เดเน่ ชะเนตียัง (๒๕๓๓, หน้า ๕๒)	การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ ๑. องค์ประกอบของความรู้ (knowledge) ๒. มีหลักเกณฑ์ (principle) และทฤษฎี (theory)
ติน ปรัชญพฤทธิ (๒๕๓๙, หน้า ๒๔-๒๖)	ภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ P = Planning (การวางแผน) O = Organizing (การจัดองค์การ) S = Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) D = Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) Co = Coordinating (การประสานงาน) R = Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) B = Budgeting (การงบประมาณ)
Henri Fayol อ้างใน เนตร์พัฒนา ยาวีราช (๒๕๔๖, หน้า ๘)	การบริหาร เป็นวิถีทางเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ๑. เป็นเรื่องของทักษะ ๒. ศึกษาองค์การโดยรวม และมุ่งเน้นที่กิจกรรมการจัดการ (Organizing) คือ การวางแผน (Planning), การจัดองค์การ (Organizing), การบังคับบัญชา (Commanding), การประสานงาน (Coordinating), การควบคุม (Controlling) หรือ POCCC
ประพันธ์ สุริหาร (๒๕๔๗, หน้า ๑๘)	การบริหาร ๑. การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ ๒. การทำงานให้สำเร็จโดยใช้คนอื่น ๓. การบริหารนั้นเป็นแนวทาง หรือ วิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย และได้ขยายความเกี่ยวกับกระบวนการบริหารตามเป็นแนวคิดของ Gulick ว่ากระบวนการบริหารประกอบด้วย ๗ องค์ประกอบ หรือเรียกว่า POSDCoRB

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สมคิด บางโม (๒๕๔๕, หน้า ๖๒-๖๓)	องค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญ ได้แก่ ๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอน ๒. ทรัพยากรในการบริหาร ๓. มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามีปฏิกริยาระหว่างกัน ๔. ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๕, หน้า ๔๙)	๑. นำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีดีที่สุด (One best way) ๒. การบริหารใช้ได้ทั้งส่วนราชการและเอกชน
สุพิน เกษาคุปต์ (๒๕๔๔, หน้า ๙๒-๙๓)	๑. การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการบริหาร ๒. เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจในงานต่างๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ
ประยูร ธมมจิตโต (๒๕๔๙, หน้า ๓-๕)	การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น กรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า“POSDC” ดังนี้ คือ P คือ Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จในอนาคต O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชา S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลานานกว่า ๘๐๐ ปี ความเป็นพุทธมีความเข้มข้นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จนกระทั่งความเจริญก้าวหน้าจากดินแดน ตะวันตกได้เข้ามาพร้อมการเดินทางมาติดต่อค้าขาย การล่าอาณานิคม การเผยแพร่ศาสนาที่มา พร้อมกับการเจริญสัมพันธไมตรี ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวไทยที่ละน้อย ปัญหา สังคมที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาล หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา “ชุมชนวิถีพุทธ” จึงเป็นแนวทาง หนึ่งที่ทุกคนมองเห็นว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย ที่ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ของคนในกลุ่มในชุมชน ช่วยกันแก้ปัญหาของชุมชน ที่ชุมชนช่วยกันหาแนวทางในการสร้างอาชีพเพิ่ม รายได้ให้กับคนในชุมชนเพื่อเศรษฐกิจที่มั่นคง ชีวิตมีความเป็นอยู่ กินดี นอนหลับ ตื่นเป็นสุข สังคมที่ เข้มแข็ง ประเทศชาติที่มั่นคงอย่างยั่งยืน และส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นที่รัฐต้องการกระจาย อำนาจ ให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองได้ ต่อไป

๒.๓.๑ ความหมายชุมชน

การศึกษาเรื่องการจัดการชุมชนตามแนววิถีพุทธ เป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจก่อน การศึกษา คือ เรื่องของความหมายของชุมชน เพื่อให้เข้าใจกรอบแนวคิดเชิงความหมายของชุมชนว่า กว้างแคบหรือมีผู้นิยามความหมายของชุมชน เพื่อกำหนดกรอบความคิดของผู้ศึกษาที่มีต่อชุมชนให้ กระจำชัดนั่นเอง คำว่า ชุมชน ในสังคมไทยนั้นได้ถูกใช้ในความหมายที่แตกต่างกันไปอย่าง หลากหลาย ตามแต่ทัศนะของนักวิชาการและผู้รู้แต่ละคน ได้แก่ ความหมาย ตามพจนานุกรมใน พจนานุกรม Webster's New Dictionary of the American Language ได้ให้ความหมายสรุปได้ ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณหรือเมืองที่มีกลุ่มคน อยู่รวมกัน และกลุ่มคนที่อยู่รวมกันนี้มีความสนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายกัน ความหมายในพจนานุกรม ศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า ชุมชนหรือประชาคม^{๔๑} คือ

๑) กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกันลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานงานในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อกันระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยว เฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัด เหล่านั้นย่อมมีการสร้างสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบาง ประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่นเชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา

๒) ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม ความหมายที่ นักสังคมวิทยาต่างประเทศให้ไว้ที่ควรนำมากล่าวถึง ความหมายที่นักสังคมวิทยาต่างประเทศให้ไว้ที่

^{๔๑}ไพรัตน์ เตชะรินทร์ , นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา ปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๒.

ควรนำมากล่าวถึง Robert M. Maclver (โรเบิร์ต เอ็ม.แม็คไกวเวอร์) ให้ความหมายไว้ในหนังสือ Society, Its Structure and changes ว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกัน และสมาชิกทุกคน ได้ให้ความสนใจ ในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นร่วมกัน มิเพียงแต่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้แล้วชุมชนนั้นอาจหมายถึง การอยู่รวมกันอย่างง่าย ๆ เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือการอยู่ร่วมกันขนาดใหญ่ เช่น เมืองหนึ่งๆ หรือประเทศหนึ่ง ^{๔๒} Roland Warran (โรแลนด์ วอร์เรน) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้ายๆ กัน มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือพฤติกรรมอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง ^{๔๓} Cristient T. Onussen (คริสเตียน ที. โอนัสเซน) อธิบายว่า “ชุมชน” ได้แก่คนที่อยู่ร่วมกันในขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน และมีความสัมพันธ์และโครงสร้างวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์และโครงสร้างดังกล่าวมีวิวัฒนาการขึ้นมาจากกระบวนการกลุ่มที่ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มทางดินแดน ทั้งนี้เพราะการพึ่งพาอาศัยกัน และการอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้เนื่องจากความสามารถของชุมชนอันเพียงพอในการควบคุมกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในขอบเขตทางดินแดน ^{๔๔} “ชุมชน” คือกลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตภูมิศาสตร์ค่อนข้างที่แน่นอนและติดต่อกัน ตลอดทั้งมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่วไปอย่างเดียวกัน เช่น มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแห่งการพูด” ^{๔๕} สำหรับความหมายของชุมชนตามที่นักวิชาการของไทยได้ให้ไว้ ที่ควรนำมากล่าวถึงมี ดังนี้

นอกจากนี้แล้ว การที่จะมองดูว่าความเป็นชุมชนเกิดขึ้นนั้นจะพบเห็นได้จากสิ่งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนคือ หนึ่ง เกิดความสุข ซึ่งเป็นความสุขของคนที่มาาร่วมกันเพราะมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน สอง มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จ มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้โดยง่าย อีกทั้งเป็นเครื่องพัฒนาวัฒนธรรม และการเมืองพร้อมกันในตัวด้วย นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับทุกคนที่อยู่ในระบบ และสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติโดยต้องเป็นการเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์กันโดยผ่านทางการปฏิบัติ (Interactive learning through action) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญเพราะทำให้เกิดปัญญา และการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติ สาม มีการ

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๔๓} จีรพรรณ กาญจนะจิตรว การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๓๐), หน้า ๑๑.

^{๔๔} สมนึก ปัญญาสิงห์, การพัฒนาชุมชน, (ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒), หน้า ๒.

^{๔๕} สันธยา พลศรีทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์ (๒๕๓๓), หน้า ๑๑.

จัดการ ซึ่งการจัดการเป็นปัญหาที่ทรงพลัง ถึงขนาดมีคนกล่าวไว้ว่า การจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ (Management makes the impossible possible) เรื่องการจัดการนี้ต้องมีความเข้าใจเชิงระบบ และองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกัน ว่าควรจัดการเชื่อมโยงอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้นการจัดการต้องไปสร้างความรู้ที่จุดต่างๆ ให้เข้ามาเชื่อมโยงกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์^{๔๖}

Community มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ซึ่งบางครั้งช่วยให้เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับ “การรวมตัวของคน” เท่านั้น ถ้าพิจารณาในภาษาอังกฤษคำว่า “com” มีความหมายลึกซึ้งที่หมายถึง together คือการ (เดินทาง) ร่วมกัน และจะเห็นว่ามีคำที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงอีกหลายคำ^{๔๗}

Communal = ของชุมชน, เพื่อชุมชน
Common = ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย
Commune = ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

จากคำในภาษาอังกฤษดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ความหมายของชุมชนนั้นไม่จำกัดแน่นอนตายตัวอาจพิจารณาได้หลายแง่มุม อาทิ ปรัชญากายภาพ สังคมวิทยาจิตวิทยาในบางครั้งความหมายของชุมชนไม่ได้จำกัดอยู่กับความหมายที่ให้ความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ หรือบริเวณเล็กๆ ที่เรานึกถึงของหมู่บ้านเท่านั้น แต่บางครั้งความหมายของชุมชนอาจจะมีทั้งสิ่งเป็นรูปธรรมและนามธรรม “ชุมชน” เป็นคำที่มีการนำไปใช้กันอย่างกว้างขวางและใช้ในลักษณะแตกต่างกันออกไปจึงมีอาจกล่าวได้ว่า “ชุมชน” เป็นคำที่มีความหมายแน่นอนตายตัวเพียงประการเดียว ดังนั้น ถ้าเราปฏิเสธ ที่จะยึดติดกับความหมายแคบๆ ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว ก็ช่วยให้ทัศนะอันกว้างในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้หลายแง่มุมมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาแนวคิดและความหมายของชุมชนในทัศนะของการพัฒนาชุมชน ก็ควรจะศึกษาถึงความหมายที่เป็นรากฐานและเอื้อต่อการปฏิบัติงานร่วมกันสมาชิกของชุมชนต่อไปด้วย ชุมชน อาจมีความหมายเหมือนคำว่า “สังฆะ” คือชุมชน เป็นการรวมกันของบุคคลเพื่อประกอบกิจกรรมในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์เพื่อให้มีชีวิตและหมู่คณะที่ดีงามเป็นชุมชนแห่งกัลยาณมิตร เพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาหรือความเปลี่ยนแปลงที่ดี^{๔๘} ชุมชนแห่งกัลยาณมิตร คือการที่บุคคลมาอยู่ด้วยกันเริ่มตั้งแต่ผู้นำ “พระศาสดา” เป็นกัลยาณมิตร คือผู้ที่ช่วยเหลือเกื้อหนุนผู้อื่นในการพัฒนาชีวิตได้ดี ให้เป็นชีวิตที่เจริญงอกงาม และผู้ที่มาอยู่ด้วย (พระภิกษุ) ก็มาช่วยกัน เอื้ออาทรต่อกัน ให้แต่ละบุคคลพัฒนาให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงามขึ้น เมื่อแต่ละบุคคลได้รับประโยชน์จากสังฆะ หรือชุมชน แต่ละบุคคลนั้นก็ต้องเป็นประกอบหรือส่วนร่วมที่ดี

^{๔๖} ชูชัย ศุภวงศ์ประชาสังคม : วรรณชนนักคิดในสังคมไทยกรุงเทพมหานคร: มติชน๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

^{๔๗} ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส)๕๕๖), หน้า ๑๑.

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๒.

เพื่อช่วยให้เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมหรือชุมชนด้วยเช่นกัน ”^{๔๙} ชุมชน คือกลุ่มชนซึ่งรวมกันโดยความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นในความหมายดังกล่าว เป็นการที่กลุ่มชนมีความรู้สึกนึกคิด ผลประโยชน์และผูกพันตามเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกันโดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน^{๕๐} คำจำกัดความของชุมชน หมายถึง กลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกันหรือการประกอบกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือ ความสนใจร่วมกัน

กรมการพัฒนาชุมชนให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้^{๕๑} รวมกันในที่ใดที่ใดโดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิด และสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสิ่งทีคล้ายๆ กัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น^{๕๒} สรุปได้ว่า “ชุมชนประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีบางสิ่งบางอย่างคล้ายคลึงกัน รวมขึ้นเป็นชุมชนหนึ่ง มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก สถาบัน และกลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่เดียวกัน อยู่ใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกัน ”^{๕๓} ข้อสังเกตเกี่ยวกับชุมชน เป็นคำใหม่ในภาษาไทยเพราะไม่เคยปรากฏในพจนานุกรม ฉบับ พ.ศ.๒๔๙๓ และสันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มมีการใช้หลังจากนั้นเล็กน้อย โดยการแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า “Community” ในระยะที่วิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ตะวันตกได้เริ่มแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทย เพื่อศึกษาชนบท และต่อมารัฐก็ได้ใช้คำนี้ หลังจากที่ได้ตื่นตัวในการพัฒนาหมู่บ้าน จนมีการตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ คือ กรมการพัฒนาชุมชน ในปี พ.ศ.๒๕๐๕ ด้วยเหตุนี้ในระยะแรกชุมชนมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า บ้านหรือหมู่บ้านในภาษาไทยที่มีมาก่อนหน้านั้น ในฐานะเป็นหน่วยการปกครองที่มีขอบเขตแน่นอนภายใต้การควบคุมของรัฐ

^{๔๙} เรืองเดียวกัน, หน้า ๗๑-๗๒.

^{๕๐} สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์, **พัฒนาชนบทในประเทศไทย** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรสาส์น ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^{๕๑} กรมการพัฒนาชุมชน, **คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับนักพัฒนากร**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๗๗.

^{๕๒} ทนงค์ศักดิ์ คุ้มไชน้ำ และคนอื่นๆ, **การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติการ**, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๔.

^{๕๓} จีรพรรณ กาญจนะจิตรา, **การพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐-๑๑.

จากความหมายต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑) คน (People) คนเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของชุมชน หากปราศจากคนเสียแล้วจะเป็นชุมชนไม่ได้

๒) ความสนใจร่วมกัน (Common Interest) คนที่อยู่ในชุมชนนั้นจะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน

๓) อาณาบริเวณ (Area) คนและสถานที่เกือบจะแยกกันไม่ได้ ต่างก็เป็นส่วนประกอบสำคัญและมีส่วนสัมพันธ์กันมีคนที่ต้องมีสถานที่ แต่การจะกำหนดขอบเขตและขนาดของสถานที่ของชุมชนหนึ่งๆเป็นเรื่องยาก

๔) ปะทะสังสรรค์ต่อกัน (Interaction) เมื่อมีคนมาอยู่ร่วมชุมชนเดียวกันแต่ละคนต้องมีการติดต่อแลกเปลี่ยน และปฏิบัติต่อกัน

๕) ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

๖) วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (Cultural Traditions) ตลอดจนแบบแผนของการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความหมายของคำว่าชุมชนมีความแตกต่างกันบ้างคล้ายคลึงกันบ้าง ตามสภาพทางสังคมนั้น ๆ เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่ก็ได้ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้น จะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน มีสถาบันสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว เครือญาติ การเมืองการปกครอง ศาสนา ศิลปะ หรือมีวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ เป็นต้น สามารถสรุปได้ดัง ตารางที่ ๒.๖ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๖ ความหมายของชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
รัชนิกร เศรษฐโส (๒๕๔๒, หน้า ๙๑)	“ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณหรือเมืองที่ มีกลุ่มคนอยู่รวมกัน
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖, หน้า ๑๑๒)	“ชุมชน” คือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกัน และสมาชิกทุกคน ได้ให้ความสนใจ ในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นร่วมกัน
ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (๒๕๔๖, หน้า ๑๑)	“ชุมชน” ซึ่งบางครั้งช่วยให้เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับ “การรวมตัวของคน”
ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (๒๕๔๔, หน้า ๑-๒)	“ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆกลุ่มมารวมกัน อยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้าย ๆ กันรวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้าย ๆ กัน
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๗๑-๗๒)	“สังฆะ” คือชุมชน เป็นการรวมกันของบุคคล เพื่อประกอบกิจกรรมในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์เพื่อให้มีชีวิตและหมู่คณะที่ดำรงเป็นชุมชนแห่งกาลยาณมิตร เพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน
รัชนิกร เศรษฐโส (๒๕๔๒, หน้า ๙๑)	“ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณหรือเมืองที่ มีกลุ่มคนอยู่รวมกัน
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖, หน้า ๑๑๒)	“ชุมชน” คือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกัน และสมาชิกทุกคน ได้ให้ความสนใจ ในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นร่วมกัน
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๗๑-๗๒)	“สังฆะ” คือชุมชน เป็นการรวมกันของบุคคล เพื่อประกอบกิจกรรมในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์เพื่อให้มีชีวิตและหมู่คณะที่ดำรงเป็นชุมชนแห่งกาลยาณมิตร เพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน

ตารางที่ ๒.๖ ความหมายของชุมชน(ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (๒๕๔๔, หน้า ๑-๒)	“ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมา รวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือ ข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจ ร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้าย ๆ กันรวมกันอยู่ใน อาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอัน เดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มี ผลประโยชน์คล้าย ๆ กัน
ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (๒๕๔๒, หน้า ๑๖๑)	ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติ ต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน
ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (๒๕๔๖, หน้า ๑๑)	“ชุมชน” ซึ่งบางครั้งช่วยให้เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับ “การรวมตัวของคน”
กรมการพัฒนาชุมชน (๒๕๔๖, หน้า ๗๗)	“ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปใน แนวทางเดียวกัน
ทงศักดิ์ คุ่มไชนะ และคณะ (๒๕๓๔, หน้า ๔)	ผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิด และสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสิ่งที่คล้าย ๆ กัน มีการ ปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกที่ว่าแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่ง ของสังคมนั้น

๒.๓.๒ องค์ประกอบของชุมชน

องค์ประกอบของชุมชน ไว้ ๓ ประการ คือ

๑. มนุษย์ (Human Component)
๒. สิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น (Man-Made Component)
๓. สิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component)^{๕๔}

องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้สามารถอธิบายได้ คือ

- ๑) องค์ประกอบด้านมนุษย์

^{๕๔}ไพรัตน์ เตชะรินทร์ , การบริหารงานพัฒนาชนบท , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา
พานิชย์จำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๑๖-๑๗.

เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์ เป็นต้นมา จนถึงวันนี้ มนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือนอกจากจำเป็นต้องรวมกันเป็นกลุ่ม สรุปได้ว่า ในทุกชุมชนไม่มีใครเลยถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหาสู่ติดต่อกับบุคคลอื่นในชุมชนนั้น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีหลากหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่นครอบครัว กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น คือมีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนกลุ่มที่เรียกว่า กลุ่มปฐมนุญ และกลุ่มทุติยญุ ความจำเป็นที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น ก็เนื่องจากกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่เป็สมาชิกของกลุ่มใดก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกันหรือกับกลุ่มอื่นๆ อีกเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันไปสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษย์

๒) องค์ประกอบด้านที่สิ่งมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น

สิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมีหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมและได้นำไปใช้ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก หรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องทุนแรง รถยนต์ นอกจากสิ่งที่เป็นวัตถุแล้ว มนุษย์ยังสร้างแนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งนั้น องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ซึ่งมีสภาพและระดับต่างกัน การประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสืบต่อกันไปตลอดเวลา สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาจะมีความสัมพันธ์กันต่อกันในแต่ละชนิดของมันเอง ความสัมพันธ์เหล่านี้คล้ายๆ กับลูกโซ่ที่ต่อกันเป็นช่วงๆ อันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบของสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่นสร้างรถยนต์ขึ้นมาก็นำไปวิ่งบนถนนที่สร้างขึ้นมา และอาจจะทำให้เกิดฝุ่นปลิวไปสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านหรือสามารถที่จะชนผลผลิตพวกพืชผัก ผลไม้ไปขายในตลาดได้เร็วขึ้น เป็นต้น

๓) องค์ประกอบด้านสิ่งธรรมชาติสร้างขึ้น

สิ่งธรรมชาติสร้างขึ้นมามีรวมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่างๆแต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๒ ประเภท เช่นสภาพอากาศที่แห้งแล้งจะทำให้ดินแตกระแหงและไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผลทั้งหลาย เป็นต้น องค์ประกอบของชุมชนทั้ง ๓ ประการ จะมีความสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกันองค์ประกอบที่อยู่ภายในชุมชนหนึ่งๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์ นอกจากจะมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันแล้ว ยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งธรรมชาติสร้างขึ้นด้วย เช่นมนุษย์ร่วมมือกันไปช่วยกันตัดไม้ในป่า แล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ นี้จะความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบดังกล่าวนี้จะไม่มีความเจริญที่ไม่เท่าเทียมกัน เพราะว่ามีตัววงจร (Control Point)

หรือกลไกที่มีบทบาทในการควบคุม สนับสนุน หรือส่งเสริมองค์ประกอบ ทั้ง ๓ ของชุมชนให้เจริญก้าวหน้า หยดยู่กับที่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป ตัวบ่งการสำคัญนี้คือระบบต่างๆ ในชุมชนนั่นเอง ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) ระบบการปกครอง

การบริหารประเทศย่อมขึ้นอยู่กับการจัดรูปการปกครองอาจเป็นแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือเป็นรูปแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง (Centralization) และรูปแบบการปกครองย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดหรือบ่งการองค์ประกอบของชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แบบเสรีประชาธิปไตย ชุมชนที่มีระบบการปกครองต่างกันย่อมมีเสรีภาพ อิสระภาพ แสดงออกต่างกันและย่อมส่งผลสะท้อนมาถึงวิถีชีวิตของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น และความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันกับองค์ประกอบอื่นๆ ย่อมผิดแผกแตกต่างกันไป

๒) ระบบเศรษฐกิจ

อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจต่อองค์ประกอบนั้นว่ามีมากทีเดียวการที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมนั้น นับได้ว่าเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อย่างประเทศไทยเรามากกล่าวกันอยู่เสมอ ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเกษตรกรรม ผลผลิตและรายได้ประชาชาติในใหญ่ได้จากผลผลิตทางการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ในชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเกษตรเสียเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาเรื่องการตลาด การผลิต จึงเป็นปัญหาของการเกษตร แต่หากเป็นชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร ชุมชนนั้นก็จะมีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตรกรรม

๓) ระบบการศึกษา

ความเจริญของชุมชนและความล้าหลังของชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นว่าระบบการศึกษาได้แผ่ขยายกว้างขวาง สมาชิกในชุมชนมีการศึกษาสูง โดยเฉลี่ยแล้วการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญย่อมมีมาก เพราะการถ่ายทอดวิชาความรู้และการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ย่อมมีมากขึ้นในที่ชุมชนที่สมาชิกในชุมชนนั้นยังไม่มีการศึกษา หรือโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ ระบบการศึกษาย่อมจะสร้างความสัมพันธ์ของทั้งสามองค์ประกอบให้สัมพันธ์ยิ่งขึ้น หรือแบบง่ายๆ อย่างเช่น ชุมชนในเมือง คนในชุมชนมีการศึกษามากกว่าในชนบท สถาบันทางสังคม (Social Institution) หรือกลุ่มถาวร (Permanent Groups) มีมากกว่าชนบท ซึ่งมีเพียงสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลัก การรวมกลุ่มเพื่อกระทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน ก็จะทำให้รูปลักษณะต่างๆ และกลุ่มสลายตัวไปเมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลง^{๕๕}

^{๕๕}ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การบริหารงานพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์จำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๑๙-๒๐.

๔) ศาสนา

กำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในชุมชนหนึ่งๆ ที่มีความสำคัญไม่น้อย โดยเฉพาะในชุมชนที่ยังอยู่ในขั้นพัฒนา (Developing Community) คือ ศาสนา ศาสนาในที่นี้ย่อมหมายความว่าความรวมถึงความเชื่อในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และการกระทำต่างๆ ทางศาสนา การศึกษาของนักมานุษยวิทยาพบว่า อิทธิพลเรื่องความเชื่อศาสนาหรือลัทธิศาสนาของชุมชนนั้น มีอิทธิพลมากที่จะสร้างความสัมพันธ์ หรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่งไปได้อย่างมาก เช่น ชุมชนที่เอามนุษย์มาฆ่าเพื่อบูชายัญ โดยเชื่อว่าพระเจ้าจะบันดาลประโยชน์ให้หากได้มีการบูชายัญแล้ว

๕) ตัวบ่งการอื่น ๆ

นอกจากตัวบ่งการใหญ่ทั้งสี่ประการดังกล่าวมาแล้ว ยังอาจมีตัวบ่งการอื่นๆ อีก เช่น ตัวบ่งการที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ให้ เช่น สัตว์ การเกิดอุทกภัย หรือมีอากาศหนาวจัด ร้อนจัด มีภูเขาไฟ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของชุมชนอยู่มาก

อนึ่ง ในการจำแนกองค์ประกอบของชุมชนเป็น ๓ ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้มีนักวิชาการผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในภาคสนาม นำไปใช้เป็นแนวทางจำแนกองค์ประกอบชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในระดับหมู่บ้าน ว่ามีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือคน สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ โดยมีคำอธิบายประกอบ^{๕๖} ดังนี้

๑) คน เป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชน และเป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาก่อนสิ่งอื่นๆ ถ้าเราสามารถพัฒนาคนในชุมชนได้แล้ว การพัฒนาด้านอื่นๆ ก็จะเกิดผลสำเร็จตามมา แต่ถ้าเราไม่สามารถพัฒนาคนได้แล้ว การพัฒนาด้านอื่นๆ ก็จะประสบกับความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนจึงเป็นหลักการพัฒนาคนเป็นที่สำคัญ กลุ่มคนควรได้รับการพัฒนาในชุมชนมีหลายกลุ่ม เช่น เด็กเล็ก เยาวชน สตรี ผู้นำท้องถิ่นและกลุ่มผู้นำกลุ่มต่างๆ รวมทั้งประชาชนทุกเพศทุกวัย ที่มีปัญหาในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ

๒) สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบๆตัวคน ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน เช่น ถนน สะพาน ป่าไม้ แหล่งน้ำ วัด โรงเรียน ศูนย์พัฒนาหมู่บ้าน สถานีอนามัย ที่สาธารณะ ตลอดจนสิ่งที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาต่างๆ ของชุมชน สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับตัวคนมาก เพราะถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดี ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็จะเกิดความลำบากตามไปด้วย

^{๕๖} ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนที่ ๓ , **หลักและวิธีการพัฒนาชุมชน : เอกสารประกอบการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน**, (อุบลราชธานี: ฝ่ายฝึกอบรมศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ ๓ , ๒๕๓๕), หน้า ๔.

๓) สถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์หรือความเคลื่อนไหวต่างๆ ในชุมชนอันเป็นผลมาจากการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนในชุมชน ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถ้าการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนเป็นไปในแนวทางที่ดี สถานการณ์ก็จะดี แต่ถ้าการติดต่อปะทะกันระหว่างคนเป็นไปในทางลบ เช่น การชิงดีชิงเด่น การแก่งแย่งผลประโยชน์ ขาดความร่วมมือสามัคคี สถานการณ์ในปัจจุบันก็จะเลวร้ายลงไปด้วย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการของชุมชน ถ้าเราสามารถทำให้เป็นคนดี สิ่งแวดล้อมดี และสถานการณ์ก็จะดีตามไปด้วย จะทำให้ชุมชนน่าอยู่มีความสุข ประชาชนก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในที่สุด สรุปได้ดังตารางที่ ๒.๗ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๗ องค์ประกอบของชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (๒๕๔๔, หน้า ๑-๒)	องค์ประกอบของชุมชน ไว้ ๓ ประการ คือ ๑) มนุษย์ ๒) สิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น ๓) สิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น
ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนา ชุมชนที่ ๓ (๒๕๓๕, หน้า ๔)	องค์ประกอบของชุมชนเป็น ๓ ประการ คือ คน เป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาก่อนสิ่ง อื่นๆ การพัฒนาด้านอื่นๆ ก็จะได้ผลสำเร็จตามมา สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบๆ ตัวคน ซึ่ง มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มีอยู่ตาม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์หรือความเคลื่อนไหว ต่างๆ ในชุมชนอันเป็นผลมาจากการติดต่อปะทะสังสรรค์กัน ระหว่างคนในชุมชน ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (๒๕๒๔, หน้า ๑๙-๒๐)	ตัวบ่งการ (Control Point) ที่มีบทบาทในการ ควบคุม สนับสนุน หรือส่งเสริมองค์ประกอบ ทั้ง ๓ ของ ชุมชนให้เจริญก้าวหน้า หยุดอยู่กับที่ หรือมีการ เปลี่ยนแปลงไป ตัวบ่งการสำคัญนี้คือระบบต่างๆ ๑) ระบบการปกครอง ๒) ระบบเศรษฐกิจ ๓) ระบบการศึกษา ๔) ศาสนา ๕) ตัวบ่งการอื่น ๆ

๒.๓.๓ โครงสร้างชุมชน

โดยทั่วไปแล้ว มนุษย์ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ ณ ที่ใดสามารถรู้ว่าตนควรมีความสัมพันธ์กับผู้ที่ติดต่อด้วยในแต่ละวันนั้นอย่างไร ทั้งนี้เพราะสังคมหรือชุมชนมีแบบแผนทางสังคม (Social patterns) ที่ได้มีการถ่ายทอดให้แก่สมาชิกจนเกิดความคุ้นเคย และทำให้รู้ได้ว่าตนจะมีพฤติกรรมเช่นไร ซึ่งในทางสังคมวิทยาเรียกแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relations) นี้ว่า “โครงสร้างทางสังคม” (Social structures)

โครงสร้างชุมชนเป็นแบบแผนทั่วไปของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีมายาวนาน โดยเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ได้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งอาจเริ่มจากคน ๒ คนโดยผ่านกลุ่มและองค์กรต่างๆ ไปจนถึงระดับสังคมจึงทำให้สามารถสังเกตแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว แล้วบอกถึงโครงสร้างทางสังคมได้ ตัวอย่างเช่น ในชุมชนรักสามัคคี สมาชิกในชุมชนมีความสนใจที่จะจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น ทำให้สมาชิกแต่ละคนซึ่งอาจจะไม่เคยมีความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์กันมาก่อน ได้รวมตัวกันตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น และนำไปสู่การผูกมิตรเข้าไประหว่างกลุ่มของการทำกิจกรรมที่ได้ใช้เวลาด้วยกันนี้ โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งอาจเริ่มจากสมาชิกเพียงไม่กี่คนที่เป็นกลุ่มขนาดเล็ก จนเป็นกลุ่มขนาดใหญ่และก่อให้เกิดโครงสร้าง

สังคมของกลุ่มขึ้นนั้นก็คือ แบบแผนโดยทั่วไปของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ฝังแน่นนั้นได้เกิดขึ้นในกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของชุมชนนี้^{๕๗} เป็นต้น นอกจากนี้ โครงสร้างทางสังคมของชุมชนบางแห่ง อาจมีลักษณะของความไม่เท่าเทียมกันโดยมีระบบของการจัดลำดับช่วงชั้น (Stratification systems) ด้วยการให้ความสำคัญ ให้สิทธิพิเศษและให้อำนาจแก่บุคคลแตกต่างกัน ซึ่งสามารถใช้วิธีการพูดคุย หรือสังเกตจากลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ได้ทราบถึงโครงสร้างทางสังคมของชุมชนดังกล่าวอย่างไรก็ตาม แม้โครงสร้างทางสังคม จะเป็นแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ฝังแน่น แต่ก็สามารถที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ ไม่ว่าจะอยู่ในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กรหรือในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้น การศึกษาโครงสร้างชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้สามารถทราบถึงบทบาท และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหน่วยต่างๆ ในชุมชน และยังทำให้สามารถสังเกตบทบาทของสถาบัน องค์กร และบุคคลต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่ขับเคลื่อน ผลักดันชุมชนให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือมีพลวัตยิ่งขึ้น และที่สำคัญก็คือ เมื่อเราเข้าไปในชุมชนและได้ศึกษาถึงโครงสร้างของชุมชนจะทำให้ได้เรียนรู้วิถีชุมชนที่เกิดขึ้นจริง ชุมชนว่ามีโครงสร้างสังคมที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ

^{๕๗} C.W.Kenneth Kammeyer, *Sociology: Experiencing Changing Societies*, (Boston: Allyn & Bacon, 1997), pp. 88-90.

๑. องค์การทางสังคม (Social organization)

๑.๑ กระบวนการจัดระเบียบทางสังคมของสมาชิกในชุมชน ทั้งที่เป็นการสร้างและการสอนระเบียบของสังคมให้กับสมาชิกในชุมชน โดยการสร้างความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ บรรทัดฐาน คุณธรรม การกำหนดสถานภาพและบทบาท ผ่านการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หรือการฝึกอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและสถานภาพที่ตนครอบครองอยู่

๑.๒ กลุ่มสมาชิกของชุมชนที่ได้จัดระเบียบทางสังคมแล้ว เป็นกลุ่มสมาชิกที่ได้ผ่านกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมในข้อ ๑.๑ แล้ว กลุ่มคนเหล่านี้จะมีหลายขนาดตามจำนวนของสมาชิก มีความซับซ้อนของโครงสร้างแตกต่างกัน แต่มีองค์ประกอบพื้นฐานร่วมกัน คือ ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relationship) แบบแผนทางพฤติกรรม (Pattern of behavior) และภาระหน้าที่ (function) เช่น กลุ่มสังคม ครอบครัว สมาคม ชนชั้น และสังคมมนุษย์

๒. สถาบันทางสังคม (Social institution)

มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ตำแหน่งทางสังคม (Social position) ของบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกันภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบของบุคคลซึ่งเป็นไปตามสถานภาพและบทบาทที่บุคคลดำรงตำแหน่งแบบแผนพฤติกรรมหรือกรอบมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติของบุคคล โดยสถาบันทางสังคมในชุมชนมีได้หลายสถาบัน เช่นสถาบันครอบครัวสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองสถาบันเศรษฐกิจ เป็นต้น องค์ประกอบทั้งสองส่วนของโครงสร้างทางสังคมนี้ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างมากและถือได้ว่ามีความสำคัญต่อชุมชน ซึ่งหากจะทำการศึกษาโครงสร้างของชุมชน นั้นก็หมายถึง เราต้องทำความเข้าใจกับระบบหรือแบบแผนความสัมพันธ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนการทำความเข้าใจแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในชุมชนเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพราะความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นสิ่งที่ซับซ้อนและมีอยู่หลายมิติ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมือง ซึ่งการเรียนรู้วิถีชุมชนโดยอาศัยแนวคิดเรื่องโครงสร้างทางสังคมนี้ จึงต้องอาศัยทั้งการพูดคุย การสัมภาษณ์ และการสังเกตประกอบเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความเข้าใจชุมชนให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โครงสร้างของชุมชน ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

๑) กลุ่มคน หมายถึง การที่คน ๒ คนหรือมากกว่านั้นเข้ามาติดต่อกันเกี่ยวข้องกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทางสังคมในช่วงเวลาหนึ่งด้วย ความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

๒) สถาบันทางสังคม เมื่อคนมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มแล้ว และมีวิวัฒนาการไปถึงขั้นตั้งองค์กรทางสังคมแล้ว ก็จะมีการกำหนดแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในกลุ่มเพื่อสามารถดำเนินการตามภารกิจ

๓) สถานภาพและบทบาทสถานภาพ หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมของคนในกลุ่มหรือสังคม บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คนในสังคมต้องทำตามสถานภาพในกลุ่มหรือสังคม ชุมชนที่

มีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการและสามารถพัฒนาหรือควบคุมองค์ประกอบเหล่านั้นได้^{๕๘}

โดยมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนไว้ตามแนวคิดการพัฒนาชุมชน ดัง ต่อไปนี้

การพัฒนาชุมชนว่าเมืองประกอบ สรุปลงได้ดังนี้

๑) การเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนเอง เพื่อที่จะปรับปรุงระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยจะต้องพึ่งตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และควรเป็นความริเริ่มของชุมชนเองด้วย

๒) การจัดให้มีการบริการทางเทคนิคและบริการอื่นๆ ที่จะเร่งเร้าให้เกิดความคิดริเริ่มการช่วย ตนเอง

๓) ช่วยเหลือกันและกัน อันเป็นประโยชน์มากที่สุด^{๕๙}

โครงสร้างชุมชนเปรียบเสมือนกับต้นไม้ ซึ่งประกอบไปด้วยราก ใบ ลำต้น และส่วนประกอบอื่นๆ หรือถ้าเปรียบกับบ้าน ได้แก่ พื้น เสา ช่อ คาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ประกอบเข้าด้วยกันอย่างเป็นระเบียบ ส่วนโครงสร้างของชุมชนบทที่สำคัญนั้น ได้แก่

๑) บุคคล หมายถึง คนหนึ่งๆ ที่มีคุณลักษณะหรือบุคลิกแตกต่างกันไป เนื่องจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนด

๒) กลุ่มคน หมายถึง บุคคลตั้งแต่ ๒ คน ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการกระทำต่อกัน คือ มีปฏิริยาโต้ตอบกันและเข้าใจกัน

๓) สถานภาพและบทบาท ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลซึ่งผูกพันกันอยู่ในสังคมบุคคลแต่ละคนจะมีสถานภาพและบทบาทหลายอย่างตามกลุ่มที่สังกัดอยู่

๔) ระบบสังคม เป็นเครื่องมือซึ่งกำหนดและเป็นแนวทางให้สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขของสังคม

๕) สถาบันทางสังคม หมายถึง คุณธรรม และกิจกรรมบางอย่างที่มีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมืองการปกครอง สถาบันนันทนาการ เป็นต้น

๖) การแข่งขันทางสังคม ได้แก่

(๑) การแข่งขันในสังคมเมือง คือตระกูล เจ้านาย ขุนนาง ขุนหลวง พระ พระยา ความสำเร็จทางราชการ อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ชนิดของอาชีพ

^{๕๘} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โอเคียนส์โตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕-๖๘.

(๒) การแบ่งชนชั้นในสังคมชนบท คือ ชนชั้นผู้นำท้องถิ่นกับชนชั้นชาวบ้านทั่วไป^{๖๐}

สรุปได้ว่า โครงสร้างของชุมชน ประกอบด้วย ๓ ส่วนด้วยกัน คือ ๑) กลุ่มคน ๒ คนหรือมากกว่านั้นเข้ามาติดต่อกันเกี่ยวข้องกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทางสังคมในชั่วเวลาหนึ่งด้วย ความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ๒) สถาบันทางสังคม เมื่อคนมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มแล้ว และมีวิวัฒนาการไปถึงขั้นตั้งองค์กรทางสังคมแล้ว เพื่อสามารถดำเนินการตามภารกิจ และ ๓) สถานภาพและบทบาทสถานภาพ นอกจากนี้ ยังอาจแบ่งกลุ่มโดยยึดหลักสำคัญอื่น ๆ ได้อีก เช่น การแบ่งกลุ่มโดยยึดลักษณะความ สมัครงใจของการเป็นสมาชิกกลุ่ม เช่น กลุ่มสมัครงใจ กลุ่มไม่สมัครงใจ หรือการแบ่งกลุ่มตามลักษณะประกอบอาชีพ เป็นต้น การจะแบ่งกลุ่มขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้แบ่งเป็นหลักสำคัญ สามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๘ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๘ โครงสร้างของชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Kammeyer, Kenneth C.W., (1997, pp. 88-90.)	โครงสร้างชุมชนเป็นแบบแผนทั่วไปของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีมายาวนาน โดยเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ได้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน
สนธยา พลศรี (๒๕๔๕, หน้า ๒๓-๒๔)	ชุมชนว่ามีโครงสร้างสังคมที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ ๑. องค์กรทางสังคม (social organization) ๒. สถาบันทางสังคม (social institution)
สนธยา พิงศรี (๒๕๓๕, หน้า ๖๕-๖๘)	การพัฒนาชุมชนว่ามืองค์ประกอบ ๑) การเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนเอง ๒) การจัดให้มีการบริการทางเทคนิคและบริการอื่นๆ ๓) ช่วยเหลือกันและกัน อันเป็นประโยชน์มากที่สุด
เสถียร เหลืองอร่าม (๒๕๓๑, หน้า ๑๔๐)	โครงสร้างชุมชนเปรียบเสมือนกับต้นไม้ ซึ่งประกอบไปด้วยราก ใบ ลำต้น และส่วนประกอบอื่นๆ หรือถ้าเปรียบกับบ้าน ได้แก่ พื้น เสา ช่อ คาน

^{๖๐}เสถียร เหลืองอร่าม **หลักมนุษยสัมพันธ์ต่อการบริหารงานในองค์กร** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง๒๕๓๑) หน้า ๑๔๐.

๒.๓.๔ การกิจหน้าที่ของชุมชน

ภารกิจหน้าที่ของชุมชน ตามแนวคิดของนักสังคมวิทยาชนบทและนักสังคมมานุษยวิทยามีดังต่อไปนี้

๑) ให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก บริการขั้นต้น หมายถึง สิ่งที่สมาชิกของชุมชนทุกเพศวัยต้องใช้ และเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสุข สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นสืบต่อไป ตัวอย่างบริการขั้นต้นที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ คือ สถานพยาบาล หรือ สถานอนามัย เมื่อสมาชิกเจ็บป่วยต้องอาศัยสถานียานามัย ต่อมาโรงเรียนก็จะให้ การศึกษาอบรมสั่งสอนวิชาความรู้แก่สมาชิกใหม่ และถัดมาอีกคือ สถาบันศาสนา ซึ่งรวมถึงความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งควบคุมพฤติกรรมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายในชุมชน

๒) จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิก สิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นย่อมแล้วแต่ประเภทของชุมชน และความเจริญมากน้อยของชุมชน แต่โดยสรุปแล้วควรจะต้องมีสิ่งต่อไปนี้ คือ ถนนภายในชุมชน และถนนติดต่อชุมชนภายนอกน้ำกิน และน้ำใช้เพื่อการประกอบอาชีพไฟฟ้า สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสนามกีฬา ถ้านำมาเปรียบเทียบกับหมู่บ้านในชนบทไทยแล้วในปัจจุบันดูเหมือนจะยังวณอยู่เรื่องน้ำกิน น้ำใช้ที่มีไม่เพียงพอทุกฤดูกาล ถนนติดต่อทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน บางหมู่บ้านมีพร้อมแล้วทั้งเรื่องน้ำและถนน กำลังต้องการไฟฟ้า และบางแห่งการจัดให้มีน้ำกินน้ำใช้ ยังไม่เพียงพอ ก็โตมาจัดให้มีไฟฟ้าก่อนก็มี

๓) จัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นผู้จัดระเบียบชุมชน เป็นตัวแทนของสมาชิกชุมชนที่จะตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน ถ้าเป็นชุมชนสมัยก่อนก็เหมือนหัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้าหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ หน่วยการปกครองท้องถิ่นในหลายประเทศก็จัดทำในรูปแบบต่างๆ กันไป บางแห่งใช้วิธีการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนบางแห่งใช้การแต่งตั้งจากทางราชการ และบางแห่งก็ผสมกัน แม้ว่าประชาชนเลือกตั้งแล้วก็ต้องให้ราชการเห็นชอบด้วย จึงแต่งตั้งให้เป็นได้ หรือมิฉะนั้นก็ส่งคนของทางราชการมาควบคุมการบริหาร

๔) จัดให้มีการรักษาคุ้มครองรักษาสวัสดิภาพของสมาชิก ทั้งทรัพย์สินและร่างกาย ความสงบสุขของชุมชนทางสวัสดิภาพ ทรัพย์สิน และร่างกาย ถ้ามองในชุมชนที่เจริญมากแล้ว ก็คือ จัดให้ตำรวจเป็นผู้ให้การคุ้มครอง แต่ในหมู่บ้านชนบทไทยผู้ให้การคุ้มครอง เรื่องแบบนี้อาจเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเอง จัดให้มีเวรยามคอยป้องกันวัว ควาย สัตว์เลี้ยง ในบริเวณหมู่บ้านบางแห่งใช้ชายฉกรรจ์ในหมู่บ้านบางแห่งใช้ชายฉกรรจ์ในหมู่บ้านเป็นผู้ช่วยกันนั้น ผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันมีการคุกคามทางการเมือง บางหมู่บ้านจัดให้มีการรักษาดินแดน นอกจากการปกป้องรักษาทรัพย์สินของชาวบ้านแล้วยังทำการต่อสู้ป้องกันการบุกรุกของบุคคลที่เข้ามาคุกคาม และก่อให้เกิดให้เกิดการปั่นป่วนภายใน

หมู่บ้าน ที่เรียกว่า ผู้ก่อการร้าย ในบางท้องถิ่นมี พลเรือน ตำรวจ และทหาร ที่ทำหน้าที่ เป็นชุดคอยคุ้มครองอาศัยอยู่ในบ้าน แต่ฝ่ายป้องกันที่มีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยิ่ง คือ หน่วยป้องกันที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นเอง ส่วนจะทำได้เพียงไรนั้นอยู่ที่ความเข้มแข็งของผู้นำในหมู่บ้าน

๕) ดำรงไว้ซึ่งภาระหน้าที่ทางสรีรวิทยาของสมาชิกภายในชุมชน สมาชิกภายในชุมชนที่เกิดมาแทนสมาชิกที่ตายจากไปจะต้องได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ ในเรื่องปัจจัยทั้ง 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนี้เป็นภาระหน้าที่ของครอบครัวแล้ว ชุมชนต้องทำหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเรื่องบริการเหล่านี้แก่สมาชิกในชุมชน นักการศึกษาได้อธิบายต่อไปว่า การจัดบริการในด้านนี้รวมไปถึงการรักษาคุ้มครองสวัสดิภาพของสมาชิก และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในรูปวัสดุสิ่งก่อสร้างที่จะนำมาเพื่อสนับสนุนปัจจัย 4 ดังกล่าวด้วย พิจารณาให้ลึกก็คือ การรวมบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกบางอย่างในชุมชนนั่นเอง

๖) จัดให้มีการบริการทางเศรษฐกิจและบริการอื่นๆ เพื่อสมาชิก ภาระหน้าที่ในข้อนี้ได้พยายามถึงความต้องการของสมาชิกในชุมชนในด้านเศรษฐกิจ รวมตลอดถึงบริการในด้านเศรษฐกิจ หมายถึงในด้านการตลาด การให้ความรู้ในรูปของการฝึกอบรมให้สมาชิกมีความสามารถในการประกอบอาชีพที่ตนถนัด ภายในชุมชนควรจะต้องให้มีการแบ่งผลผลิตตามสัดส่วนความเสมอภาคพอสมควรระหว่างสมาชิกในชุมชนทุกชุมชน ควรจะต้องมีการแบ่งการใช้แรงงานให้ถูกต้องตามวัยและอายุของคนในชุมชน แบ่งแยกตามความถนัดและวัยที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีประสิทธิภาพที่สุด

๗) หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ของชุมชน นักการศึกษาได้อธิบายถึงภาระหน้าที่ของชุมชนในเรื่องนี้ เป็นการเตือนให้ระวังว่าบางชุมชนไม่สนใจต่ออัตราการเกิดของคนในชุมชนไม่มีการวางแผนครอบครัว การเกิดเป็นเรื่องของธรรมชาติไม่ควรจะป้องกัน หากมีสมาชิกเกิดใหม่ จนชุมชนไม่สามารถให้บริการและเลี้ยงดูให้เป็นผู้มีคุณภาพ ชุมชนย่อมประสบกับปัญหาสุดคณานับ ชุมชนเหล่านี้มักเป็นชุมชนที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนา

๘) ให้ความสนใจเป็นพิเศษในขบวนการให้การศึกษา การปลูกฝังของสมาชิกสมาชิกของชุมชนให้อยู่แนวทางที่ชุมชนต้องการ กล่าวโดยสรุปคือ ทุกชุมชนต้องตั้งความหวังในเรื่องความเจริญก้าวหน้าที่อยู่ในสมาชิกรุ่นใหม่ของชุมชน จะต้องระมัดระวังและมีการวางแผนในการศึกษาอบรมปลูกฝังชนรุ่นหลัง และจะเริ่มวางระบบตั้งแต่ครอบครัว เพื่อนเล่นในโรงเรียน เลยออกมาถึงสังคมการทำงานที่ตนมีอาชีพในวงการนั้น

๙) รักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชนและจัดสวัสดิการแก่สมาชิกในชุมชน นอกจากจะจัดในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว ยังหมายถึงข้อกำหนดกฎหมายที่ใช้ในชุมชน เกี่ยวกับหน้าที่ของชุมชนดังกล่าว ชุมชนชนบทของไทยมีลักษณะที่เด่นและเป็นข้อดีของที่มีสถาบันทางศาสนา

ตลอดจนความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน ที่มีส่วนช่วยควบคุมความประพฤติเพื่อให้เกิดความสงบสุข มากทีเดียว

๑๐) หน้าที่สร้างสรรค์ ปลุกฝังค่านิยมของสมาชิกในชุมชน การยอมรับบทบาท แนวความคิดริเริ่มที่ดี จะเป็นกำลังใจและความภาคภูมิใจของสมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดความผูกพันทางจิตใจแก่สมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนจะต้องแสดงออกถึงการเอาใจใส่ต่อคนทุกรุ่นทุกวัยที่อยู่ในชุมชนเกิดทัศนคติที่ดีและศรัทธาต่อชุมชนของตน ซึ่งจะเป็นการให้บทบาทที่ดีแก่สมาชิกในชุมชนทางอ้อมอีกด้วย ในหมู่บ้านไทยที่มีการจัดงานบุญต่างๆ ก็มีประโยชน์และเสริมสร้างคุณค่าของชีวิตของคนในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดในชุมชนอีกด้วย

การพิจารณาประเด็นในเรื่องสิทธิชุมชนมาจากแนวทางการศึกษาของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับชุมชนในด้านต่างๆ และได้มีการเสนอทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชนซึ่งใช้เป็นฐานทางความคิดสำคัญประการหนึ่งในการศึกษาการปกครองท้องถิ่น แนวความคิดในเรื่องสิทธิชุมชน (Community right) นั้นเกิดจากการศึกษาของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเพื่อศึกษาการจัดการองค์กรทางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนตลอดจนสิทธิในการใช้ที่ดินในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่เรียกว่า **สิทธิตามจารีตประเพณี** (Customary right) และ **สิทธิทางศีลธรรม** (Moral right) ซึ่งหมายถึงแนวปฏิบัติที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานในสังคมหรือชุมชนแต่ละแห่งจนถือเป็นจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นนั้น ก่อนที่ชุมชนหรือท้องถิ่นจะถูกผนวกรวมกันเข้าเป็นรัฐชาติในระบอบต่อมา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กำหนดกรอบแนวคิดในเรื่องสิทธิชุมชนเอาไว้ค่อนข้างชัดเจนและกว้างขวางในหลาย ๆ ด้านด้วยกันซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในเรื่องสิทธิและการจัดการเชิงซ้อนมากกว่าที่จะเป็นสิทธิและการจัดการเชิงเดี่ยวดังเช่นเคยเป็นมาในอดีตที่ให้บทเรียนของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนรวมทั้งความล้มเหลวในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรของรัฐได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังได้ให้การยอมรับใน **สิทธิตามจารีตประเพณี** ว่าเป็นสิทธิของชุมชนด้วยดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๖๖ ดังนี้

“บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา ๖๖ มีประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่หลายประการ คือ **ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม** ย่อมหมายถึงชุมชนที่สืบทอดการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีของท้องถิ่น เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ คือ ต้องการให้เป็นการประกันสิทธิของชุมชนรวมถึงการอนุรักษ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นซึ่งถือว่าเป็นจิตวิญญาณแห่งการดำรงอยู่ของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชน ท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง สามารถต้านทานจากกระแสภายนอกซึ่งพยายามกวาด

เอาชุมชน ท้องถิ่นให้เข้าสู่กระแสของทุนนิยมและโลกาภิวัตน์อย่างเต็มที่ นอกจากนั้นการกำหนดให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ข้อบัญญัตินี้ค่อนข้างจะเห็นได้ชัดเจนว่ายืนอยู่บนหลักการแนวคิดที่ต้องการให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการ การดูแล การบำรุงรักษา ตลอดจนสิทธิการใช้ และสิทธิการจัดการเชิงซ้อนนั่นเอง^{๖๑}

มาตรา ๖๗ วรรค ๒ ยังได้กำหนดว่า

“การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะกระทำมิได้เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อนรวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าวสิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยงานราชการหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ย่อมได้รับการคุ้มครอง^{๖๒}

สรุปได้ว่า ภารกิจหน้าที่ของชุมชน เป็นสังคมของการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือ เพื่อพัฒนาตน พัฒนาชุมชน /ท้องถิ่น ในแนวทางที่เหมาะสม ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดในชุมชน สรุปได้ดังตารางที่ ๒.๙ ดังนี้

^{๖๑} สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๕๐ (กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๑), หน้า ๓๙๔๐.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

ตารางที่ ๒.๙ ภารกิจ หน้าที่ของชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (๒๕๒๔, หน้า ๒๔)	ภารกิจหน้าที่ของชุมชน ปลุกฝังค่านิยมของสมาชิกในชุมชน การยอมรับบทบาท แนวความคิดริเริ่มที่ดี จะเป็กำลังใจและความภาคภูมิใจของสมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดความผูกพันทางจิตใจแก่สมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนจะต้องแสดงออกถึงการเอาใจใส่ต่อคนทุกรุ่นทุกวัยที่อยู่ในชุมชนเกิดทัศนคติที่ดีและศรัทธาต่อชุมชนของตนภารกิจหน้าที่ของชุมชน ๑) ให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก ๒) จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นให้สมาชิก ๓) จัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น ๔) จัดให้มีการรักษาคู่ครองรักษาสวัสดิภาพของสมาชิก ๕) ดำรงไว้ซึ่งภาระหน้าที่ทางสรีรวิทยาของสมาชิกภายในชุมชน ๖) จัดให้มีการบริการทางเศรษฐกิจและบริการอื่นๆเพื่อสมาชิก ๗) หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ของชุมชน ๘) ให้ความสนใจเป็นพิเศษในขบวนการให้การศึกษา ๙) รักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชนและจัดสวัสดิการแก่สมาชิกในชุมชน ๑๐) หน้าที่สร้างสรรค์ ปลุกฝังค่านิยมของสมาชิกในชุมชน
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ (๒๕๕๑, หน้า ๓๙-๔๐)	มาตรา ๖๖ มีประเด็นสำคัญ คือ ชุมชนที่สืบทอดการตั้งถิ่นฐานวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีของท้องถิ่นเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญต้องการให้เป็น การประกันสิทธิของชุมชนรวมถึงการอนุรักษ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นซึ่งถือว่าเป็น จิตวิญญาณแห่งการดำรงอยู่ของชุมชน ท้องถิ่น เพื่อให้ ชุมชน ท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง

๒.๓.๕ ลักษณะของชุมชน ชนบท และชุมชนเมือง

ได้มีการจัดแบ่งประเภทของชุมชนออกเป็นเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งแตกต่างกันออกไป เช่นแบ่งตามจำนวนพลเมือง แบ่งตามหน่วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แบ่งตามความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐ แบ่งตามลักษณะพิเศษของประชาชน แบ่งตามลักษณะด้านนิเวศวิทยา แบ่งตามกิจกรรมทางสังคม แบ่งตามหน่วยการปกครอง และแบ่งตามลักษณะของคนในชุมชน เป็นต้น

๑) ชุมชนชนบท (Rural Community)

ชุมชนชนบทเป็นบริเวณที่ผู้คนอาศัยอยู่กันตามภูมิประเทศ ที่อยู่นอกเขตเมืองโดยมีบ้านเรือนกระจัดกระจายทั่วไป และรวมกันอยู่เป็นหมู่ ซึ่งใช้เป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดด้วยเหตุนี้ เมื่อกล่าวถึงชุมชนชนบทจึงเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณของตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องที่หน่วยหนึ่งของรัฐบาล ลักษณะของชุมชนชนบทโดยทั่วไปเท่าที่รวบรวมได้ มีดังต่อไปนี้

๑. ชาวชนบทอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้จักกันดี มีการติดต่อและไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านมีมาก ชีวิตความเป็นอยู่และการจัดองค์การทางสังคมเป็นแบบกลุ่มปฐมภูมิ (Primary group) คือมีการติดต่อและสัมพันธ์กันแบบส่วนตัวและอย่างเป็นกันเอง

๒. มีการติดต่อและคบค้าสมาคมกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่

๓. มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและยาวนาน

๔. ชาวชนบทมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homogeneous) คือมีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน มีฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมคล้ายกันหรือเท่าเทียมกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีทัศนคติหรือความเชื่อคล้ายกัน

๕. การเลื่อนชั้นทางสังคม การอพยพโยกย้าย และการเปลี่ยนแปลงอาชีพ มีน้อย โดยมากมักประกอบอาชีพเดิม ซึ่งส่วนมากเป็นอาชีพเกษตรกรรม รักถิ่นฐาน ไม่ชอบอพยพโยกย้ายไปไหนง่ายๆ และการเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Family) คือ สมาชิกในครอบครัวมีมาก นอกจากพ่อแม่และลูกแล้ว อาจจะมีพ่อแม่ ยาย ญาติและครอบครัวอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย

๖. มีอัตราการเกิดสูง (Height birth Rates) มีเวลาอยู่ด้วยกันนานจึงทำให้เกิดลูกมากอีกประการหนึ่งเป็นเพราะชาวชนบทมีการศึกษาน้อย ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการคุมกำเนิดและวิธีการคุมกำเนิด ตลอดจนมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอที่จะซื้อยา หรือจ้างทำหมันผ่าตัดได้

๗. มีระดับการศึกษาและอาชีพต่ำ เพราะขาดสถาบันการศึกษา ขาดสิ่งจูงใจ ขาดรายได้ ขาดอุปกรณ์เครื่องมือการศึกษา และขาดสถาบันฝึกฝนอาชีพที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้ชาวชนบทมีชีวิตความเป็นอยู่ตามมีตามเกิด

๘. เป็นคนหัวโบราณ (Conservative) เชื่อโชคลาง มีความคิดคับแคบ ยากต่อการเปลี่ยนแปลง

๙. มีความเชื่อตามประเพณี ท้อแท้ ไม่กระตือรือร้น เคยเชื่ออย่างไกรก็เชื่ออย่างนั้น

๑๐. มีอายุเฉลี่ยแล้วน้อยกว่าชาวเมือง เพราะขาดอาหารและสิ่งบำรุงร่างกายอย่างเพียงพอ ขาดแพทย์และพยาบาลที่จะให้บริการแก่ประชาชน ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสะอาดและอนามัย

๑๑. ขาดการวางแผนชีวิตและครอบครัวที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะขาดความรู้และประสบการณ์ ทำให้ดำเนินชีวิตไปวันๆ อย่างตามมีตามเกิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ เป็นเรื่องของภายนอก หรือมาจากภายนอก ไม่ใช่เกิดจากความรู้ความเข้าใจของตนเอง

๑๒. ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น ในงานแต่งงาน บวชนาค งานศพ ทำบุญ หรืองานฉลองอื่นๆ มีการใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก

๑๓. ขาดสถาบันและบริการสาธารณะอื่นๆ ที่จะอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ไฟฟ้า ประปา ถนน ตลาดเป็นต้น

๑๔. มักจะทำงานเป็นฤดูกาล และมีการว่างงานเป็นประจำ

๑๕. มีการช่วยเหลือกันโดยไม่คิดมูลค่า หรือต้องการสิ่งตอบแทน

๑๖. การควบคุมสังคม (Social Control) ขึ้นอยู่กับกลุ่มปฐมนิคมเป็นส่วนใหญ่^{๖๓}

๒) ชุมชนเมือง (Urban Community)

ชุมชนเมือง หมายถึง อาณาบริเวณที่มีประชากรอยู่ร่วมกันจำนวนหนึ่ง และต้องมีความหนาแน่นมากพอสมควร เป็นบริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป มีความเจริญเป็นศูนย์กลางต่างๆ และรวมทั้งความเสื่อมโทรมต่างๆ อยู่ด้วย เช่นสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น

ลักษณะของชุมชนเมืองโดยทั่วไปมี

๑. ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด หนาแน่น ทั้งนี้เนื่องจากสังคมเมืองมักเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขาย การศึกษา การคมนาคม ทำให้ประชากรมุ่งมาอาศัยอยู่ที่นี่มาก จึงทำให้เกิดภาวะการแออัดเกิดขึ้น

๒. ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนมีลักษณะเป็นแบบตัวใครตัวมัน การติดต่อระหว่างกันของบุคคลมักจะเป็นทางการ และมีพิธีการ ความสัมพันธ์ส่วนตัวมีน้อย แม้บ้านใกล้กันก็จะไม่ค่อยรู้จักกัน การติดต่อและคบค้าสมาคมกับบุคคลทั่วไปเป็นแบบทุติยภูมิ (Secondary group) ขาดความใกล้ชิด

^{๖๓} ประดิษฐ์ มัชฌิมา, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๔๓-๔๔.

และความเป็นกันเอง การพบปะติดต่อกันอยู่กับผลประโยชน์มากกว่าความใกล้ชิดสนิทสนม ซึ่งส่วนมากเป็นเพราะมีผลประโยชน์ร่วมกันหรืออย่างเดียวกัน

๓. ชุมชนเมืองมักจะเน้นด้านวัตถุนิยม ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ต้องดิ้นรน ขวนขวายหาเลี้ยงชีพ มีการแข่งขันกันตลอดเวลา ทำให้ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทางจิตใจ

๔. ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามามาก การที่สังคมเมืองไทย มีลักษณะเป็นศูนย์กลางของความเจริญในด้านต่างๆ จึงสามารถเป็น เป็นแหล่งรับอารยธรรมและขนบธรรมเนียมของต่างประเทศ ได้ง่าย โดยเฉพาะอารยธรรมตะวันตก

๕. การควบคุมทางสังคมใช้รูปแบบที่เป็นทางการ คือใช้เจ้าหน้าที่ควบคุม และใช้กฎหมายบังคับลงโทษผู้ที่ปฏิบัติผิดต่อกฎระเบียบวินัยของสังคม

๖. ลักษณะการตั้งบ้านเรือน เนื่องจากที่ดินในเมืองมีราคาแพงมาก การปลูกสร้างบ้านเรือนในเขตเมืองจึงจะสร้างเป็นตึกหลายชั้นขยายในแนวดิ่ง

๗. มีช่องว่างระหว่างประชากรมาก ทั้งนี้เพราะเมืองเป็นที่รวมของคนหลากหลายอาชีพ (Heterogeneous) เช่น ในกรุงเทพ มีคนหลายชาติ หลายภาษา หลายศาสนา ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปแล้วแต่เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา และสิ่งแวดล้อมที่คนนอกจากนั้นระดับรายได้ การศึกษา และมาตรฐานความเป็นอยู่ของชาวเมือง ก็แตกต่างกันมากด้วย

๘. การเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Mobility) เช่น การปรับอาชีพ หรือฐานะทางสังคมมีมาก

๙. มีการแบ่งงานกันทำและทำงานกันตามความถนัดเฉพาะอย่าง (Specialization) เช่น กรรมกรตามโรงงาน เสมียน ข้าราชการ ช่างฝีมือ หนายความ หมอ ครู คนต่างด้าว ต่างก็ทำงานตามความถนัดของตนเอง

๑๐. มีสินค้า บริการ สถาบันทางสังคม และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมาย มากมายหลายชนิดให้เลือก มีโรงเรียน โรงหนัง หรือ โรงละคร พิพิธภัณฑ์ ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ ไฟฟ้า และน้ำประปา สำหรับบริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป

๑๑. ชาติธรรมชาติและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติ ทุกอย่างต้องสร้างขึ้นเอง ให้ใกล้เคียงกับธรรมชาติ เช่น สระว่ายน้ำ น้ำพุ หรือสวนสาธารณะ เป็นต้น

๑๒. มีครอบครัวขนาดเล็ก โดยมากมีเพียงพ่อแม่ลูกเท่านั้น

๑๓. มีอัตราการเกิดต่ำ เพราะชาวเมืองรู้และเข้าใจถึงวิธีการคุมกำเนิด และมีโรงพยาบาล และสถานบริการในเรื่องนี้ที่เพียงพอ

๑๔. การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ ความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกทำให้ชาวเมืองคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๑๕. มีการศึกษาและอาชีพสูง เพราะมีรายได้มาก มีมหาวิทยาลัยมากมาย
สถาบันการศึกษาและสถาบันฝึกอาชีพมีอยู่ทั่วไป

๑๖. มีความคิดก้าวหน้า ไม่เชื่องมง่าย เพราะได้รับการศึกษา มีเหตุผล

๑๗. ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมมีมากและรุนแรง เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชน
ชนบท ทำให้มีความเห็นแก่ตัว ทุกคนต้องต่อสู้เพื่อตนเองและครอบครัว การช่วยเหลือระหว่างเพื่อน
บ้านมีน้อย

๑๘. ที่อยู่อาศัยคับแคบ แออัด ขาดสถานที่เล่นและพักผ่อนสำหรับเด็ก

๑๙. ชาวเมืองส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินและบ้านเป็นของตัวเอง

๒๐. ชาวเมืองมีระดับรายได้ระหว่างคนรวยและคนจนแตกต่างกันมาก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทโดยพิจารณา
จากสภาพแวดล้อมหรืออิทธิพลของสิ่งแวดล้อมแบ่งเป็น ๓ ประการ คือ

๑. สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ (Geographic Environment) สภาพแวดล้อมของ
ชุมชนเมืองเต็มไปด้วยความหนาแน่นของอาคาร ประชากร และกิจกรรมแตกต่างจากชุมชนชนบทที่มี
สภาพเป็นธรรมชาติ ประชากรส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีที่ตั้งห่างไกลจากศูนย์กลาง

๒. สภาพแวดล้อมทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Environment) ชุมชนชนบทมีรูปแบบ
วัฒนธรรมที่เรียบง่าย เช่น รูปแบบบ้าน การแต่งกาย ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม แตกต่างจากชุมชน
เมืองที่มีความซับซ้อนมากกว่า และขาดซึ่งเอกลักษณ์ โดยมากสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของ
ชุมชนเมืองจะเป็นแบบผสมผสานจากการได้รับอิทธิพลจากภายนอก ต่างจากชุมชนชนบทซึ่งมีการ
ควบคุมทางสังคมในรูปแบบไม่เป็นทางการ

๓. สภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) สภาพแวดล้อมทางสังคมของ
ชุมชนชนบทโดยมากเป็นแบบปฐมนิคม ไม่มีความแตกต่างด้านอาชีพ นับถือศาสนาเดียวกัน มีการดำรง
ชีพแบบง่ายๆ ส่วนสภาพแวดล้อมทางสังคมของชุมชนเมืองเป็นระบบที่ต้องการการพึ่งพาอาศัย
เนื่องจากแต่ละคนมีความชำนาญเฉพาะอย่างที่แตกต่างกัน แ

คนในชุมชนเมืองมีวิถีชีวิตที่เป็นปัจเจกบุคคล มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเป็นทางการ
สรุปได้ดัง ตารางที่ ๒.๑๐ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๐ ลักษณะของชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ประดิษฐ์ มัชฌิมา (๒๕๒๒, หน้า ๔๘)	- ชุมชนชนบทเป็นบริเวณที่ผู้คนอาศัยอยู่กันตามภูมิประเทศที่อยู่นอกเขตเมืองโดยมีบ้านเรือนกระจัดกระจายทั่วไป และรวมกันอยู่เป็นหมู่ - ชุมชนเมือง หมายถึง อาณาบริเวณที่มีประชากรอยู่รวมกันจำนวนหนึ่ง และต้องมีความหนาแน่นมากพอสมควร

๒.๓.๖ ชุมชนจัดการตนเอง

นักวิชาการต่างๆ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "ชุมชนจัดการตนเอง" ดังต่อไปนี้
มุมมองกระบวนการจัดการตนเอง

หลักของท่านมหาตมะคานธี ๓ ระดับ ๑) การจัดการตนเอง ๒) การจัดการกลุ่มองค์กร/ชุมชน และ ๓) การจัดการสังคม^{๖๔}

ได้ชี้ว่าการพึ่งตนเองว่าคือความตระหนักถึงพลังของตนเอง ซึ่งมีนัยยะถึงความสามารถที่จะตัดสินใจอย่างอิสระและควบคุมเหนือความสัมพันธ์ต่าง ๆ จากภายนอก แนวคิดหลักของคานธี ก็คือ เป้าหมายหลักของชีวิตคือเข้าไปถึงพระเจ้า ซึ่งก็คือ เข้าไปถึงความจริง และการเข้าถึงความจริงได้ ต้องไม่ใช่ความรุนแรง จะใช้วิธีอื่นไม่ได้ แนวคิดนี้ได้มาจากหลักพื้นฐาน ในคัมภีร์ภควัทคีตาของศาสนาฮินดูที่ว่า ให้กระทำการโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว ให้ทำตามหน้าที่ ไม่ต้องคำนึงถึงผล ถือว่าการกระทำทุกอย่างเป็นการทำให้พระเจ้า คานธีเห็นว่า การไม่ใช่ความรุนแรงเป็นหลักทั่วไปที่เป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของมนุษย์ ควรปฏิบัติกันในทุกมิติของความสัมพันธ์ของผู้คนตั้งแต่ภายในครอบครัวจนถึงสังคมใหญ่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ต้องมุ่งเพื่อจุดหมายของชีวิตคือ ยกระดับจิตใจให้เข้าใกล้พระเจ้าเศรษฐกิจต้องถูกกำกับด้วยจริยธรรม เศรษฐศาสตร์ต้องเป็นเรื่องเดียวกับศาสนาหรือจิตวิญญาณ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็จะไม่มีการขูดรีดใด ๆ

แนวคิดทางเศรษฐกิจของคานธี ประกอบด้วยแนวคิดหลัก ๖ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีคุณธรรมกำกับ
๒. แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ
๓. แนวคิดเรื่องการใช้แรงงานเพื่ออาหาร
๔. แนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและเทคโนโลยี

^{๖๔} ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์, **หลักสูตร การบริหารชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง** ๑๑ เม.ย. ๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร: พอช., ๒๕๕๖).

๕. แนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง

๖. แนวคิดเรื่องทรัพย์สิน^{๖๕}

แนวทางการพึ่งตนเองในการพัฒนาชนบท จะต้องมีความเชื่อมั่นว่าตนเองย่อมช่วยตนเองได้ก่อน โดยจะต้องมีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) ความรู้สึกร่วมของการรวมกลุ่มเกิดจากความสนใจร่วมกัน

๒) ค่านิยมประชาธิปไตย โดยเน้นการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และใช้มติของที่ประชุมตัดสินใจโดยไม่ใช้อิทธิพลส่วนตัวของคนใดคนหนึ่ง

๓) การทำงานร่วมกันจะต้องมีการตกลงร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม และการกระทำร่วมกัน โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบร่วมกัน

๔) การทำงานเป็นกลุ่ม ต้องให้ความสำคัญต่อความสนใจของกลุ่ม และพยายามในการดำเนินการนั้นบรรลุผลของความสนใจนั้น

๕) การปลูกฝังให้มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ การริเริ่มการแสวงหาทรัพยากรใหม่ๆ การใช้เทคโนโลยีใหม่ที่เหมาะสม และบริหารและการจัดรูปองค์กรใหม่ เพื่อให้มีประสิทธิภาพใหม่ ๆ

๖) การร่วมกันสร้างความเชื่อถือว่าตนเองสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่มหรือชุมชนทั้งกายภาพหรือทางวัตถุ ผนวกกับจิตใจ และมองการใช้ทรัพยากรจากภายนอกเป็นเพียงลำดับรองหรือตัวประกอบเท่านั้น^{๖๖}

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ชุมชนจัดการตนเองมีนัยยะสำคัญ คือ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการปกครอง ทางวัฒนธรรม และความเชื่อ มีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภายนอกชุมชน โดยที่ชุมชนจะเน้นการใช้ศักยภาพของชุมชนที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างยาวนาน ตลอดจนการคิดค้นดัดแปลงอันเกิดจากการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาของตนเอง สามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๑๑ ดังนี้

^{๖๕} Galtung et al., อ้างใน ปราณี หมอนทองแดง, “ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป”. **วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.)**, (กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๘.

^{๖๖} ขาดิชา ญ เชียงใหม่, “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวภาคเหนือ”, ใน อนัญญา ฤกษ์กุล (บรรณาธิการ), **รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๘.

ตารางที่ ๒.๑๑ ชุมชนจัดการตนเอง

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (๒๕๕๖, อัดสำเนา)	กระบวนการจัดการตนเอง หลักของท่าน มหาตมะคานธี ๓ ระดับ ๑) การจัดการตนเอง ๒) การจัดการกลุ่มองค์กร/ชุมชน และ ๓) การจัดการสังคม
Galtung อั้งใน ปราณี หมอนทองแดง (๒๕๓๔, หน้า ๑๘)	การพึ่งตนเองก็คือความตระหนักถึงพลังของ ตนเอง ซึ่งมีนัยยะถึงความสามารถที่จะตัดสินใจ อย่างอิสระและควบคุมเหนือความสัมพันธ์ต่าง ๆ จากภายนอก

๒.๓.๗ การจัดการชุมชนตามแนววิถีพุทธ

ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลานานกว่า 8๐๐ ปี ความเป็นพุทธมีความเข้มข้นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ปัญหาสังคมในปัจจุบันที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาล หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษาหันกลับมาทบทวนแนวทางในการพัฒนาประเทศว่าจะเดินทางไป ในทิศทางใด จึงจะเหมาะสมกับสังคมไทย จึงได้มีการกำหนดแนวทางที่ใช้ความเป็นอยู่ดั้งเดิมที่แฝงไป ด้วยความผูกพันกับศาสนา และวัฒนธรรมที่เคยถูกมองว่าเป็นความล้าสมัย กลับมาเป็นแนวทางที่ต้อง เดินอีกครั้ง เช่น โรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนคุณธรรม นับเป็นบทบาทที่สำคัญอีก ครั้งหนึ่งที่แสดงถึงความพยายามนำแนวคิดที่ดีที่เคยมีมาแต่อดีตซึ่งศาสนาเคยให้ผู้คนมาแล้ว เพราะ วัดในอดีต ไม่ได้สอนเรื่องจิตใจอย่างเดียว หากแต่ยังอำนวยความสะดวกทางวัตถุแก่บุคคล เช่น เป็น แหล่งสมบัติกลางแก่ชุมชนสามารถหยิบยืมมาใช้ได้ นอกจากนั้นพระยังเป็นหมอหรือครูวิชาทางโลก แล้ว บางครั้งพระสงฆ์ยังเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน เช่นการสร้างถนนหนทาง ขุดบ่อน้ำ อีกทั้งยังเป็นแหล่งสงเคราะห์ปัจจัย ๔ แก่ชาวบ้านที่ยากจน ใครที่ยากมีศรีสุข ก็นิยมมาทำบุญที่วัด ในด้าน สังคมนั้นวัดยังเป็นสถานที่พบปะ ประชุม สังสรรค์ ในคราวที่มีงานเทศกาลต่าง ๆ นอกจากนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ ยังสามารถหล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านทุกคนเป็นหนึ่งเดียวกันได้ แม้กระทั่งยามมี ข้าศึกศัตรูเข้ามารุกราน ยังได้อาศัยพระผู้ทรงวิทยาคมเป็นเป็นศูนย์รวมจิตใจให้มีความกล้าหาญ ปกป้องถิ่นกำเนิดของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่อยู่ในความทรงจำของผู้คนที่ผ่านวัยมาไม่น้อยกว่า ๔๐-๕๐ ปี คำว่า ชุมชนวิถีพุทธ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนมองเห็นว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย

ในปัจจุบันคำว่า “ชุมชน” ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายที่กว้างออกไปจากเดิม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนเดิม ลักษณะของชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของชุมชนตามลักษณะหน้าที่ (Functional Community) มากกว่าที่จะเป็นชุมชนลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Geographical Community) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของคนในขอบเขตพื้นที่ (Area) จะเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของเครือข่ายของกลุ่มที่มีกิจกรรมทางสังคมต่างๆ คล้ายคลึงกัน มีความสนใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เช่น ชุมชนมุสลิม ชุมชน จส.๑๐๐ ในกรุงเทพฯ เราไม่สามารถบอกได้ว่าชุมชนนี้อยู่ตรงไหน แต่ทุกคนมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกันชุมชนก็เกิดขึ้นได้ ตามทัศนะของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น

๑. ความเป็นชุมชนในครอบครัว
๒. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน
๓. ความเป็นชุมชนวิชาการ (Academic community)
๔. ความเป็นชุมชนสงฆ์^{๖๗}

ความเป็นชุมชนมิได้เริ่มต้นขึ้นด้วยธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจ ในทางตรงกันข้าม ธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจ เป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นทีละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ธรรมเนียมของความร่วมมือนั้น เป็นสิ่งที่เกิดหรือพัฒนาขึ้นในระหว่างทาง หรือหลังจากที่คนได้มาทำงานร่วมกัน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชนและยังเป็นตัวส่งเสริมให้ประชาชนอยากทำงานร่วมกันในอนาคต วิถีพุทธ หมายถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประเพณี ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้สังคมไทยในปัจจุบันจึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่าแล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้

- ๑) เน้นการพึ่งตนเอง
- ๒) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท

^{๖๗} ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม , พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน , ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

- ๓) การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง
- ๔) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะอดทน หรือสัมาอาชีวะ
- ๕) การเน้นการมาเปิดเผยเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- ๖) พยายามละกิเลสและความโลภ
- ๗) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

สรุปได้ว่าวิถีชุมชนชาวพุทธ เป็นการขยายหลักธรรมบางข้อมาขยายให้มีมิติทางสังคมที่กว้างขึ้น คือแทนที่จะมีความหมายเพียงแต่ละบุคคล ก็มาขยายเป็นคุณธรรมต่อสังคมซึ่งมีขอบเขตที่ต้องรักษาร่วมกัน เช่นในส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่นแม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ ถนน สวนสาธารณะ ฯลฯ ส่วนที่เป็น นามธรรม คือ หลักการ กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎหมาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องมีความเข้าใจ รู้ในประโยชน์และโทษ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ของสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมในรักษาสถาบันสมบัติในชุมชนทั้งที่เป็นสถานที่ วัตถุสิ่งของ และที่สำคัญที่สุดคือ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ถ้าหากชุมชนวิถีพุทธกลับมามีความเข้มแข็ง ทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษา หวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธ ก็จะไม่มีแต่เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน พร้อมทั้งพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เพื่อนำพาตนและชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอารยะ อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริง และยั่งยืนในวิถีพุทธ ตลอดไป

ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลานานกว่า ๑๐๐๐ ปี ความเป็นพุทธมีความเข้มข้นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จนกระทั่งความเจริญก้าวหน้าจากดินแดนตะวันตกได้เข้ามาพร้อมการเดินทางมาติดต่อค้าขาย การล่าอาณานิคม การเผยแพร่ศาสนาที่มาพร้อมกับการเจริญสัมพันธไมตรี ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวไทยที่ละน้อย ด้วยความเปิดใจกว้างรับวัฒนธรรมอื่น ๆ ทำให้ความยึดมั่นในวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทยต้องเผชิญกับการรุกรานของลัทธิบริโภคนิยม ซึ่งหลังไหลทะลุทะลวงเข้ามา ความสำนึกของคนในชาติมีกำลังอ่อนลง โดยไม่รู้สีกตัว คำว่า “พุทธ” จึงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของกลุ่มชนเท่านั้น พร้อมกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นการใช้ชีวิตที่มีได้นึกถึงความเป็นพุทธ สารพันที่เกิดขึ้นและสั่งสมเรื่อยมาทุกยุคทุกสมัย ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาล หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษาหันกลับมาทบทวนแนวทางในการพัฒนาประเทศว่าจะเดินทางไปทิศทางใด จึงจะเหมาะสมกับสังคมไทย จึงได้มีการกำหนดแนวทางที่ใช้ความเป็นอยู่ดั้งเดิมที่แฝงไปด้วยความผูกพันกับศาสนา และวัฒนธรรมที่เคยถูกมองว่าเป็นความล้าสมัย กลับมาเป็นแนวทางที่ต้องเดินอีกครั้ง เช่น โรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนคุณธรรม นับเป็นบทบาทที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งที่แสดงถึงความพยายามนำแนวคิดที่เคย

มีมาแต่อดีตซึ่งศาสนาเคยให้ผู้คนมาแล้ว เพราะวัดในอดีต ไม่ได้สอนเรื่องจิตใจอย่างเดียว หากแต่
 อำนวยประโยชน์ทางวัตถุแก่บุคคล เช่น เป็นแหล่งสมบัติกลางแก่ชุมชนสามารถหยิบยืมมาใช้ได้
 นอกจากนั้นพระยังเป็นหมอหรือครูวิชาทางโลกแล้ว บางครั้งพระสงฆ์ยังเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชน
 เช่นการสร้างถนนหนทาง ขุดบ่อน้ำ อีกทั้งยังเป็นแหล่งสงเคราะห์ปัจจัย ๔ แก่ชาวบ้านที่ยากจน ใครที่
 ยากมีศรีสุข ก็นิยมมาทำบุญที่วัด ในด้านสังคมนั้นวัดยังเป็นสถานที่พบปะ ประชุม สังสรรค์ ใน
 คราวที่มีงานเทศกาลต่าง ๆ นอกจากนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ ยังสามารถหล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านทุก
 คนเป็นหนึ่งเดียวกันได้ แม้กระทั่งยามมีข้าศึกศัตรูเข้ามารุกราน ยังได้อาศัยพระผู้ทรงวิทยาคมเป็น
 ศูนย์รวมจิตใจให้มีความกล้าหาญปกป้องถิ่นกำเนิดของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่อยู่ในความทรงจำของ
 ผู้คนที่ผ่านวัยมาไม่น้อยกว่า ๔๐-๕๐ ปี คำว่า “ชุมชนวิถีพุทธ” จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนมองเห็น
 ว่าจะจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย^{๖๘} โดยมีกระบวนการสำคัญของชุมชน คือ กระบวนการ
 ตัดสินใจภายในชุมชน หรือพฤติกรรมการตัดสินใจในเรื่องสาธารณะของชุมชน นั่นคือ การตัดสินใจ
 กิจกรรมสาธารณะ จะต้องดำเนินไปอย่างไม่รีบร้อน และบังคับให้คนในชุมชนตัดสินใจ แต่ต้อง
 ดำเนินการหลัง “กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน” ซึ่งหมายถึง การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เพื่อ
 ทำความเข้าใจให้ตรงกัน เช่น อะไรคือสิ่งที่มีคุณค่าต่อเราในฐานะที่เป็นชุมชน อะไรคือผลประโยชน์
 ร่วมของเรา ในฐานะที่เป็นชุมชนเรามีเป้าหมายตรงกันหรือไม่ อะไรคือสิ่งที่เรา(ชุมชน)คิด เมื่อมีปัญหา
 เกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนระหว่างคนในชุมชนและสาธารณะจะทำให้เรารู้ในสิ่งที่เรา
 ต้องการจะรู้ซึ่งไม่สามารถรู้ได้โดยลำพัง **การเรียนรู้ของชุมชนแยกไม่ขาดจากการสร้างสำนึก
 สาธารณะ การเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนในวิถีทางที่ทำให้ประชาชน
 รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน การสร้างความเป็นชุมชนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิด
 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน** ชุมชนที่อุดมไปด้วยชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี หรือชุมชนที่มีประชา
 สังคมที่เข้มแข็ง จึงมิได้เป็นอะไรอื่น นอกจากชุมชนแห่งการเรียนรู้ ความเป็นชุมชนมิได้เริ่มต้นขึ้นด้วย
 ธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจ ในทางตรงกันข้าม ธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจ เป็นสิ่งที่ก่อ
 รูปขึ้นทีละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ธรรมเนียมของความร่วมมือร่วมใจนั้น
 เป็นสิ่งที่เกิดหรือพัฒนาขึ้นในระหว่าง หรือหลังจากที่คนได้มาทำงานร่วมกัน นอกจากนี้การมีส่วนร่วม
 ในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชนและยังเป็นตัวส่งเสริมให้
 ประชาชนอยากทำงานร่วมกันในอนาคต **วิถีพุทธ** หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่
 เกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม

^{๖๘}บรรพต วีรชัยและคณะ , พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและ
 การปกครอง: กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา , รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒).

วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประเพณี ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการชุมชนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ตามบทบาทของผู้คนในชุมชน สังคม ที่ต้องดูแลรักษาร่วมกัน เช่น สภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สาธารณประโยชน์ ฯลฯ และการอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎหมาย มีความเข้าใจ รู้ในประโยชน์และโทษ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ของสังคม มีความรู้สึกมีส่วนร่วมในรักษาสาธารณสมบัติ เช่น สถานที่ วัตถุสิ่งของ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษาท้องถิ่น และพร้อมที่พัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อนำพาตนและชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอริยะและเกิดความสันติสุขอย่างยั่งยืน สามารถสรุปได้ดัง ตารางที่ ๒.๑๒ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๒ การจัดการชุมชนตามแนววิถีพุทธที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี (๒๕๕๐, หน้า ๒๓)	ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน
บรรพต วีรชัย และคณะ (๒๕๓๒, หน้า บทคัดย่อ)	วิถีพุทธ หมายถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประเพณี ปฏิบัติ ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ

๒.๔ หลักธรรมสำหรับชุมชนวิถีพุทธ

การจัดการชุมชนตามแนววิถีพุทธ ผู้วิจัยจึงสรุปหลักธรรมเพื่อให้เหมาะสมกับการจัดรูปแบบชุมชนวิถีพุทธ ในแต่ละด้านดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ (ทฤษฎีนี้มีกตประโยชน์ บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ "อุ อา กะ สะ" ขยันหา ขยันเก็บ เลือคบ เลือใช้) ด้านสังคม (หลักศีลธรรม) ๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (อวาสสัปปายะ ธรรม) และ ด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม (หลักสังคหวัตถุธรรม) อธิบายได้ดังนี้

๒.๔.๑ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี "อุ อา กะ สะ" อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ (เนื่องจาก อตถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้) หรืออาจเรียกเต็ม ๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. **อุฏฐานสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุปายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒. **อารักขสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ (ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

๓. **กัลยาณมิตตตา** คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สันทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔. **สมชีวิตา** อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนื่อรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้^{๖๙}

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมแห่งชาวโกฬิยะ ชื่อ กักรปัตตะ ใกล้เมืองโกฬิยะ ครั้นนั้นแล โกฬิบุตรชื่อทิมชาณู เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ ยังบริโศกคาม อยู่ครองเรือน นอนเปียดบุตร ใช้จันทน์ในแคว้นกาสิ ยังทรงดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้ ยังยินดีเงินและทองอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมที่เหมาะสมแก่ข้าพระองค์ อันจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้าเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพัยคัมปัสสะ ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบันแก่กุลบุตร ๔ ประการเป็นไฉน คือ อุฏฐานสัมปทา ๑ อารักขสัมปทา ๑ กัลยาณมิตตตา ๑ สมชีวิตา ๑ ฯ

ดูกรพัยคัมปัสสะ ก็อุฏฐานสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน คือ กสิกรรม พาณิชยกรรม โครัคชกรรม รับราชการฝ่ายทหาร รับราชการฝ่ายพลเรือน หรือศิลปอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุปายในการงานนั้น สามารถจัดทำได้ ดูกรพัยคัมปัสสะ นี้เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา ฯ

^{๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานครสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

ดูกรพัยคัมปชชะ ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร สั่งสมด้วยกำลังแขน มีเหื่อโถมตัวชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครอง โภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วยทำไว้ในใจว่า ไฉนหนอ พระราชาไม่พึงบริโภคทรัพย์เหล่านี้ของเรา โจरไม่พึงลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักจะไม่พึงลักไป ดูกรพัยคัมปชชะ นี้เรียกว่าอารักขสัมปทา ฯ

ดูกรพัยคัมปชชะ ก็กัลยาณมิตตตาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญ สันสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นคฤหบดี หรือบุตรคฤหบดี เป็นคน หนุ่มหรือคนแก่ ผู้มีสมาจารบริสุทธฺิ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศึกษาศรัทธาสัมปทาตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศึกษาศีลสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศึกษาจาคสัมปทาตามผู้ ถึงพร้อมด้วย จาคะ ศึกษาปัญญาสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ดูกรพัยคัมปชชะ นี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตา ฯ

ดูกรพัยคัมปชชะ ก็สมชีวิตเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ รู้ทางเจริญ ทรัพย์และทางเสื่อมแห่ง โภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มฟายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้อง เหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรพัยคัมปชชะ เปรียบเหมือนคนชั่งตราชั่ง หรือลูกมือคนชั่งตราชั่ง ยกตราชั่งขึ้นแล้ว ย่อมลตออกเท่านั้น หรือต้องเพิ่ม

เข้าเท่านั้น ฉนใด กุลบุตรก็ฉนนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญและทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มฟายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรพัยคัมปชชะ ถ้ากุลบุตรผู้นี้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีวิต อย่างโอโถง จะมีผู้ว่าเขาว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้โภคทรัพย์เหมือนคนเคี้ยวกินผลมะเดื่อฉนั้น ก็ถ้ากุลบุตรผู้นี้ มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขาว่า กุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างอนาถา แต่เพราะ กุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญและทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มฟายนัก ไม่ให้ ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรพัยคัมปชชะ นี้เรียกว่าสมชีวิตา ฯ

ดูกรพัยคัมปชชะ โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีทางเสื่อม ๔ ประการ คือ เป็นนักเลงหญิง ๑ เป็นนักเลงสุรา ๑ เป็นนักเลงการพนัน ๑ มิมิตรชั่ว สหายชั่ว เพื่อนชั่ว ๑ ดู กรพัยคัมปชชะ เปรียบเหมือนสระน้ำใหญ่ มีทางไหลเข้า ๔ ทาง ทางไหลออก ๔ ทาง บุรุษพึงปิดทาง ไหลเข้า เปิดทางไหลออกของสระนั้น ฝนก็มิตกต้องตามฤดูกาล ด้วยประการฉะนี้ สระน้ำใหญ่นั้นพึง หวังความเสื่อมอย่างเดียว ไม่มีความเจริญเลย ฉนใด โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้ ก็ฉนนัน เหมื่อนกัน ย่อมมีทางเสื่อม ๔ ประการ คือ เป็นนักเลงหญิง ๑ เป็นนักเลงสุรา ๑ เป็นนักเลงการพนัน ๑ มิมิตรชั่ว สหายชั่ว เพื่อนชั่ว ๑ ฯ

ดูกรพัยคัมปชชะ โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีทางเจริญ ๔ ประการ คือ ไม่เป็นนักเลงหญิง ๑ ไม่เป็นนักเลงสุรา ๑ ไม่เป็นนักเลง การพนัน ๑ มิมิตรดี สหายดี เพื่อนดี ๑ ดู กรพัยคัมปชชะ เปรียบเหมือน สระน้ำใหญ่ มีทางไหลเข้า ๔ ทาง ไหลออก ๔ ทาง บุรุษพึงเปิดทาง ไหลเข้า ปิดทางไหลออกของสระนั้น ทั้งฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล ด้วยประการฉะนี้ สระน้ำใหญ่นั้นพึง หวังความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม ฉนใด โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้ ก็ฉนนันเหมือนกัน ย่อมมี ทางเจริญ ๔ ประการ คือ ไม่เป็นนักเลงหญิง ๑ ไม่เป็นนักเลงสุรา ๑ ไม่เป็นนักเลงการพนัน ๑ มิมิตรดี

สหายดี เพื่อนดี ๑ ดุกรพยัคฆปัชชะ ธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นไป เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบันแก่กุลบุตร ฯ

ดุกรพยัคฆปัชชะ ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน คือ สัทธาสัมปทา ๑ สีลสัมปทา ๑ จาคสัมปทา ๑ ปัญญาสัมปทา ๑ ฯ

ดุกรพยัคฆปัชชะ ก็สัทธาสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้มีศรัทธาคือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จําแนกธรรม ดุกรพยัคฆปัชชะ นี้เรียกว่าสัทธาสัมปทา ฯ

ดุกรพยัคฆปัชชะ สีลสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ เป็นผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ดุกรพยัคฆปัชชะ นี้เรียกว่าสีลสัมปทา ฯ

ดุกรพยัคฆปัชชะ ก็จาคสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ มีจิตปราศจากมลทินคือความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามือชุ่มยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจําแนกทาน ดุกรพยัคฆปัชชะ นี้เรียกว่าจาคสัมปทา ฯ

ดุกรพยัคฆปัชชะ ก็ปัญญาสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ดุกรพยัคฆปัชชะ นี้เรียกว่าปัญญาสัมปทา

ดุกรพยัคฆปัชชะ ธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร ฯ คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางสัมปรายิก ประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม ๘ ประการดังกล่าวนี้ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนามอันแท้จริงตรัสว่า นำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง คือ ประโยชน์ ในปัจจุบันนี้และความสุขในภายหน้าบุญ คือ จาคะนี้ ย่อมเจริญแก่คุณที่สุดด้วยประการฉะนี้ ฯ^{๗๐}

หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจตามวิถีพุทธ เมื่อได้ทราบหลักการและการสอดประสานระหว่างระบบเศรษฐกิจ ในฐานะที่เป็นพสกนิกรชาวไทย ก็ควรน้อมนำแนวคิดปรัชญาแบบเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ และในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนก็ควรน้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอีกทางหนึ่ง พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ กล่าวไว้ว่า งานคือเงินเงินคืองานบันดาลสุข หมายความว่า มนุษย์กับงานต้องมาด้วยกันต้องทำงานเพื่อประกอบอาชีพให้มีความสุขอย่างพอเหมาะพอควร และงานที่ต้องเป็นงานที่ปราศจากโทษ ไม่ทำตนเอง สังคม สภาพแวดล้อมให้เดือดร้อน รู้จักวิธีการหาทรัพย์ วิธีใช้ทรัพย์ เรียกว่า หาเงินเป็น ใช้เงินเป็น มิใช่หาเงินได้ ใช้เงินได้ ต้องเป็นคนตั้งใจทำมาหากินและทำมาหาเก็บรู้จักสร้างหลักฐานและรู้จักใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ โดยที่ผู้ปฏิบัติได้เช่นนี้ชื่อว่าได้ปฏิบัติหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจตามวิถีพุทธ หรือหลักธรรมที่ส่งเสริมประโยชน์สุขในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า ทิฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ ประการคือ

^{๗๐} ๐ง.อภฺรฺก.(ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๘.

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น มีความเพียรพยายามในการประกอบอาชีพ คือ

๑.๑ ต้องเป็นอาชีพสุจริต

๑.๒ ผักผ่อนอาชีพที่ประกอบนั้น ให้มีความรู้และเข้าใจอย่างถ่องแท้จนเป็นผลสำเร็จ

ด้วยดี

๑.๓ ศึกษาหาวิธีการที่ดีและ เหมาะสมเพื่อพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้นไป

ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความหมั่นที่เรียกว่าขยัน ขยันหานั้นจะต้องเป็นไปในลักษณะตาม วาตะ ของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ที่ว่า ขยันจนเหงื่อออกตามรูขุมขน ดีกว่าขี้เกียจแล้ว ยากจน จนน้ำล้นออกจากตา และสมตามพจนานาของหลวงพ่พุททาสที่ว่า “เหงื่อนั้นแหละคือน้ำมนต์ให้ผลเลิศ นำให้เกิดสุขสวัสดิ์พัฒนาผลน้ำมนต์รดรดเท่าใดไม่ช่วยคน จนกว่าตนจะมีเหงื่อเมื่อทำจริงจงรักเหงื่อเชื่อมันปากมันเกิด หน้าที่เกิดสมบูรณ์ดี มีผลยิ่งเป็นพระเจ้ามาช่วยเราอย่าประวิง จะเป็นมิ่งขวัญแก่ทุกคนพระพุทธองค์ทรงเคารพ ซึ่งหน้าที่ดูให้ดีเหงื่อออกมาหาผลใช้บูชาพระพุทธองค์มีมงคลสาธุชนมีสุขเหลือเพราะเหงื่อเอ๋ย”

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักเก็บออมรักษา ค้มครอง บริหารจัดการ ทรัพย์ และงานที่ตนทำไว้ด้วยความเพียรอันชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมสลายไป ผู้ถึงพร้อมด้วยการรักษา จะมีลักษณะที่เด่นชัด ๕ ประการ คือ

๒.๑ พอใจ รู้จักหยุดความพอใจไว้กับทรัพย์และงานที่ตนทำมิให้เกิดอันตรายหรือเสื่อมสูญไป

๒.๒ พอดี รู้จักปล่อยวางใจไว้กับทรัพย์และงานที่ตนทำมิให้ถลำไปสู่ธรรมฝ่ายต่ำ ใช้จ่ายแต่พอดี

๒.๓ พอเพียง รู้จักคิด คือคิดได้ คิดเป็นและคิดถูก รู้จักหยุด คือหยุดได้ หยุดเป็น และหยุดถูก ไม่คิดออกนอกไปจากกรอบของกุตลธรรม

๒.๔ พอละ รู้จักทำใจ คือรู้และเข้าใจที่จะพัฒนาทรัพย์และ งานที่ตนทำใน การทำให้ชีวิต มีความเป็นอยู่ที่ดี

๒.๕ พอแล้ว รู้จักหยุดใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธและความหลง อันจะเป็นเหตุให้ทำชั่วทางกาย วาจา และใจ ขาดความรู้ขั้น สัมมา และเมตตาธรรม เป็นคน เห็นแก่ตัวสร้างความเดือดร้อนแก่ตน สังคมและสภาพแวดล้อมอย่างไม่รู้จบสิ้น ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยการรักษานี้ เรียกว่าขยัน รักษาดี อย่าให้เป็นไปในลักษณะที่ว่า..อย่าอวดดีมีทรัพย์ เทียวจับแจก ทำเกี้ยวแฝงมุงปาพาดิบายใครจะช่วยตัวเราก็กเล่าตาย อย่ามั่งง่ายเงินทอง ของสำคัญเห็นผู้ดีมีทรัพย์ประดับแต่ง อย่าขึ้นแข่งวาสนากระยาหงันของตัวน้อยก็จะถอยไปทุกวันเหมือนตัดบันตันทุนสูญกำไรเห็นเขามั่งมีมากอย่าอยากได้ เรายากไร้ก็มหน้าอย่าท้อถอยค่อยหนีบหนีบเก็บเล็กผสมน้อยเหมือนกัดอ้อยข้างปลายสบายดี

๓. กัลยาณมิตตตา คบเพื่อนดี ปัจจัยสำคัญสิ่งหนึ่งของคนเราคือการคบเพื่อน ถ้าคบเพื่อนดี ชีวิตจะรุ่งโรจน์ ถ้าคบเพื่อนไม่ดีชีวิตจะร่วงโรย ดังมีพุทธศาสนสุภาษิตว่า ยัง เว เสวติ ตาทีโส คบคนเช่นใด ก็ย่อมเป็นคนเช่นนั้น เพื่อนดีที่ควรคบคือ

๓.๑ เพื่อนมีอุปการะ คือ เพื่อนที่ไม่ทอดทิ้งในยามสุขและยามเศร้า พึงเว้นเพื่อนที่เห็นแก่ตัว เอาแต่ได้

๓.๒ เพื่อนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ คือ เพื่อนที่มีความเข้าใจ และเห็นใจไม่ซ้ำเติม ฟังเพื่อน
เพื่อน ที่ดีแต่พูด ที่เข้าในลักษณะที่ว่าพูดเด่น แต่ทำด้อย

๓.๓ เพื่อนที่แนะนำประโยชน์ คือ ช่วยชี้แนะทางสวรรค์นิพพานให้ ฟังเพื่อนที่
ประจบ สอพลอ ไม่จริงใจ ปากว่าตาขยิบ

๓.๔ เพื่อนที่มีความรักใคร่ คือ มีจิตเมตตาปรารถนาดี ฟังเพื่อนที่ หลอกล่อสู่
อบาย หมายถึงชักชวนไปในทางวิบัติความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนี้ เรียกว่าขั้น มีกัลยาณมิตร เป็นเพื่อน
ผู้ร่วมคิด ให้พลังจิตพลังใจแก่เรา... เข้าในลักษณะที่ว่า หากคบเพื่อนชั่วก็พาตัวให้มัวหมอง หาก คบ
เพื่อนดีก็เหมือนมาลีที่หอมและสวยงาม ดังเหตุผลที่ว่า...

คบคนพาลท่านว่าพาหาคิด บาปจะติดตามตัวต้องมัวหมอง
เหมือนอามปมเหม็นมักเป็นกอง ผู้แตะต้องย่อมมีกลิ่นที่ตน
คบบัณฑิตมิตรรักศักดิ์ศรีสูง ช่วยชักจูงสู่บุญคุณกุศล
เหมือนบุปผามาลีหอมดีทน ผู้หยาบยลย่อมมีกลิ่นที่ตัว

๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตพอเหมาะ รู้จักกำหนดรายรับรายจ่ายอย่างเหมาะสมกับฐานะ ดังนี้

๔.๑ กำหนดรายได้และกำหนดรายเหลืออย่างพอดี

๔.๒ ดำเนินชีวิตไม่ให้ฟุ่มเฟือยหรือฝืดเคืองเกินไป

๔.๓ กำหนดให้มีรายเหลือ มีประหยัดเก็บออมไว้ส่วนหนึ่งในยามจำเป็น ดังคำ
กลอนที่ว่า...มี สลึงพึงบรรจบให้ครบบาทอย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจบ อย่า
จ่าย ลงให้ มากจะยากนาน ...ความเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสมเช่นนี้ เรียกว่าขั้น เลี้ยงชีวิตพอเหมาะ

สรุปว่า ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมมีกตสัจวัตตนิกรม ๔ ประการดังกล่าวมานั้น ย่อม
มีชีวิตที่สุขสงบเรียบง่าย ประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างกว้างไกลที่เรียกว่า ๔ ก. คือ

๑. ก้าวหน้า เจริญรุ่งเรืองในวิถีชีวิต ทั้งในด้านทรัพย์สินและหน้าที่การงาน

๒. ก้าวไกล เนื่องจากเป็นผู้มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต จึงสามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ
อันเกิดจากการทำงานได้อย่างดีเยี่ยม

๓. ก้าวไว เมื่อทำการงานอยู่บน พื้นฐานแห่งคุณธรรม งานจึงพัฒนาไปได้ไวอย่างมี
ประสิทธิภาพ แม้เมื่อมีปัญหาก็สามารถแก้ไขได้อย่างทันท่วงที

๔. ก้าวได้สำเร็จ ผลงานที่ทำบรรลุเป้าหมายด้วยดีตามที่มุ่งหวัง กล่าวคือ เศรษฐกิจดี
สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนายั่งยืน ฉะนั้นปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง เมื่อเทียบเคียงกับเศรษฐกิจ
แบบวิฤตพุทธก็สามารถที่จะดำเนินไปในวิถีทางเดียวกันอย่างลงตัว เพราะเหตุผลคือ ปรัชญาแบบ
เศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำรินั้น ก็ย่อมหมายถึง หลักสันโดษ หลักมัตตัญญูตา และหลัก
สัมมา เป็นต้น อันนับได้ว่าสามารถเทียบกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงตามวิฤตพุทธกล่าวโดย
สาระสำคัญก็คือแนวทางทั้งสองมีจุดมุ่งหมายให้สรรพชีวิตทุกระดับ ชื่นรู้จักใช้ชีวิตที่พอเพียง
ประหยัด อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ่มเฟือย แต่หากเรา ท่านทั้งหลายยังไม่คุ้นเคยกับระบบเศรษฐกิจ
ดังกล่าว ก็ควรนำหลักการ ๓ ร. มาเป็นคาถา ภาวนาไว้ในใจเพื่อเป็นการน้อมนำไปสู่ระบบดังกล่าว คือ

๑. รู้จักพอ คือพอใจ พอดี ไม่มีโลภะ ทุกอย่างเป็นไปในลักษณะมัชฌิมาปฏิบัติ
หมายถึงกิน พอ ดี อยู่พอดี ทุกชีวิตมีความสุข

๒. รู้จักให้ คือ เสียสละเพื่อส่วนรวม โดยยึดหลักที่ว่า กินอยู่อย่างพอเพียงที่ เหลือเจือจานสังคม

๓. รู้จักปล่อยวาง คือ คลายจากความยึดมั่นถือมั่นในความเป็น ตัวกู ของกู สนองใจให้รู้ว่า แม้ว่าจะใช้หลักธรรมหรือแนวคิมาปฏิบัติเพื่อการใด ๆ ก็ตามก็ไม่สามารถ ให้งานสำเร็จ ได้แบบครบ สมบูรณ์แต่หากสำเร็จได้ดั่งนำเสนอมาก็ถือว่างานนั้น สำเร็จผลอย่าง มีประสิทธิ ภาพ และไม่มี สัมฤทธิ์ผลใดจะตอบสนองความต้องการของคนได้โดยตลอด หากคน ๆ นั้น ขาดความพอดี และขาด ความพอเพียง ดังคำกล่าวที่ว่า.. ถ้าเราได้ทุกอย่างดังที่คิดสิ้นชีวิต จะเอาของกองไว้ไหนจะได้บ้างเสีย บ้างช่างประไร เราตั้งใจทำงานเท่านั้นพอ^{๗๑}

๒.๔.๒ หลักศีล

ศีล^{๗๒} แปลว่า การรักษาจิตใจให้เรียบร้อย และยังหมายถึงข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจาก โทษ^{๗๓} ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีพ^{๗๔} เพราะ “ศีล” เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อน เพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง คำว่า ศีล แปลว่า ปกติ สิ่งใดเป็นปกติสิ่งนั้นย่อมไม่มีโทษ อย่างบ้านเมืองสงบเป็นปกติ หมายความว่า ปราศจากภัย จากภายในและภายนอก คนมีความปกติภายในตนคือ ไม่มีภัยเบียดเบียน มีอาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่ อาศัยเป็นปกติ คนที่อยู่ร่วมกันไม่เบียดเบียนก่อทุกข์แก่กัน คือ ไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักฉ้อแย่งชิง กัน ไม่ลักลอบทำชู้กัน ไม่ขี้ปดหลอกลวงกัน ไม่ขี้เมาก่อความรำคาญทะเลาะวิวาทกัน ในครอบครัวนั้น ก็อยู่เป็นปกติไม่มีใครเดือดร้อนลำบากทุกข์ยาก คำว่า ปกตินี้ จึงหมายถึง ความเรียบร้อยภายในตัว บุคคลแต่ละคนและทั้งหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน ปกตินี้มาจากภาษาบาลี คือ ศีล^{๗๕} การรักษาจิตใจให้ เรียบร้อย และยังหมายถึงข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติ ตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ^{๗๖}

^{๗๑} เรือเอก ยอดเยี่ยม ปลอดพยนต์ , “มองปรัชญา เศรษฐกิจแบบพอเพียง ฯ” , วารสาร, สำนักงาน ราชนาวิกสภา ปีที่ ๙๐ เล่มที่ ๑๑ (พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๐) : ๑๒.

^{๗๒} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์พิมพ์ครั้งที่ ๙, หน้า ๑๒๔.

^{๗๓} สุชีพ ปุณฺณานุภาพพจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ไฉยมกษุ พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานครคณฺงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๔๑), หน้า ๒๖๒ .

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ , พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓), หน้า ๒๙๒.

^{๗๕} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายีมหาเถรรมคฺติ) (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นตังแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^{๗๖} สุชีพ ปุณฺณานุภาพพจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ไฉยมกษุ พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานครคณฺงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๔๑), หน้า ๒๖๒ .

คำว่า เบญจ (บาลีว่า ปญจ) แปลว่า ห้า ศีล แปลว่า ปกติ คือความปกติเรียบร้อยแห่งกาย วาจา แปลรวมว่า ปกติห้าอย่าง เป็นหลักปฏิบัติสำหรับขจัดความชั่วทางกายและทางวาจา ศีล ๕ หรือ เบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ๕ ประการนี้ คือ

- (๑) เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
- (๒) เว้นจากการลักขโมย โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน
- (๓) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม การล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน
- (๔) เว้นจากการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง
- (๕) เว้นจากน้ำเมา คือ สุราเมรัยและสิ่งเสพติดให้โทษอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๗๗}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแสดงความหมายของศีลว่า เจตนาของผู้คิดงดเว้นในการล่วงละเมิดนั้น เจตสิกอันได้แก่ความรู้สึภายในใจในการงดเว้นนั้น ๆ ความรู้สึกอันไม่ติดต่อกับวัตถุที่ตนจะล่วง หรือการไม่ก้าวล่วงของบุคคลที่สมทานสิกขาบทแล้ว นั่นแหละคือตัวศีล นอกจากนั้น ศีล ได้แก่ ธรรม ๔ อย่าง ดังนี้

- (๑) เจตนา เชื่อว่า ศีล เพราะมีเจตนาตั้งใจรักษาศีล
- (๒) เจตสิก เชื่อว่า ศีล เพราะเว้นจากชั่วทางกาย วาจา รักษาจิตให้เป็นกุศลได้
- (๓) การสำรวม เชื่อว่า ศีล เพราะอาศัยสติกันบาปอกุศลไม่ให้เกิด ทำให้ศีลไม่ขาด
- (๔) การไม่ก้าวล่วง เชื่อว่า ศีล เพราะไม่ก้าวล่วงกิเลสอย่างหยาบที่เกิดทางกายวาจา

กาย วาจาเป็นสุจริต ไม่ทำทุจริตก็ชื่อว่า ศีล

อนึ่ง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ยังแสดงความหมาย (อรรถ) แห่งศีลไว้ ๔ อย่างว่า

(๑) เป็นปกติ เชื่อว่า กิจที่ทำ คำที่พูดไม่กระจัดกระจาย เป็นปกติ เป็นที่รองรับแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อตั้งอยู่ในศีลทั้งหลาย งดเว้นข้อหามนั้น ๆ แล้วกายวาจาใจของผู้นั้นจะเป็นปกติ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะเวรภัยที่เกิดจากการผิดศีล

(๒) เป็นของเย็น เพราะศีลมีจุดหมายมิให้เบียดเบียนกัน ทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายย่อมอยู่เย็นเป็นสุขด้วยกัน

(๓) เป็นของสูง เพราะศีลเป็นคุณธรรมสูงเหนือกว่าความชั่ว อกุศลธรรมทั้งหลายที่เป็นของต่ำช้าเลวทราม

(๔) ผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญแล้ว เชื่อว่า ศีลทุกข้อ เป็นกัลยาณธรรมน่าสรรเสริญเพราะปราศจากโทษ ไม่มีความชั่ว เมื่อผู้ใดนำเอาศีลมาปฏิบัติอย่างถูกต้องในข้อนั้น ๆ แล้ว ผู้นั้นย่อมเป็นผู้ว่ายกย่องสรรเสริญ^{๗๘}

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^{๗๘} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี), เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๐-๓๒.

นอกจากนี้การปฏิบัติศีลธรรมยังพบว่ามีการปฏิบัติของบุคคลที่แตกต่างกันไปตามประเภทของบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เพราะเพศและบทบาทที่ต่างกันไปได้แก่

(๑) ระดับธรรม ที่ยังเป็นธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดงและบัญญัติไปตามกฎธรรมตาแห่งความดีความชั่วที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ทำดี ทำชั่ว รักษาศีล ละเมิดศีล ย่อมได้รับผลดีหรือผลชั่วตามเหตุปัจจัยหรือกฎแห่งกรรมนั้น

(๒) ระดับวินัย เป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติหรือกำหนดขึ้นเป็นกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในสังคมโดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของสังคม โดยเฉพาะผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้ ย่อมมีความผิดทางกฎหมายด้วย เป็นการเพิ่มจากอกุศลเจตนาที่จะได้รับตามกฎหมายตามธรรมชาติ

ศีลขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ มีสาระมุ่งไปเพื่อการไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้นของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลศีล ต่อจากนั้นจะเป็นการเน้นการเกื้อกูลสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ส่วนตัวและการฝึกหัดขัดเกลา (กิเลส) ตนเอง การรักษาศีลมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ คือ ขัดเกลากิเลสพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม^{๗๙} ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลมีอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

- (๑) บุคคลผู้มีศีลย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก
- (๒) กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีลย่อมขจรไป
- (๓) บุคคลผู้มีศีลจะเข้าไปยังบริษัทโดยยอมแกล้วกล้าไม่เก้อเขิน
- (๔) บุคคลผู้มีศีลย่อมไม่หลงลืมสติในเวลาตาย
- (๕) บุคคลผู้มีศีลหลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๘๐}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในที่หลายแห่งว่า ผู้หวังความรักใคร่ ความสรรเสริญจากบัณฑิตทั้งหลาย ควรทำศีลให้สมบูรณ์ ศีลเป็นที่พึงของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระพุทธศาสนาบุคคลแม้จะดงามด้วยเครื่องประดับอันมีค่าก็ยังไม่งามเท่าบุคคลผู้มีศีลประดับกายใจ ผู้มีศีลย่อมดีด้วยตนเองไม่ได้ ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ เมื่อพิจารณาถึงความประพฤติของตนย่อมเกิดความปิติยินดีปลื้มใจทุกเมื่อ ศีลจึงเป็นรากฐานแห่งคุณความดีทั้งหลายและกำจัดความชั่วทั้งปวง กล่าวโดยสรุป อานิสงส์ของการประพฤติศีล ๕ ประมวลได้ดังนี้

- (๑) เป็นที่ขอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
- (๒) เป็นผู้ไม่ทำชีวิตให้เดือดร้อนเสียหาย
- (๓) เป็นสมาชิกที่ดีในสังคมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น
- (๔) เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๓.

^{๘๐} ที.สี. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔-๙๕.

- (๕) เป็นผู้มีความแก่กล้าในสังคม
- (๖) เป็นที่เคารพยกย่องและนับถือของสังคม
- (๗) เป็นผู้นำที่ดีในสังคม
- (๘) เป็นผู้ไม่หลงลืมสติจนถึงวาระสุดท้าย (ไม่หลงเวลาตาย)
- (๙) เป็นต้นเหตุให้บรรลุคุณธรรมวิเศษ มีพระโสดาบัน เป็นต้น
- (๑๐) เป็นผู้ควรแก่การนับถือบูชา หลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว
- (๑๑) เป็นผู้นอนเป็นสุขไม่ฝันร้าย^{๘๑}

จะเห็นได้ว่า หลักศีลจะมีลักษณะหลายประการที่บ่งบอกถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยของตนเองและชุมชน หมายถึงว่า การที่บุคคลได้ปฏิบัติตามศีลธรรมจะยังผลประโยชน์ไปสู่บุคคลอื่นโดยรอบ เพราะการทำตนเองให้มีความเป็นปกติก็เท่ากับว่าได้ เราได้สร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับสังคมแล้วด้วยการไม่เบียดเบียนใคร ไม่ไปลักขโมยทรัพย์สินของใคร ไม่ไปผิดลูกผิดเมียผู้ใดไม่มีปากติกล่าวเท็จ และไม่ทำลายสติสัมปชัญญะของตนเอง เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ย่อมได้รับอานิสงส์มากมาย ได้แก่ การนอนหลับก็มีความสุข เป็นต้น ฉะนั้นถ้าคนในชุมชนนำหลักศีลไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันจะส่งผลให้เจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานครในชุมชนเป็นผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อย มีความซื่อสัตย์สุจริต ส่งผลทำให้สังคมเกิดความสงบ ประชาชนมีความสุข ท้องถิ่นเป็นระเบียบเรียบร้อยซึ่งก็เป็นการเพิ่ม

จากแนวคิดเกี่ยวกับหลักศีล ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลแนวคิดหลักศีล เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการการจัดการชุมชนตามวิถีพุทธ โดยมีหลักแนวคิดที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๓ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑๓ แนวคิดเกี่ยวกับหลักศีล

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สุชีพ ปุญญานุภาพ (๒๕๔๑, หน้า ๒๖๒)	ศีล เป็นคำนาม แปลว่า การรักษากายใจให้เรียบร้อย และยังหมายถึงข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๓, หน้า ๒๙๒)	ศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดี การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจา และอาชีพ

^{๘๑} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี), เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์, หน้า ๔๕.

ตารางที่ ๒.๑๓ แนวคิดเกี่ยวกับหลักศีล (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร) (๒๕๔๖, หน้า ๖)	ศีล เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อน เพราะศีลเป็น เบื้องต้นแห่งความดีงามเป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดา แห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๓, หน้า ๒๐๖-๒๐๗)	ศีล แปลว่า ปกติ คือ ความปกติเรียบร้อยแห่งกาย วาจา
พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี) (๒๕๕๑, หน้า ๓๐-๓๒)	ศีล ได้แก่ ธรรม ๔ อย่าง ดังนี้ ๑) เจตนา ชื่อว่า ศีล เพราะมีเจตนาดังใจรักษาศีล ๒) เจตสิก ชื่อว่า ศีล เพราะเว้นจากชั่วทางกายวาจา รักษาคิดให้เป็นกุศลได้ ๓) การสำรวม ชื่อว่า ศีล เพราะอาศัยสติกำนบ อกุศลไม่ให้เกิด ทำให้ศีลไม่ขาด ๔) การไม่กำวล่วง ชื่อว่า ศีล เพราะไม่กำวล่วงกิเลส อย่างหยาบที่เกิดทางกายวาจา กาย วาจาเป็นสุจริต ไม่ทำ ทุจริตก็ชื่อว่า ศีล
พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี) (๒๕๕๑, หน้า ๔๕)	ศีลชั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ ศีล เป็น รากฐานแห่งคุณความดีทั้งหลายและกำจัดความชั่วทั้งปวง

๒.๔.๓ อาวาสสปปายะธรรม

คำว่า “สปปายะ” แท้ที่จริงก็มีรากศัพท์มาจากคำว่า “สปปายะ” นี้เอง โดยคำนี้ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎกและถูกขยายความในคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้อย่างกระจ่างแจ้ง พระพุทธองค์ทรงระบุไว้ว่า “นี่คือ สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกิดจาก ช่วยสนับสนุน ในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย” นี่คือ ปัจจัยสำคัญใน “การบรรลุธรรม” นั่นเอง.... ด้วยภูมิปัญญาแห่งจิตอัจฉริยะจึงพบว่า เมื่อสิ่งนี้เป็นประโยชน์ทางธรรมแล้ว ย่อมยังผลย้อนกลับมาสู่ทางโลกด้วย คือ สามารถนำมาเป็นแนวทางชีวิตได้เป็นอย่างดี ในการที่เราจะมีสิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกิดจาก ช่วยสนับสนุนให้ชีวิตและการทำงานต่างๆ ได้ผลดีเลิศ

สปปายะ^{๘๒} สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกิดจาก ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย (Suitable things; things favorable to mental development)

^{๘๒}ที่.ปา. ๑๑/๓๓๑/๒๖๔.

๑) **อาวาสสัปปายะ** (สบายการอยู่) ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ (Suitable abode) ที่อยู่เหมาะสม ไม่พลุกพล่านจอแจเกินไป

๒) **โคจรสัปปายะ** (สบายการไป) ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบันเทิงบาทที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้าน หรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป (Suitable resort) แหล่งการกิน การเดินทาง

๓) **ภัสสสัปปายะ** (สบายการพูดคุย) การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ใน กถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ (Suitable speech) การพูดคุยที่เหมาะสมในหมู่คนดี ไม่พูด มากหรือน้อยเกินไป

๔) **บุคคลสัปปายะ** (สบายคบคน) บุคคลที่ถูกกันเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ (Suitable person) คบหาบุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกันพอกันไป ในทางที่ดีมีผู้รู้เป็นที่ปรึกษา มีมิตรแท้ที่จริงใจ

๕) **โภชนสัปปายะ** (สบายการกิน) อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อ สุขภาพ ฉ้นไม่ยาก (Suitable food) รับประทานอาหารที่เหมาะสมต่อสุขภาพ เพศ วัย อย่างไม่ยาก และไม่เป็นโทษต่อร่างกาย

๖) **อุตุสัปปายะ** (สบายอากาศ) ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่ หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น (Suitable climate) ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป น้ำไม่ท่วม ไม่มีภัยธรรมชาติ

๗) **อิริยาพลสัปปายะ** (สบายน่านอยู่) อิริยาพลที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี (Suitable posture) การอยู่ในอิริยาพลที่เหมาะสมกับ เหตุการณ์ เคลื่อนไหวได้สะดวก อิสระ วางตนได้เหมาะกับกาลเทศะ^{๘๓}

เราจะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอันเป็นเที่ยงแท้ เหมาะแก่ทุกกาลเวลา คือ ไม่ว่าเมื่อใดก็ยังเป็นจริงเสมออย่างชัดเจน หากเราสามารถนำตนและทำตนให้เดินตามแนวของ สัปปายะ ๗ นี้ได้บริบูรณ์ ชีวิตความสบายที่เราปรารถนาจะไปไหนเสีย ซึ่งทั้งหมดทั้งปวงนี้ก็สอดคล้อง กับวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัว สอดคล้องกับหลักของการดูแลสุขภาพตามวิถี ธรรมชาติ และตรงกับวิถีชีวิตของมนุษย์

สัปปายะ แปลว่า สิ่ง สถานที่หรือบุคคลซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะสม เกื้อกูลแก่การบำเพ็ญ และประคับประคองรักษาสมาธิ ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สติตั้งมั่น ไม่ เสื่อมถอย มี ๗ ประการ คือ

๑. อาวาสสัปปายะ ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม

๒. โคจรสัปปายะ ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบันเทิงบาทที่เหมาะสม

^{๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์พิมพ์พิมพ์การพิมพ์ จำกัด) หน้า ๒๐๙.

๓. ภัตตสัปปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม การพูดคุยในเรื่องที่เป็นประโยชน์

๔. บุคคลสัปปายะ บุคคลที่ถูกกันเหมือนกัน บุคคลที่ถูกคอกัน หรือบุคคลที่ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาสามารถเป็นที่ปรึกษาแก้ข้อขัดข้องต่าง ๆ ได้ มีการปฏิบัติที่เสมอกัน ทิฐิเสมอกัน ศีลเสมอกัน อยู่ด้วยกันอย่างมีเมตตาและเกื้อกูลกัน

๕. โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม

๖. อุตสัปปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ดินฟ้าอากาศไม่ร้อน ไม่หนาว หรือฝนตกจนเฉอะแฉะไปไหนไม่สะดวก มีธรรมชาติแวดล้อมที่ดี ไม่มีมลพิษทางอากาศ ทางเสียงหรืออื่น ๆ ทำให้เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม หรือเกิดความลำบากต่าง ๆ

๗. อิริยาปถสัปปายะ อิริยาปถที่เหมาะสม^{๘๔}

การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสควรให้เกิดความสุข (สัปปายะ) คือ

อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือทำวัดให้เป็นอาราม เป็นรมณีสถาน รื่นรมย์เจริญตาเจริญใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนด้านจิตใจ ที่ตั้งวัดไม่ไกลไม่ไกลจากชุมชนเกินไป มีการแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสชัดเจนเป็นส่วน ยิงในภาวะโลกร้อนด้วยแล้ว หากวัดได้มีการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ร่มรื่นดูเป็นธรรมชาติ นับว่าเหมาะกับภาวะโลกอันแสนที่จะร้อนเหลือหลาย ส่วนบางวัดตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นทุนเดิม เช่น ภูเขา ลำธาร สวน ป่า ได้เน้นเรื่องความสะดวกหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอเท่าที่ทำได้สร้างความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้พบเห็น

อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย เมื่อมีที่อยู่สบายต้องคำนึงถึงการกินอาหาร ในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของพระภิกษุเทศ ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส การจัดสวัสดิการด้านอาหาร จึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการรวมเรื่องต่าง ๆ เช่น การกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาต ควรแบ่งเป็นสาย มีการเปลี่ยนเวรกันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวของบุคคล มีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียว เพื่อประโยชน์คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกกลาก ขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐาก ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรม เป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายและสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนและหลังอาหาร มีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์ และทำหน้าที่แจกจ่ายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็น ธรรมหรือจัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย คำนึงถึงเรื่องบุคคลที่อยู่ภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญและความเสื่อมขงศาสนา คนวัดแบ่งออกเป็น พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดีบ้างบอกว่าให้ดูจากบุคคลทั้ง 4 ประเภทดังกล่าว ควรจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพ การติดต่อกันควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัดร่วมกัน

^{๘๔}หลักปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล

<<http://www.oknation.net/blog/plang/2011/04/26/entry-2>>

ธรรมสัปายะ ธรรมเป็นที่สบาย จดมุ่งหมายหลักของวัดคือสถานที่ประพาศธรรม สิ่งที่จะก่อให้เกิดธรรมสัปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้พุดได้ มีสุภาสิตสอนใจ ปรีชาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งในวันจัดงานบุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่นๆ ที่มีสาระประโยชน์เพื่อให้ผู้มาวัดได้อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด พิพิธภัณฑ์ของวัดจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น^{๘๕}

การบำรุงรักษาส่งเสริมชุมชนให้อยู่อาศัยแล้วเกิดความสุข ส่วนหนึ่งจึงมาจากสัปายะข้างต้น ที่อำนวยความสะดวกสุขแก่ประชาชนหรือสังคม

๒.๔.๔ หลักสังคหัตถ์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน สังคหัตถสูตร^{๘๖} ว่า “ทานญจ เปยวชฌญจ อตถจริยา จ ยา อิธ สมานตตตา จ ฌเมสุ ตตถ ตตถ ยถารห” หลักสังคหัตถ์ ๔ ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานตตตา **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต.)** ได้ให้ความหมายของ สังคห ว่าวิธีสังเคราะห์ หมายถึงวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น พุดง่าย ๆ สังคหัตถ์ ก็คือเทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคนนั่นเอง มี ๔ ประการคือ

๑. ทาน คือการให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดตมใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

๓. อตถจริยา คือ การประพาศประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานตตตา คือ ความมีตนเสมอ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๘๗}

หลักธรรมที่เป็นเครื่อง ยึดเหนี่ยวน้ำใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย

๑. ทาน ให้อภัย คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสังเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุน หรือ ทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

^{๘๕} สัปายะ ๔, บทความทางพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล

<http://onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=2699:-4-&catid=96:2009-09-19-10-13-59&Itemid=326> (๗ มีนาคม ๒๕๕๙)

^{๘๖} อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๕๖/๓๗๓.

^{๘๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า ๔๑๒.

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชัดแจ้ง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูด ให้เกิดความเข้าใจดี สนิทสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อัตถจริยา ทำประโยชน์ คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาคและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาค เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๘๘}

สรุปได้ว่า สังคหัตถุธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นและตนเอง ทาน การให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ ยินดีที่จะเขาไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้ว่าทำให้ผู้คนในชุมชนเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน สามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๑๔

๒.๔.๕ หลักอปริหานิยธรรม

อปริหานิยธรรม กล่าวได้ว่า “ธรรมเป็นที่ตั้งของความไม่เสื่อม หรือธรรมไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม”^{๘๙} ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ”^{๙๐} จะไม่ประสบความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ยังมีการปฏิบัติตามธรรมเหล่านี้อยู่^{๙๑} เป็น ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเจริญอย่างเดียว ไม่นำไปสู่ความเสื่อมเลย^{๙๒}

สรุปได้ว่า อปริหานิยธรรมที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก และแนวคิดของนักปราชญ์ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ได้ให้ความหมายอธิบายเอาไว้พอที่จะสรุปความหมายได้ว่า อปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมที่นำไปสู่ความเจริญของหมู่คณะอย่างเดียวก ตราบเท่าที่ยังมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมอยู่ โดยที่ไม่พบความเสื่อมเลย

^{๘๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

^{๘๙} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ธรรมานุกรม (กรุงเทพมหานครมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า๑๓๔.

^{๙๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานครมหาจุฬาราชวิทยาลัย๒๕๔๖), หน้า๒๓๘.

^{๙๑} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ)ธรรมาธิปไตย (กรุงเทพมหานครกรมการศาสนา๒๕๓๕), หน้า ๑๔.

^{๙๒} พระเมธีรัตนดิลก(จรรยา ชินวีโสภณ)กับเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก(กรุงเทพมหานครมหาจุฬาราชวิทยาลัย๒๕๔๒), หน้า๑๑๖.

ตารางที่ ๒.๑๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๐, หน้า ๒๕)	สังคหวัตถุ ก็คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคนนั่นเอง ดังนี้ ทาน คือการให้ คือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้แนะนำสั่งสอน ปิยวาจา หมายถึง กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคีเกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อัตถจริยา หมายถึง ๑) การทำตนให้เป็นประโยชน์ ๒) การทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่น ด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีน้ำใจไมตรีต่อกัน สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ ทำตนเสมอด้วยปลายปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษานักวิชาการ ปราชญ์ศาสนา ผู้วิจัยจึงสรุปหลักธรรมเพื่อให้เหมาะสมกับการจัดรูปแบบชุมชนวิถีพุทธ ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ (ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ "อุ อา กะ สะ" ขยันหา ขยันเก็บ เลือกรับ เลือกรับใช้) ด้านสังคม (หลักศีล) ๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (อวาสลัปปายะ) และด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม (หลักสังคหวัตถุ)

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

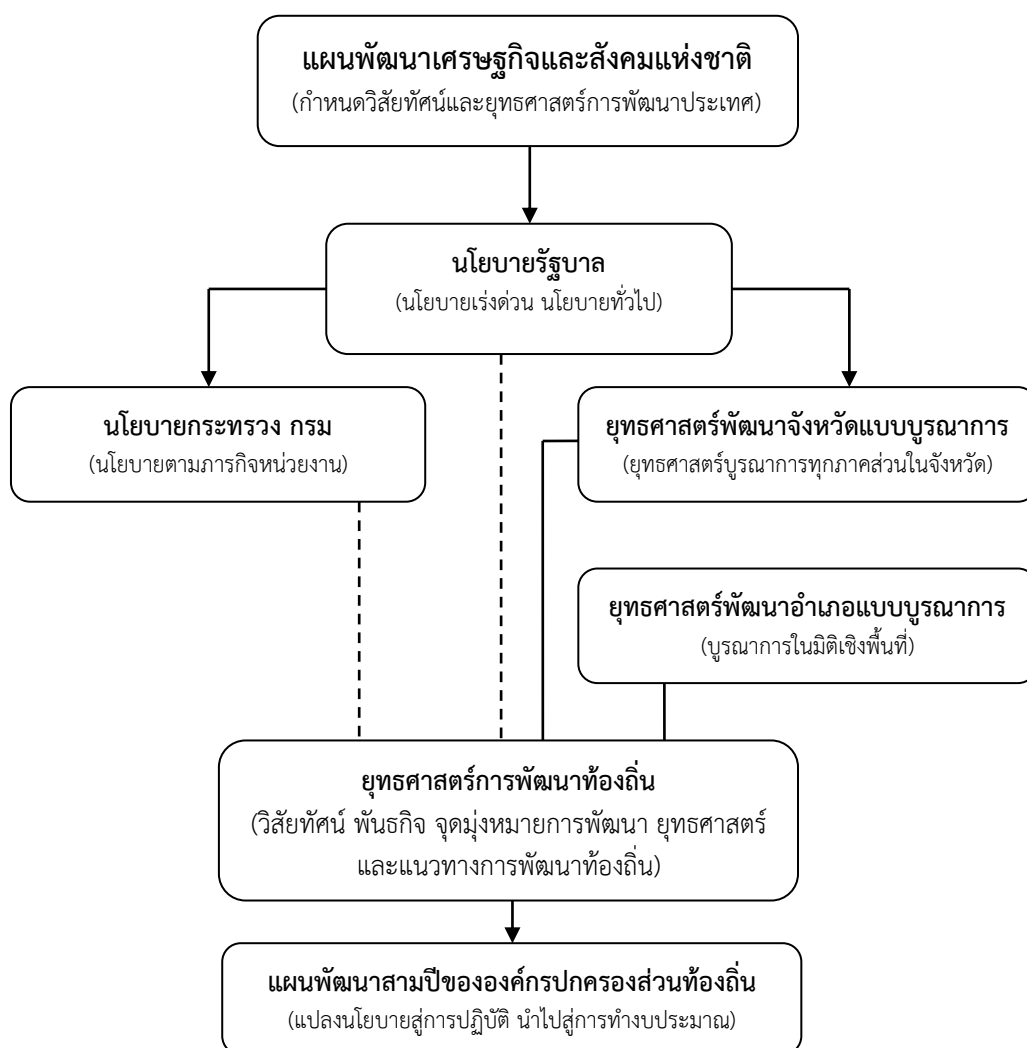
นับแต่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นต้นมา บทบาทอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดกรอบความเป็นอิสระในการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนและ

ความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครอง การบริหาร การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ^{๙๓}

การที่ท้องถิ่นจะพัฒนาไปในทิศทางใด จำเป็นต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ หรือภาพในอนาคต และแปลงมาสู่การปฏิบัติ ดังนั้น ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนา ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ จึงได้กำหนดประเภทของแผนพัฒนาขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นไว้ ๒ ประเภท คือ ๑. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา เป็นแผนพัฒนาระยะยาว ๒. แผนพัฒนาสามปี เป็นแผนพัฒนาแบบหมุนเวียน (Rolling Plan) ที่ต้องมีการทบทวนและจัดทำทุกปีซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๑๖ และมาตรา ๑๗ บัญญัติให้เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลและการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปพิเศษมีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง และองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดซึ่งนอกจากจะมีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเองแล้วยังมีอำนาจหน้าที่ในการประสานการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดตามระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนดอีกด้วย

เนื่องจากการวางแผนทั้งในระยะสั้นและระยะยาวเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายการปกครองการบริหาร การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลังและการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ ที่กฎหมาย กำหนด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีความเป็นอิสระในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นและการดำเนิน ตามแผน ความเป็นอิสระนั้นไม่ได้หมายถึงความเป็นอิสระในฐานะเป็น “รัฐอิสระ” แต่เป็นการมอบอำนาจหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะบางส่วนให้ และยังคงอยู่ในการกำกับดูแล หรือตรวจสอบ โดยรัฐบาลและประชาคมอีกด้วย ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องตระหนักว่าแผน พัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับต่างๆ ได้แก่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาล แผนกระทรวง แผนกรม และรัฐวิสาหกิจต่างๆ ซึ่งเป็นแผนระดับชาติ ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาจังหวัดในระดับจังหวัด ตลอดจนยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอและแผนพัฒนาอำเภอในระดับอำเภอ แผนภาพที่ ๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างแผนพัฒนาระดับต่างๆ กับแผนพัฒนาท้องถิ่น

^{๙๓}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐, มาตรา ๒๘๔.

แผนภาพที่ ๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างแผนพัฒนาระดับต่างๆ กับแผนพัฒนาท้องถิ่น

ซึ่งในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาระดับจังหวัดและอำเภอนั้น ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาคมจะมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น และแผนพัฒนาสามปีผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องตระหนักถึงขั้นตอน และกำหนดเวลาของการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาของทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอด้วย

๒.๕.๑ ความสำคัญของการวางแผน

การวางแผนเป็นการพิจารณาและกำหนดแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ปรารถนาเปรียบเสมือนเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างปัจจุบันและอนาคต (Where we are to where we want to go) เป็นการคาดการณ์สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น ฉะนั้นการวางแผนจึงเป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่ พิจารณากำหนดแนวทางปฏิบัติงาน มีรากฐานการตัดสินใจตามวัตถุประสงค์ ความรู้และการคาดคะเนอย่างใช้ดุลยพินิจ การวางแผนจึงมีความเกี่ยวข้องกับการคาดการณ์ต่าง ๆ ในอนาคต

และตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด โดยผ่านกระบวนการคิดก่อนทำ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การวางแผนคือ ความพยายามที่เป็นระบบ (Systematic attempt) เพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับอนาคตเพื่อให้องค์การบรรลุผลที่ปรารถนา^{๙๔}

ความสำคัญของการวางแผน (Significance of Planning) ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) เป็นการลดความไม่แน่นอนและปัญหาความยุ่งยากซับซ้อนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งนี้ เพราะการวางแผนเป็นการจัดโอกาสทางด้านการจัดการให้ผู้วางแผนมีสายตากว้างไกล มองเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอนาคตที่อาจเกิดขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ปัญหาความต้องการของประชาชนในสังคมนั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อการบรรลุเป้าหมายขององค์การ ดังนั้นองค์การจึงจำเป็นต้องเตรียมตัวและเผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความผันผวนของสิ่งแวดล้อมอันได้แก่ สภาพเศรษฐกิจสังคมและการเมือง เป็นต้น

๒) ทำให้เกิดการยอมรับแนวความคิดใหม่ ๆ เข้ามาในองค์การ ทั้งนี้เนื่องจากปรัชญาของการวางแผนยึดถือและยอมรับเรื่องการเปลี่ยนแปลง ไม่มีสิ่งใดอยู่อย่างนิรันดร์จึงทำให้มีการยอมรับแนวความคิดเชิงระบบ (System approach) เข้ามาใช้ในองค์การยุคปัจจุบัน

๓) ทำให้การดำเนินการขององค์การบรรลุถึงเป้าหมายที่ปรารถนาทั้งนี้เพราะการวางแผนเป็นงานที่ต้องกระทำเป็นจุดเริ่มแรกของทุกฝ่ายในองค์การ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันการดำเนินการเป็นไปด้วยความมั่นคงและมีความเจริญเติบโต

๔) เป็นการลดความสูญเปล่าของหน่วยงานที่ซ้ำซ้อนเพราะการวางแผนทำให้มองเห็นภาพรวมขององค์การที่ชัดเจนและยังเป็นการอำนวยความสะดวกในการจัดระเบียบขององค์การให้มีความเหมาะสมกับลักษณะงานมากยิ่งขึ้น เป็นการจำแนกงานแต่ละแผนกไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนกัน

๕) ทำให้เกิดความแจ่มชัดในการดำเนินงานเนื่องจากการวางแผนเป็นการกระทำโดยอาศัยทฤษฎี หลักการ และงานวิจัยต่างๆ (A rational approach) มาเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในอนาคตอย่างเหมาะสมกับสภาพองค์กรที่ดำเนินอยู่^{๙๕}

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ไม่มีองค์การใดที่ประสบความสำเร็จได้ โดยปราศจากการวางแผน ดังนั้นการวางแผนจึงเป็นภารกิจอันดับแรกที่มีความสำคัญของกระบวนการจัดการที่ดี ซึ่งสรุปได้ดัง ตารางที่ ๒.๑๕ ดังนี้

^{๙๔} Harold Koontz Cyril O'Donnel and Heinz Wehrich, **Management**, Auckland ,McGraw Hill International Book Company Inc. 1984), p 21.

^{๙๕} พะยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๗๐.

ตารางที่ ๒.๑๕ ความสำคัญของการวางแผน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Harold Koontz Cyril O'Donnel and Heinz Weihrich, (1984, p 21)	การวางแผนจึงเป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่ พิจารณากำหนดแนวทางปฏิบัติงาน มีรากฐานการ ตัดสินใจตามวัตถุประสงค์ ความรู้และการคาดคะเน อย่างใช้ดุลยพินิจ การวางแผนจึงมีความเกี่ยวข้องกับการ คาดการณ์ต่าง ๆ ในอนาคตและตัดสินใจเลือกแนวทาง ปฏิบัติที่ดีที่สุด โดยผ่านกระบวนการคิดก่อนทำ
พะยอม วงศ์สารศรี (๒๕๔๒, หน้า ๗๐)	ความสำคัญของการวางแผน (Significance of Planning) ไม่มีองค์การใดที่ประสบความสำเร็จได้ โดย ปราศจากการวางแผน ๑) เป็นการลดความไม่แน่นอนและปัญหาความ ยุ่งยากซับซ้อน ๒) ทำให้เกิดการยอมรับแนวความคิดใหม่ ๆ ๓) ทำให้การดำเนินการขององค์การบรรลุถึง เป้าหมาย ๔) เป็นการลดความสูญเปล่าของหน่วยงานที่ ซ้ำซ้อน ๕) ทำให้เกิดความแจ่มชัดในการดำเนินงาน

๒.๕.๒ ประเภทของแผนพัฒนาท้องถิ่น

ดังได้กล่าวแล้วว่าระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนา
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ กำหนดประเภทของแผนพัฒนาท้องถิ่นไว้ ๒ ประเภท ซึ่ง
มีรายละเอียด ดังนี้

“แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ” หมายความว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
ของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่น ซึ่งแสดงถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจและจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดยสอดคล้องกับ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาอำเภอ

“แผนพัฒนาสามปี ” หมายความว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา อันมีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียดแผนงาน

โครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปี ซึ่งมีความต่อเนื่องและเป็นแผนก้าวหน้า ครอบคลุมระยะเวลาสามปีโดยมีการทบทวนเพื่อปรับปรุงเป็นประจำทุกปี ซึ่งการจัดทำแผนพัฒนา สามปี จะมีความเชื่อมโยงกับการจัดทำงบประมาณประจำปีอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการ จัดทำงบประมาณในระบบมุ่งเน้นผลงาน

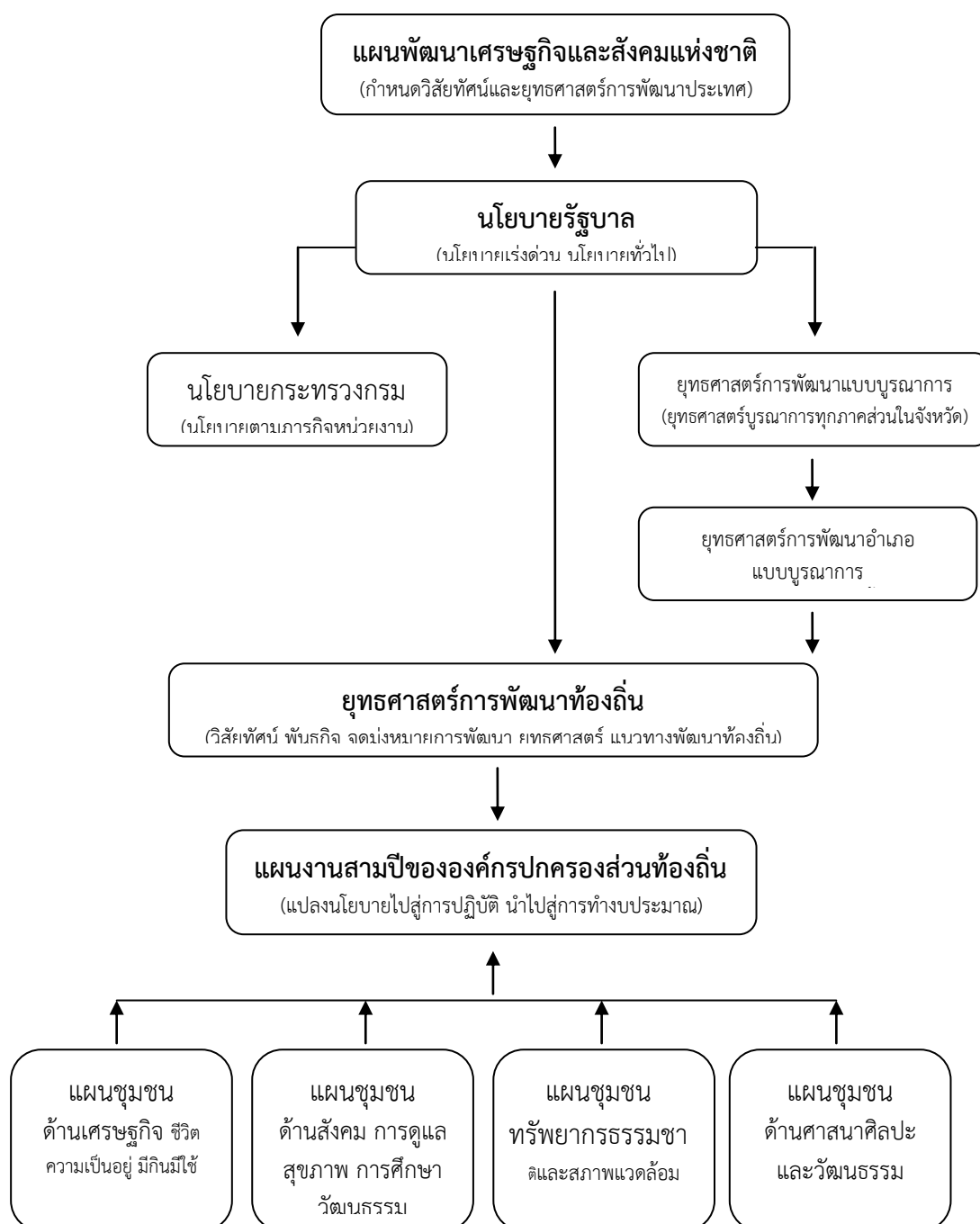
สำหรับ “แผนปฏิบัติการ” ที่กำหนดไว้ในระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำ และประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๖ นั้น มีใช้การจัดทำแผนพัฒนา แต่เป็นเอกสารที่รวบรวม แผนงาน โครงการ กิจกรรมที่ดำเนินการจริงทั้งหมดในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละ ปีงบประมาณเพื่อให้ทราบกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ ที่ดำเนินการ^{๙๖}

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น แสดงถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจและจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดย สอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาอำเภอ ซึ่ง ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วนำมาประมวลสรุปได้ดัง ตารางที่ ๒.๑๖ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๖ ประเภทของแผนพัฒนาท้องถิ่น

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการ จัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๖, ข้อ ๔.	ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำ และประสานแผนพัฒนา ขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ กำหนดประเภทของแผนพัฒนา ท้องถิ่นไว้ ๒ ประเภท ๑) “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา” หมายความว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดยุทธศาสตร์และ แนวทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๒) “แผนพัฒนาสามปี ” หมายถึง แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

^{๙๖}ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๖, ข้อ ๔.

แผนภูมิ ๔.๒ แสดงแผนพัฒนาของท้องถิ่นจะต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับต่างๆ

ประเภทของแผนพัฒนาท้องถิ่น

ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๘ กำหนดประเภทของแผนพัฒนาท้องถิ่นไว้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา** หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแสดงถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการบริหารราชการแผ่นดิน ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด อำเภอ และแผนชุมชน

๒) **แผนพัฒนาสามปี** หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา อันมีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียดแผนงาน โครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปี ซึ่งจะมีความต่อเนื่องและเป็นแผนก้าวหน้าครอบคลุมระยะเวลาสามปี โดยมีการทบทวนเพื่อปรับปรุงเป็นประจำทุกปี

สำหรับ “**แผนการดำเนินงาน**” ที่กำหนดไว้ในระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ นั้น มีใช้การจัดทำแผนพัฒนา แต่เป็นเอกสารที่รวบรวมแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่ดำเนินการจริงทั้งหมดในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละปีงบประมาณ เพื่อให้ทราบกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ที่ดำเนินการ

องค์กรในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ ได้กำหนดองค์กรในการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย

๑. **คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น** มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๑๗ คน ประกอบด้วย

๑.๑ ภาค อบท. ๘ -๑๐ คน (ผู้บริหารท้องถิ่น , รองนายกฯ ทุกคน , สมาชิกสภาที่สภาคัดเลือก ๓ คน, ปลัด อบท., หัวหน้าส่วนการบริหารที่มีหน้าที่จัดทำแผน)

๑.๒ ภาคราชการ และ/หรือรัฐวิสาหกิจ ไม่น้อยกว่า ๓ คน (ผู้บริหารท้องถิ่นคัดเลือก)

๑.๓ ภาคประชาชน ๖ -๙ คน (ประชาคมเลือกกันเอง ๓ -๖ คน , ผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้บริหารท้องถิ่นคัดเลือก ๓ คน)

คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- ๑) กำหนดแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น
- ๒) ร่วมจัดทำร่างแผนพัฒนา เสนอแนะแนวทางการพัฒนา
- ๓) พิจารณาร่างแผนพัฒนา และร่างแผนการดำเนินงาน
- ๔) ให้ความเห็นชอบร่างข้อกำหนดขอบข่าย และรายละเอียดของงาน(กรณีมอบให้หน่วยงานหรือบุคคลภายนอกจัดทำหรือร่วมจัดทำ)
- ๕) พิจารณาให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการติดตาม และประเมินผลแผนพัฒนา

๖) แต่งตั้งที่ปรึกษา คณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงานเพื่อช่วยปฏิบัติงาน

๗) จัดทำโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อประกอบการจัดทำแผนตามความต้องการของประชาชน

๒. คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๗ คน ประกอบด้วย

๒.๑ ภาค อบท. ไม่น้อยกว่า ๔ คน (ปลัด อบทหัวหน้าส่วนการบริหารที่มีหน้าที่จัดทำแผน, จนท.วิเคราะห์ หรือพนักงานส่วนท้องถิ่นที่ผู้บริหารท้องถิ่นมอบหมาย)

๒.๒ ภาคประชาชน ๓ คน (ประชาคมเลือกกันเอง)

คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น มีหน้าที่ ดังนี้

๑) จัดทำร่างแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นกำหนด

๒) จัดทำร่างแผนการดำเนินงาน

๓) จัดทำร่างข้อกำหนดขอบข่าย และรายละเอียดของงาน (กรณีมอบให้หน่วยงานหรือบุคคลภายนอกจัดทำหรือร่วมจัดทำ)

สำหรับองค์การบริหารส่วนจังหวัด นอกจากจะมีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเองแล้ว ยังมีอำนาจหน้าที่ในการประสานการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด ตามระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนดด้วย (มาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒) โดยดำเนินการดังนี้

๑.การประสานการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นระดับจังหวัด

- ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการฯ มีนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นประธานกรรมการ ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑) จัดทำ / ทบทวนกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด

๒) กำหนดขอบเขต / ประเภโครงการที่เกิณศัภภพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓) บูรณาการโครงการที่เกิณศัภภพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาพรวมของจังหวัด และพิจารณาให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดนำไปบรรจุไว้ในร่างแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดตามอำนาจหน้าที่

๔) จัดทำบัญชีโครงการที่เกิณศัภภพขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เสนอต่อคณะกรรมการการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ

๕) แจกผลการพิจารณาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการประสาน
แผนพัฒนาท้องถิ่นระดับอำเภอ

๒. การประสานการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นระดับอำเภอ

- ให้นายอำเภอแต่งตั้งคณะกรรมการฯ โดยประธานกรรมการให้มาจากการคัดเลือก
กันเองของผู้บริหารท้องถิ่นในเขตอำเภอ เลขานุการให้มาจากปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขต
อำเภอที่ประธานกรรมการคัดเลือก

มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- ๑) บูรณาการโครงการที่เกี่วข้องขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาพรวมของอำเภอ
- ๒) จัดทำบัญชีโครงการที่เกี่วข้องขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอ
เสนอต่อคณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นระดับจังหวัด
- ๓) แจกผลการพิจารณาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอทราบ

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาขององค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแสดงถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคตโดย
สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ และ
นโยบายในการพัฒนาท้องถิ่น

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดีจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรวบรวม และ
การวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้านและเป็นระบบ ทั้งนี้ เพื่อให้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสนองตอบความต้องการของประชาชนใน
ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

๑) การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน หมายถึง การวางแผนยุทธศาสตร์
การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความต้องการที่จะบรรลุ และ
การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆจึงต้องมองอย่างรอบด้านทั้ง มิติด้านการพัฒนา คือ ด้านเศรษฐกิจ
สังคม สิ่งแวดล้อม และด้านการบริหารจัดการองค์การ มิติในเชิงพื้นที่ คือ พื้นที่ใกล้เคียงขยายไปสู่
พื้นที่ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ระดับทวีป จนกระทั่งในระดับโลก ซึ่งมีมิติต่างๆ ล้วนมี
ผลกระทบต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ดังนั้นในการ
วางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจึงไม่อาจมองเพียงเขตพื้นที่ปกครองของตนเองเท่านั้น

๒) การรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ หมายถึง การวางแผน ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนที่ ประกอบด้วย ๙ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การเตรียมการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา
๒. การรวบรวมข้อมูล และปัญหาสำคัญ
๓. การวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อประเมินสถานการณ์การพัฒนาของท้องถิ่นในปัจจุบัน และกำหนดประเด็นในการพัฒนา
๔. การกำหนดวิสัยทัศน์ และภารกิจหลักการพัฒนาท้องถิ่น
๕. การกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
๖. การกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาท้องถิ่น
๗. การกำหนดยุทธศาสตร์ และบูรณาการแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น
๘. การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่น
๙. การอนุมัติ และประกาศใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

ขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ได้กำหนดให้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น จัดประชุมประชาคมท้องถิ่น ส่วนราชการและ รัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อแจ้งแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น รับทราบปัญหา ความต้องการ ประเด็น การพัฒนา และประเด็นที่เกี่ยวข้องตลอดจนความช่วยเหลือทางวิชาการ และแนวทางปฏิบัติที่ เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อนำมากำหนดแนวทางการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยให้นำ ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ และข้อมูลในแผนชุมชนมาพิจารณาประกอบการ จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

๒. คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น รวบรวมแนวทางและข้อมูล นำมาวิเคราะห์เพื่อจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแล้วเสนอคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น

๓. คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น พิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา เพื่อเสนอ ผู้บริหารท้องถิ่น

๔. ผู้บริหารท้องถิ่น พิจารณาอนุมัติร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา และประกาศใช้แผน ยุทธศาสตร์การพัฒนา

สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลให้ผู้บริหารท้องถิ่นเสนอร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้ความเห็นชอบก่อน แล้วผู้บริหารท้องถิ่นจึงพิจารณาอนุมัติ และประกาศใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาต่อไป

“แผนพัฒนาสามปี หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา อันมีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียดแผนงาน โครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปี ซึ่งมีความต่อเนื่อง และเป็นแผนก้าวหน้า ครอบคลุมระยะเวลาสามปี โดยมีการทบทวนเพื่อปรับปรุงเป็นประจำทุกปี ”

ขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาสามปี

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ ได้กำหนดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาสามปี โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑. คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับประชาคมท้องถิ่น กำหนดประเด็นหลักการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา รวมทั้งสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของประชาคม และชุมชน โดยให้นำข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ และข้อมูลในแผนชุมชนมาพิจารณาประกอบการจัดทำแผนพัฒนาสามปี

๒. คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น รวบรวมประเด็นหลักการพัฒนา ปัญหา ความต้องการ และข้อมูลนำมาจัดทำร่างแผนพัฒนาสามปี แล้วเสนอคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น

๓. คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นพิจารณาร่างแผนพัฒนาสามปีเพื่อเสนอผู้บริหารท้องถิ่น

๔. ผู้บริหารท้องถิ่นพิจารณาอนุมัติร่างแผนพัฒนาสามปีและประกาศใช้แผนพัฒนาสามปี สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบล ให้ผู้บริหารท้องถิ่นเสนอร่างแผนพัฒนาสามปี ต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ความเห็นชอบก่อนแล้วผู้บริหารท้องถิ่นจึงพิจารณาอนุมัติ และประกาศใช้แผนพัฒนาสามปีต่อไป^{๔๗}

การนำแผนพัฒนาไปปฏิบัติ

ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนพัฒนาสามปี และแผนการดำเนินงาน สำหรับแผนการดำเนินงานมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงถึงรายละเอียดแผนงาน/โครงการพัฒนา และกิจกรรมที่ดำเนินการจริงทั้งหมดในพื้นที่ขององค์กร

^{๔๗} แผนพัฒนาท้องถิ่น [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล

<http://nongsarai.go.th/public/webboard/data/listcomment/forum_id/1/topic_id/2/page/1/menu/105> (๓๐ มกราคม ๒๕๕๘)

ปกครองส่วนท้องถิ่นประจำปีงบประมาณนั้นๆ ทำให้มีความชัดเจนในการนำแผนพัฒนาไปปฏิบัติ และทำให้การติดตามประเมินผลเมื่อสิ้นปีมีความสะดวกมากขึ้น

ขั้นตอนในการจัดทำแผนการดำเนินงาน

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ ได้กำหนดให้มีการจัดทำแผนการดำเนินงาน โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑. คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น รวบรวมแผนงาน โครงการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นๆ ที่ดำเนินการในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แล้วจัดทำร่างแผนการดำเนินงาน เสนอคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น

๒. คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น พิจารณาร่างแผนการดำเนินงาน แล้วเสนอผู้บริหารท้องถิ่นประกาศเป็นแผนการดำเนินงาน ทั้งนี้ให้ปิดประกาศแผนการดำเนินงานภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ประกาศ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นทราบโดยทั่วกัน และต้องปิดประกาศไว้อย่างน้อย ๓๐ วัน

การติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลโครงการเป็นหน้าที่ที่สำคัญในการดำเนินงานพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๘ กำหนดให้ผู้บริหารท้องถิ่นต้องแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น จำนวน ๑๑ คน ประกอบด้วย

๑. ภาค อบท. ๕ คน (สมาชิกสภาที่สภาคัดเลือก ๓ คน หัวหน้าส่วนการบริหารที่คัดเลือกตนเอง ๒ คน)

๒. ภาคราชการ และ/หรือรัฐวิสาหกิจ ๒ คน (ผู้บริหารท้องถิ่นคัดเลือก)

๓. ภาคประชาชน ๔ คน (ประชาคมท้องถิ่นเลือกตนเอง ๒ คน , ผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้บริหารท้องถิ่นคัดเลือก ๒ คน)

โดยได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ ไว้ดังนี้

๑. กำหนดแนวทาง วิธีการในการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา

๒. ดำเนินการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา

๓. รายงานผลและเสนอความเห็นซึ่งได้จากการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาต่อผู้บริหารท้องถิ่น เพื่อให้ผู้บริหารท้องถิ่นเสนอต่อสภาท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น และประกาศผลการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นทราบโดยทั่วกันอย่างน้อยปีละครั้ง ภายในเดือนธันวาคมของทุกปี ทั้งนี้ให้ปิดประกาศโดยเปิดเผยไม่น้อยกว่า ๓๐ วัน

๔. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อช่วยปฏิบัติงานตามที่เห็นสมควร

ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดกาญจนบุรี

วิสัยทัศน์ (Vision) การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดกาญจนบุรี
 “เศรษฐกิจดีชีวิตมีคุณภาพ ประชาชนมีส่วนร่วม สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” พันธกิจ (Mission) การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดกาญจนบุรีพันธกิจเชิงยุทธศาสตร์การกีฬา ศาสนา และวัฒนธรรมพันธกิจตามอำนาจหน้าที่

๑. ด้านเศรษฐกิจ

- ๑.๑ ส่งเสริมการท่องเที่ยว
- ๑.๒ ส่งเสริมและแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพ
- ๑.๓ การส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม
- ๑.๔ จัดให้มีและบำรุงรักษาทางบกและทางน้ำ
- ๑.๕ การจัดตั้งและดูแลตลาดกลาง
- ๑.๖ วางผังเมือง
- ๑.๗ จัดให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
- ๑.๘ การพาณิชย์และส่งเสริมการลงทุน
- ๑.๙การจัดการที่ดิน

๒. ด้านสังคม

- ๒.๑ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- ๒.๒ รักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน
- ๒.๓ จัดการศึกษา ทำนุบำรุงศาสนาบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
- ๒.๔ จัดให้มีและบำรุงสถานที่ สำหรับการกีฬา สถานพักผ่อนหย่อนใจ สวนสาธารณะและสวนสัตว์ ตลอดจนสถานที่ประชุม อบรบสำหรับราษฎร
- ๒.๕ จัดให้มีการสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต เด็ก สตรีคนชราและผู้ด้อยโอกาส
- ๒.๖ จัดให้มีพิพิธภัณฑ์ และหอจดหมายเหตุ
- ๒.๗ จัดตั้งและการบำรุงสถานพยาบาล ป้องกันและบำบัดรักษาโรค “เศรษฐกิจดีชีวิตมีคุณภาพ ประชาชนมีส่วนร่วม สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ๓.๑ บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๓.๒ การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่างๆ
- ๓.๓ การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลรวม

๓.๔ การจัดการน้ำ

๓.๕ ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้พลังงานธรรมชาติ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดกาญจนบุรี

๑. ส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพ สร้างรายได้จากภาคการเกษตร อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

๒. ส่งเสริมและสนับสนุนคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน สวัสดิการ

๓. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรภาคส่วนต่างๆ

๔. ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการ

จุดมุ่งหมาย (Goals) เพื่อการพัฒนา

๑. เป็นเมืองการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม สินค้าและบริการได้มาตรฐานสากล ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและรักษาวัฒนธรรมชุมชน ประชาชนมีอาชีพ และมีรายได้เพิ่มขึ้น

๒. ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีหลักประกันในการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกระดับ มีคุณธรรมและจริยธรรม^{๙๘}

๒.๕.๓ องค์กรในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยฯ ได้กำหนดองค์กรในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นไว้ สรุปได้ ดังนี้

๑) คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีหน้าที่กำหนดแนวทางการพัฒนาของท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ การผังเมือง ตลอดจนให้คำปรึกษาหารือเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น

๒) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีหน้าที่จัดทำร่างแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นกำหนด

๓) คณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดกรอบทิศทาง แนวทาง รวมทั้งประสานการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาจังหวัด อำเภอ ตรวจสอบวิเคราะห์และประสานแผนพัฒนาขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด และให้ความเห็นชอบร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา หรือ

^{๙๘}http://www.kanpao.go.th/public/publicWeb.do?cmd=list&searchCondition.type=EP_LAN_STRATEGY&random=1428406380290

แผนพัฒนาสามปี ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด รวบรวมข้อมูลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อ ประโยชน์ในการประสานแผน^{๙๙}

คณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น อาจมอบอำนาจในการให้ความเห็นชอบ ร่างแผนพัฒนาฯ ให้คณะอนุกรรมการประสานแผนระดับอำเภอ^{๑๐๐} เพื่อปฏิบัติหน้าที่แทนได้ภายใต้ การกำหนดกรอบนโยบาย แนวทางการพัฒนาที่คณะกรรมการประสานแผนกำหนด สำหรับองค์ประกอบขององค์กรในการจัดทำและประสานแผนพัฒนา (ยกเว้นคณะ กรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา) จะมีลักษณะ “ไตรภาคี” โดยมีองค์ประกอบจาก ตัวแทนของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนของราชการบริหารส่วนภูมิภาคและรัฐวิสาหกิจ และตัวแทนจาก ภาคประชาชน ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการประสานงานและบูรณาการ รวมทั้ง สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วนำมาประมวลสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๑๗ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๗ องค์กรในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๖ , ข้อ ๗,๑๐ และ ๑๓	คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีหน้าที่กำหนดแนวทางการพัฒนาของท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีหน้าที่จัดทำร่างแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นกำหนด คณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดกรอบ ทิศทาง แนวทาง รวมทั้งประสานการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาจังหวัด อำเภอ

^{๙๙}ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๖, ข้อ ๑๘.

^{๑๐๐}ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๖, ข้อ ๒๐.

๒.๕.๔ ประโยชน์ของการจัดทำแผนพัฒนา

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาสามปี เป็นการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแสดงถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการบริหารราชการแผ่นดิน ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด อำเภอ และแผนชุมชน อันเป็นการสร้างความเข้าใจในปัญหาของประชาชน โดยเป็นการนำเอาความต้องการจากหลากหลายแนวความคิดมาจัดให้เป็นระบบ เพื่อรับทราบและทำความเข้าใจปัญหาความต้องการของชุมชน วิเคราะห์ปัญหาและหาข้อสรุปในการจัดกิจกรรมโครงการให้สอดคล้องกับปัญหา นำชุมชนให้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาในระดับเหนือขึ้นไปอย่างเป็นระบบ สร้างคู่มือการพัฒนาสังคมชุมชนแก่นักพัฒนาที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่นั้นๆ และเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้โดดเด่นดึงดูดการลงทุนทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ในเชิงประโยชน์ด้านอื่นได้แก่

- ๑) องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานของรัฐอื่นได้ทราบและทำความเข้าใจปัญหา ความต้องการของชุมชน
- ๒) องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานของรัฐอื่นสามารถวิเคราะห์ปัญหาและหาข้อสรุปในการจัดกิจกรรมโครงการให้สอดคล้องกับปัญหาเหล่านั้นได้อย่างชัดเจน ถูกต้องมากที่สุด
- ๓) องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานของรัฐอื่นมองเป็นภาพรวมเชิงบูรณาการด้านการพัฒนาของชุมชนเปรียบเทียบกับกระบวนการพัฒนาในระดับเหนือขึ้นไป
- ๔) องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานของรัฐอื่นมีคู่มือการพัฒนาสังคมชุมชนแก่นักพัฒนาที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่
- ๕) องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานของรัฐอื่นสามารถอาศัยเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้การพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจได้

การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาของท้องถิ่นแล้วยังเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกสำหรับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองตาม ความต้องการ และศักยภาพที่ตนเองและท้องถิ่นมีอยู่ ด้วยความสำคัญดังกล่าวกระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นจึงถือเป็นหน้าที่สำคัญที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องจัดให้มีขึ้นตามกลไกและหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดังเห็นได้จากระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่ได้กำหนดให้ทุกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานพัฒนา โดยที่การวางแผนดังกล่าวจะต้องตอบสนองต่อนโยบายและปัญหาความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น นอกจากนั้น แผนพัฒนาท้องถิ่นจะต้องสอดคล้องสนับสนุนแผนพัฒนาจังหวัด กลุ่มจังหวัด และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยรวม ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นมีความสำคัญไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการบริหารการพัฒนาในมิติของการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในองค์กร

ปกครองท้องถิ่นเท่านั้น แต่จะต้องคำนึงถึงมิติของการบูรณาการการพัฒนากับหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ภายในและภายนอกพื้นที่ด้วย

ทั้งนี้ การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นลักษณะเชิงบูรณาการดังกล่าว จะต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และทักษะในการวิเคราะห์นโยบาย การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ และมีฐานคิดและเครื่องมือในการวิเคราะห์เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์และแผนงานอย่างหลากหลาย เหมาะสมกับสภาพการณ์ของแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น ที่จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นองค์รวมจะขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและความเข้าใจในการวางแผนของคณะผู้จัดทำแผนพัฒนาเป็นหลัก เพราะหากการวางแผนที่ไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่หรือไม่เป็นไปตามระเบียบแนวทางที่กำหนดในอำนาจหน้าที่ก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อนและสร้างความเสียหาย หรือเสียโอกาสในการพัฒนาให้แก่ท้องถิ่น นอกจากนี้การวางแผนที่ขาดประสิทธิภาพจะนำไปสู่การสิ้นเปลืองงบประมาณและการใช้ทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่า ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการจัดทำแผนพัฒนาให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นให้มีความสามารถในระดับที่สามารถปฏิบัติได้งานวางแผนจริงอย่างเร่งด่วน ทั้งนี้เพื่อดำเนินงานวางแผนรองรับภารกิจจากการกระจายอำนาจให้เหมาะสมและทันการณ์ ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาท้องถิ่นสามารถตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และจะส่งผลต่อความผาสุกของประชาชนและความเจริญของท้องถิ่นและประเทศชาติสืบไป

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งแสดงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ และนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่น

การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นกระบวนการกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดสภาพการณ์ที่ต้องการบรรลุและแนวทางในการบรรลุบนพื้นฐานของการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้านและเป็นระบบ ทั้งนี้ จะต้องสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น และปัญหา/ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นด้วย

การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามีความสำคัญต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่งทั้งนี้ เนื่องจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นแผนพัฒนาที่มุ่งไปสู่สภาพการณ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต เป็นกรอบในการกำหนดทิศทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มุ่งไปสู่สภาพการณ์อันพึงประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจึงเป็นการกำหนดทิศทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องกำหนดถึงสภาพการณ์ที่ต้องการบรรลุและแนวทางในการที่จะทำให้บรรลุสภาพการณ์นั้น

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดีจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล อย่างรอบด้านและเป็นระบบ ทั้งนี้ เพื่อให้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสนองตอบความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

อย่างรอบด้าน หมายถึง การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคำนึงถึงสภาพการณ์ที่ต้องการจะบรรลุ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งมิติด้านการพัฒนา ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม องค์กร(การบริหารจัดการ) และการเปลี่ยนแปลงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนมิติในเชิงพื้นที่ ทั้งพื้นที่ใกล้เคียงขยายไปสู่พื้นที่ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ระดับทวีป จนกระทั่งในระดับโลกด้วย สาเหตุที่ต้องมองอย่างรอบด้าน ก็เพราะว่าในโลกของความเป็นจริงนั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมและองค์กร ทั้งในระดับภูมิภาค ระดับประเทศ ระดับทวีปและในระดับโลกล้วนส่งผลกระทบต่อเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

จึงกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์ทั้ง ๔ ด้านที่เกิดกับเขตพื้นที่ ๓ ระดับนี้ ล้วนถือเป็นสภาพแวดล้อมที่ควรต้องคำนึงถึงในกระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งสิ้น

ดังนั้นในการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจึงไม่ควรมองรอบด้านแต่เพียงเขตพื้นที่การปกครองของตนเองเท่านั้น แต่ต้องมองให้กว้างออกไปครอบคลุมเขตพื้นที่อื่นด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลในการรับมือกับสถานการณ์หรือผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นตามมาจากเขตพื้นที่เหล่านั้นอย่างรู้เท่าทันจนทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ได้อย่างเต็มที่หรือหาหนทางในการป้องกันอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้ (Proactive)

อย่างเป็นระบบ หมายถึง การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องดำเนินอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย ๘ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การรวบรวมข้อมูลและปัญหาสำคัญ

๒) การวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อประเมินสถานการณ์การพัฒนาของท้องถิ่นในปัจจุบัน และกำหนดประเด็นในการพัฒนา

๓) การกำหนดวิสัยทัศน์และภารกิจหลักการพัฒนาท้องถิ่น

๔) การกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๕) การกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาท้องถิ่น

๖) การกำหนดยุทธศาสตร์และบูรณาการแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น

๗) การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่น

๘) การอนุมัติและประกาศใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา^{๑๐๑}

ดังนั้น การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจึงไม่ควรมองรอบด้านแต่เพียงเขตพื้นที่การปกครองของตนเองเท่านั้น แต่ต้องมองให้กว้างออกไปครอบคลุมเขตพื้นที่อื่นด้วย ทั้งนี้เพื่อการ

^{๑๐๑} สสช. <http://thailocal.nso.go.th/nso-cms/link-thai-local-admin/aboutopt.html> > ๒๓ มกราคม ๒๕๕๙.

วางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม และองค์กร ทั้งในระดับภูมิภาคที่ส่งผลกระทบต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒.๖ สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย , องค์การบริหารส่วนตำบลรางหวาย องค์การบริหารส่วนตำบลอุโลกสีห์หมื่น, เทศบาลตำบลท่าเรือพระแท่น และ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ จังหวัดกาญจนบุรี

๑. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย

เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย ได้รับการจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นเทศบาลขนาดเล็ก เทศบาลตั้งอยู่ห่างจากอำเภอพนมทวนเป็นระยะทาง ๑๐ กิโลเมตร เดิมได้รับการจัดตั้งตามลักษณะการปกครองท้องที่ ในเขตตำบลดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน และ ได้รับประกาศจากกระทรวงมหาดไทยให้จัดตั้งเป็น ตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ.๒๕๓๕ และ ตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่ายชั้น ๕ เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๐ เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย แบ่งเขตความรับผิดชอบออกเป็น หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านสระลุมพุกหมู่บ้านโกรกยาวหมู่บ้านหนองปรึกหมู่บ้านหนองซุยหมู่บ้านปลักเขว้า หมู่บ้านหนองทรายหมู่บ้านหนองแห่นหมู่บ้านใหม่พัฒนาหมู่บ้านหนองสาหร่าย

องค์การบริหารส่วนตำบลรางหวาย

ตำบลรางหวาย เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอพนมทวน มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น ๑๗ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านโคราษ หมู่ ๒ บ้านรางหวาย หมู่ ๓ บ้านลาดหมู หมู่ ๔ บ้านหนองจอก หมู่ ๕ บ้านตลาดเขต หมู่ ๖ บ้านดอนเตาอิฐ หมู่ ๗ บ้านจิวราย หมู่ ๘ บ้านโกชัย หมู่ ๙ บ้านห้วยกรด หมู่ ๑๐ บ้านรางทอง หมู่ ๑๑ บ้านหัวเขา หมู่ ๑๒ บ้านวังกาบ หมู่ ๑๓ บ้านศรีพนมเขต หมู่ ๑๔ บ้านวังกุ่ม หมู่ ๑๕ บ้านตลาดใหม่ หมู่ ๑๖ บ้านรางหวาย หมู่ ๑๗ บ้านป่าไม้โยน

สภาพภูมิประเทศของพื้นที่ ประกอบด้วยพื้นที่หลายประเภท ทั้งที่ราบสูง ที่ราบลุ่ม และภูเขาต่าง ๆ พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการเกษตรกรรม อาทิปลูกอ้อย ทำนา และปลูกพืชไร่ต่าง ๆ นอกจากนี้มีการใช้พื้นที่ในการทำอุตสาหกรรมชุดตัดดินลูกรังหลายแห่ง อาชีพหลัก ทำนา/ทำไร่ ค้าขาย อาชีพเสริม ทอผ้า เย็บผ้า

“คนในชุมชนมีการลดรายจ่ายไม่จำเป็น มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ มีการออม มีสุขภาพแข็งแรง รักใคร่สามัคคี ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนในชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ”
นี่คือหลักสำคัญของ “ชุมชนพอเพียง”^{๑๐๒}

^{๑๐๒} องค์การบริหารส่วนตำบลรางหวาย [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล
<<http://rangwaii.blogspot.com/p>> ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

องค์การบริหารส่วนตำบลโลกลีหมื่น

ตำบลโลกลีหมื่น เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอดำรงวิทยะมุน มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น ๘ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านหนองแก, หมู่ที่ ๒ บ้านหนองทะเบียน, หมู่ที่ ๓ บ้านหนองซอผึ่ง, หมู่ที่ ๔ บ้านหนองสามเกวียน, หมู่ที่ ๕ บ้านดอนตาลเลื่อน, หมู่ที่ ๖ บ้านดอนตะไค้, หมู่ที่ ๗ บ้านแจ้งงาม, หมู่ที่ ๘ บ้านหนองหงส์ ลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองส่งน้ำชลประทานผ่านสามารถใช้น้ำได้ทั้งหมู่บ้าน ราษฎรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพทางการเกษตร การคมนาคมสะดวก มีถนนผ่านทุกหมู่บ้าน โครงสร้างพื้นฐานค่อนข้างดี อาชีพ อาชีพหลัก ทำนา ทำสวน/ทำไร่ อาชีพเสริมเลี้ยงสัตว์ เช่น โค ไก่พื้นเมือง ข้าวโพดฝักอ่อน-น้ำตาลทราย

ด้านเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ ร้อยละ ๘๕ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ไถนา ข้าว ข้าวโพด พริก อีกร้อยละ ๑๕ ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ ให้บริการต่าง ๆ ประชาชนในพื้นที่มีรายได้ระดับปานกลาง

การพาณิชย์กรรมและการบริการ

ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยา มีผู้ประกอบการร้านค้าไม่มากนัก เนื่องจากอยู่ใกล้ตัวเมือง ประชาชนส่วนใหญ่เดินทางไปจัดซื้อสิ่งของต่าง ๆ ที่ตลาดตัวเมืองมากกว่า

การท่องเที่ยว

ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยา มีสถานที่ท่องเที่ยว ๑ แห่ง คือ โบราณสถานเตาเผาโบราณบ้านหมอสอ ซึ่งตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๘ บ้านหมอสอ ตำบลพระแท่น ตลอดปีจะมีประชาชนในเขตเทศบาลตำบล เขตเทศบาล และประชาชนจากที่อื่นมาเที่ยวชม แต่มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เพิ่งค้นพบใหม่

ด้านสังคม

ชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยา ประกอบด้วย ๙ หมู่บ้าน ๑,๐๖๔ หลังคาเรือน (ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม ๒๕๕๕) จำนวนประชากร ๓,๔๑๐ คน (ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม ๒๕๕๕)

การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยาไม่มีสถานศึกษาตั้งอยู่ในเขตความรับผิดชอบ วัด ๑ แห่ง คือ วัดหมอสอวังคา ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง

การสาธารณสุข

ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยาไม่มีสถานอนามัย แต่มีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ทุกหมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๖ คน เพื่อช่วยเหลือในการรักษาพยาบาลเบื้องต้นแก่ประชาชนในพื้นที่ และมีอัตราการใช้น้ำสะอาด ร้อยละ ๑๐๐ มีรถบรรทุกขยะ/การจัดเก็บขยะมูลฝอย จำนวน ๑ คัน

กีฬา นันทนาการ/พักผ่อน สนามกีฬาเอนกประสงค์ จำนวน ๑ แห่ง สนามฟุตบอล จำนวน ๑ แห่ง สนามตะกร้อ จำนวน ๑ แห่ง^{๑๐๓}

เทศบาลตำบลท่าเรือพระแท่น

กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลพระแท่นให้เป็นเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยา เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๖ ที่ทำการเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยา ตั้งอยู่ที่ เลขที่ ๑๐๐ หมู่ที่ ๑๔ บ้านดอนแจ่ง ตำบลพระแท่น อำเภอดงเจริญ จังหวัดกาญจนบุรี โดยตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอดงเจริญ และห่างจากที่ว่าการอำเภอดงเจริญ ๑๖ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดกาญจนบุรี ๓๗ กิโลเมตร โดยมีพื้นที่ครอบคลุมหมู่บ้าน จำนวน ๙ หมู่บ้าน โดยแบ่งเป็น หมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๘ หมู่ที่ ๙ หมู่ที่ ๑๔ อยู่ในเขตเทศบาลตำบลเดิมทั้งหมู่บ้าน และ หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๔ หมู่ที่ ๑๑ หมู่ที่ ๑๕ อยู่ในเขตเทศบาลตำบลบางส่วน

ด้านเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ ร้อยละ ๘๕ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ไถนา ข้าว ข้าวโพด พริก อีกร้อยละ ๑๕ ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ ให้บริการต่าง ๆ ประชาชนในพื้นที่มีรายได้ระดับปานกลาง

การพาณิชย์กรรมและการบริการ

ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยามีผู้ประกอบการร้านค้าไม่มากนัก เนื่องจากอยู่ใกล้ตัวเมือง ประชาชนส่วนใหญ่เดินทางไปจัดซื้อสิ่งของต่าง ๆ ที่ตลาดตัวเมืองมากกว่า

การท่องเที่ยว

ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยามีสถานที่ท่องเที่ยว ๑ แห่ง คือ โบราณสถาน เตาเผาโบราณบ้านหมอสอ ซึ่งตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๘ บ้านหมอสอ ตำบลพระแท่น ตลอดปีจะมีประชาชนในเขตเทศบาลตำบล เขตเทศบาล และประชาชนจากที่อื่นมาเที่ยวชม แต่มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เพิ่งค้นพบใหม่

ด้านสังคม

ชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยา ประกอบด้วย ๙ หมู่บ้าน ๑,๐๖๔ หลังคาเรือน (ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม ๒๕๕๕) จำนวนประชากร ๓,๔๑๐ คน (ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม ๒๕๕๕)

^{๑๐๓} องค์การบริหารส่วนตำบล [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล <<http://uloksemun.com/B2.html>> ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม

ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยาไม่มีสถานศึกษาตั้งอยู่ในเขตความรับผิดชอบ วัด ๑ แห่ง คือ วัดหมอสอวังคา ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณี สงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง

การสาธารณสุข

ในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยาไม่มีสถานอนามัย แต่มีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ทุกหมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๖ คน เพื่อช่วยเหลือในการรักษาพยาบาลเบื้องต้นแก่ประชาชนในพื้นที่ และมีอัตราการใช้น้ำสะอาด ร้อยละ ๑๐๐ มีรถบรรทุกขยะ/การจัดเก็บขยะมูลฝอย จำนวน ๑ คัน

นันทนาการ/พักผ่อน

สนามกีฬาเอนกประสงค์ จำนวน ๑ แห่ง สนามฟุตบอล จำนวน ๑ แห่ง สนามตะกร้อ จำนวน ๑ แห่ง

ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ คลองท่าสาร วังปลา ไหลผ่านพื้นที่ตำบล

ขยะ จัดให้ทุกหมู่บ้านในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยา มีการประกวดบ้านสะอาด ชุมชนร่มรื่น สังคมน่าอยู่ ส่งเสริมครอบครัวเป็นสุขโดยกำหนดระยะเวลาในการประกวด 3 เดือน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาและเกณฑ์ในการพิจารณา ตั้งรางวัลในการประกวด จัดให้มีป้ายประกาศเกียรติคุณสำหรับหมู่บ้านที่ชนะเลิศ มีป้ายประชาสัมพันธ์ และมอบโล่รางวัลตามลำดับ และได้มีการรณรงค์ให้เยาวชน ประชาชน ได้ตระหนักถึงปัญหาของขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลที่เพิ่มขึ้นทุกวันซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย ปัจจุบันเทศบาลตำบลพระแท่นลำพระยาได้มีรถจัดเก็บขยะมูลฝอยและถังขยะให้แต่ละครัวเรือน^{๑๐๔}

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ ตั้งอยู่ ณ ถนนสายด่านมะขามเตี้ย-ท่ามะกา หมู่ที่ ๖ บ้านสี่แยกตำบลหนองไผ่ อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอด่านมะขามเตี้ยประมาณ ๑๐ กิโลเมตร ตำบลหนองไผ่มีเนื้อที่รวมประมาณ ๕๘ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓๖,๒๕๐ ไร่

^{๑๐๔} องค์การบริหารส่วนตำบลพระแท่น [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล

<http://www.pratan.org/th/pratan5.html> > ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ ได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ตาม
กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๔๒ เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ๑
ใน ๔ ของอำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี และมีขนาดเล็กที่สุด

วิสัยทัศน์ของ อบต.หนองไผ่

เน้นการมีส่วนร่วม สร้างสรรค์ประชาธิปไตย พัฒนาอาชีพ ระบบสาธารณสุขปลอดภัย การ
วางรากฐานระบบเศรษฐกิจ ดูแลผู้สูงอายุ ใส่ใจผู้ด้อยโอกาส เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง พึ่งพาตนเองได้

วิสัยทัศน์ของจังหวัดกาญจนบุรี

เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งผลิตสินค้าเกษตรและเกษตรอุตสาหกรรม
ประตูการค้าสู่ชายแดนด้านตะวันตก ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภารกิจ ให้มีและบำรุงรักษาทางบกและทางน้ำ ให้มีน้ำเพื่ออุปโภค บริโภคและการเกษตร
ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่าง ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ส่งเสริมการกีฬาและนันทนาการ ส่งเสริม สังคมสงเคราะห์ การ
พัฒนาเด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้พิการ คุ่มครองดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของคนในท้องถิ่น รักษา
ความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ส่งเสริมการสาธารณสุขและอนามัยชุมชน
ส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พัฒนาประสิทธิภาพการบริหาร
จัดการขององค์กร

นโยบาย การบริหารจัดการแหล่งน้ำ คุณภาพน้ำของแม่น้ำเพชรบุรี จัดให้มีการคมนาคม
ในตำบลให้สะดวก ปลอดภัย และได้ขนาดมาตรฐาน จัดให้มีน้ำดื่ม และน้ำใช้ เพื่อใช้ในการเกษตร
และการบริโภคอุปโภค อย่างเพียงพอ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และการ
ดำรงชีวิตของตนเองโดยผ่านกระบวนการประชาคม ให้ประชาชนมีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ และ
เพียงพอต่อความต้องการและการดำรงชีวิต จัดให้ประชาชนได้รับความรู้ และข่าวสารของทางราชการ

ประสานความร่วมมือในการทำงานระหว่างเอกชน กับหน่วยงานราชการ ให้มีการบริการ
ด้านสาธารณสุขอย่างเพียงพอกับความต้องการของประชาชน ส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรม และ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ให้มีการดำเนินการระบายน้ำที่เป็นระบบ
ทั้งตำบล

ยุทธศาสตร์การพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ ได้กำหนดยุทธศาสตร์และ
แนวทางการพัฒนาในช่วงสามปี (๒๕๕๒-๒๕๕๔) ไว้ ๗ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการป้องกัน บรรเทาสาธารณภัย ได้แก่ เสริมสร้าง
ประสิทธิภาพการทำงานคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ก่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ

เพิ่มขึ้น สร้างระบบทางระบายน้ำหลักให้มากขึ้น สร้างระบบการช่วยเหลือผู้ประสบภัยให้ได้ประสิทธิภาพ

๒. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การแก้ไขปัญหาการระบายน้ำ การวางท่อระบายน้ำ การวางท่อลอดใต้ดิน การพัฒนาเส้นทางคมนาคม ได้แก่การก่อสร้างและปรับปรุง บำรุงถนน สะพาน ทางเท้า ให้เป็นไปด้วยความสะดวก การพัฒนาทางด้าน โทรคมนาคม การติดต่อสื่อสารเทคโนโลยี การติดตั้งโทรคมนาคม การติดต่อสื่อสาร การขยายเขตไฟฟ้าและไฟฟ้าสาธารณะ การก่อสร้างและขยายเขตบริการประปา การบริการ สาธารณะที่ประชาชนพึงได้รับอย่างถ้วนหน้า

๓. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ ส่งเสริมศักยภาพ และขีดความสามารถในการเพิ่มผลผลิต ทางการเกษตรอินทรีย์และการแปรรูปสินค้าทางการเกษตร เสริมสร้างและเพิ่มทักษะอาชีพของครัวเรือนและกลุ่มอาชีพ แนวสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ให้เป็น ที่นิยมอย่างแพร่หลาย ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนมากขึ้น พัฒนาฝีมือในการประกอบอาชีพของประชาชน ตลอดจน การค้า การพาณิชย์ การอุตสาหกรรม โดยการฝึกอบรม ส่งเสริมอาชีพ การพาณิชย์ การค้า การบริการต่างๆ สนับสนุนให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ให้หลักการมีส่วนร่วม และพึ่งพาตนเอง จัดตั้งและพัฒนา กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ จัดร้านค้าชุมชน โดยเสริมสร้างแนวคิด การพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนพึ่งพาตนเอง

๔. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพชีวิตและสังคม ได้แก่ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น การพัฒนาและส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาส่งเสริมด้านสุขภาพและอนามัย การพัฒนาและส่งเสริมด้านสวัสดิการชุมชน การพัฒนาและส่งเสริมด้านกีฬาและการนันทนาการ การพัฒนาสวนสาธารณะ สนามกีฬาให้เพียงพอ ปลุกฝังจิตสำนึกให้ประชาชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนปราศจากแหล่งอบายมุข

๕. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สร้างจิตสำนึกและความตระหนัก ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและให้ได้ประโยชน์คุ้มค่าที่สุด สร้างจิตสำนึกและความตระหนักของผู้ประกอบการและผู้บริโภค การบริหารจัดการและรณรงค์กำจัดขยะมูลฝอย การดำเนินตามพระราชเสาวนีย์ฯ และการปลูกต้นไม้ เทิดพระเกียรติ ให้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ

๖. ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการเมืองและการบริหาร ได้แก่ ส่งเสริมความรู้รัฐธรรมนูญ ฉบับใหม่โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรทุก

ภาคส่วนในการพัฒนาทางการเมืองและสังคม การเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน การเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการบริหาร การบริการ ให้กับคณะผู้บริหารสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชนและผู้นำองค์กรต่างๆ รวมทั้งเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ โครงการจัดหาสถานที่เพื่อการจัดประชุมและการจัดกิจกรรมของชุมชน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การให้ความรู้กับประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และสิทธิเสรีภาพ และความรู้ต่างๆ เสริมสร้างความรู้และจิตสำนึกการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนในตำบล พัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ และระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

๗. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านอื่นๆ ได้แก่ การให้ราษฎรมีเอกสารสิทธิที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย การจัดทำให้มีการแก้ไขปัญหามลพิษ การจัดทำให้มีคณะกรรมการดูแลรักษาความปลอดภัยของชุมชน ส่งเสริมระบบความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้สามารถลดปัญหาความรุนแรงจากอุบัติเหตุ อุบัติภัย อาชญากรรมและสาธารณภัยต่างๆ^{๑๐๕}

สรุปได้ว่า จังหวัดกาญจนบุรี เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ มีปูชนียสถาน ศาสนสถาน และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งผลิตสินค้าเกษตรและเกษตรอุตสาหกรรม ประดูการค้าสู่ชายแดนด้านตะวันตก และคนในชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนในการลดรายจ่ายไม่จำเป็น มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ มีการออม มีสุขภาพแข็งแรง รักใคร่สามัคคี ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนในชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนและเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่นๆ นี่คือหลักสำคัญคือ “ชุมชนพอเพียง” ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “รูปแบบการจัดการชุมชนวิถีพุทธที่มีบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการทบทวนผลการศึกษาหรือผลการวิจัยของนักวิจัยท่านอื่น ๆ จะช่วยให้เห็นภาพต่าง ๆ ตามประเด็นที่กำหนดไว้ ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการ งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนวิถีพุทธ และงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น

๒.๗.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการบูรณาการมีไม่มากนัก แต่ด้วยนักวิจัยหลายท่านได้ศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องจึงทำให้ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาไว้ด้วยดังต่อไปนี้

ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านแม่ทะ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ” ผลการวิจัยพบว่า จากการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย

^{๑๐๕} องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล

<<http://www.nongphai-kan.go.th/plan/strategy.php>> ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

บ้านแม่ทะ มีความร่วมมือในการดำเนินงาน มีความเสียสละ มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนส่วนรูปแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือ มผช. นั้น สมาชิกกลุ่มต้องมีความรู้ความเข้าใจและความสำคัญเกี่ยวกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นปัจจัยหลัก และมีการกระบวนการเลือกสรรผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมแก่การพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมและยอมรับของสมาชิกกลุ่ม ประกอบกับการดำเนินการเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะต้องสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานโดยมีการตรวจสอบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน^{๑๐๖}

จักรกฤษ สุริโยปการ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาครูตามหลักพุทธบูรณาการ” พบว่า ครูเป็นผู้อบรมถ่ายทอดจิตวิญญาณที่ดีให้แก่ศิษย์ เป็นบุคคลที่ดีของสังคม การพัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นอาชีพที่สังคมยอมรับนับถือและนำไปสู่คุณภาพที่ได้มาตรฐานเป็นที่พึงพอใจของสังคม ฉะนั้นแนวคิดและกระบวนการพัฒนาครูตามหลักของกระทรวงศึกษา ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ ประกอบด้วย จรรยาบรรณต่อตนเอง วิชาชีพ ผู้รับบริการ ผู้ร่วมประกอบวิชาชีพและสังคม ๒) ด้านความรู้ประสบการณ์วิชาชีพ มีความสามารถทางวิชาชีพครู จัดการเรียนการสอน ๓) ด้านบุคลิกภาพของความเป็นครู ประกอบด้วย ความถึงพร้อมด้านสุขภาพ อารมณ์ เชาว์ปัญญา เผชิญพินผ่กับอุปสรรค และ ๔) ด้านภาวะผู้นำการพัฒนาการศึกษา เป็นผู้นำทางวิชาการและการเปลี่ยนแปลง^{๑๐๗}

วิทยา จันทรแดง ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการบริหารจัดการชุมชนการประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยในครั้งนี้ นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๓)

^{๑๐๖} ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดแผนไทยบ้านแม่ทะ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๕๕๔).

^{๑๐๗} จักรกฤษ สุริโยปการ, “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาครูตามหลักพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชนแนวทางการปรับตัวของชุมชน และแนวทางการดำรงอยู่ของชุมชน^{๑๐๘}

สมบุรณ์ ธรรมลังกา ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย ” ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย มี อาทิเช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆเหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด^{๑๐๙}

สุญาดา สุนทรศารทูล ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชนในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร ” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนและชุมชนในการสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชนในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร พบว่า มี ๔ รูปแบบ ได้แก่ ๑) สร้างครอบครัวต้นแบบที่มีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมที่ดีมาเป็นต้นแบบและขยายผลโดยการจัดกิจกรรมร่วมกับครอบครัวที่เข้าร่วมโครงการ และมีการขยายผลไปสู่ชุมชนใกล้เคียง ๒) สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเกี่ยวกับหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐรวมถึงภาคเอกชน เริ่มตั้งแต่ การวางแผน การปฏิบัติการ

^{๑๐๘} วิทยา จันทรแดง, “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน ”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕).

^{๑๐๙} สมบุรณ์ ธรรมลังกา, “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต , (สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๕).

การตรวจสอบการดำเนินการให้เหมาะสม รวมถึงการประเมินผล ๓) จัดทำพื้นที่ชุมชนให้มีมูลค่าเพิ่มทางสังคมโดยชุมชนจัดตั้งศูนย์คอมพิวเตอร์พร้อมทั้งมีครูอาสาสมัครในพื้นที่คอยดูแลและให้คำแนะนำ และ ๔) ภาครัฐเป็นแกนกลางในการเชิญชวนภาคเอกชนเข้ามาร่วมมีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน พร้อมทั้งจัดทำโครงการเพื่อนำครอบครัวต้นแบบไปประชาสัมพันธ์ และมีการขยายผลโดยพาครอบครัวต้นแบบไปศึกษาดูงานหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับ รูปแบบความร่วมมือทั้ง ๔ รูปแบบ ควรมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการและนำผลที่ได้จากการประเมินไปพัฒนาเพื่อปรับใช้กับทุกภูมิภาคของประเทศไทย

พัฒนสรณ์ เกียรติจิตคุณ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร ” พบว่า ๑. ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร **ด้านการจัดระเบียบ** จัดระเบียบตามนโยบายของกรุงเทพมหานครในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนทั่วไปที่ใช้ทางเท้า ให้ทุกคนปฏิบัติตามกฎ ลดปัญหาทางอ้อม ซึ่งนโยบายของกรุงเทพมหานครมีความชัดเจนในการใช้พื้นที่สาธารณะ**ด้านการดูแลความปลอดภัย** เป็นการเสริมกำลังตำรวจโดยการออกตรวจพื้นที่ การดูแลความปลอดภัยในลักษณะงานบริการและอำนวยความสะดวก ซึ่งต้องเสี่ยงภัยกับเหตุร้ายในการออกตรวจพื้นที่ทั้งในเวลากลางวันและเวลากลางคืน **ด้านการดูแลด้านการจราจร** การอำนวยความสะดวกด้านการจราจร เจ้าหน้าที่เทศกิจเป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงานจราจร ไม่ได้เป็นเจ้าพนักงานจราจร เพราะฉะนั้นในการปฏิบัติงานจะต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะไม่มีกฎหมายรองรับในการปฏิบัติหน้าที่และควรจัดหาเครื่องมือที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน **ด้านการดูแลการท่องเที่ยว** เพื่อการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและเป็นตัวแทนในการประชาสัมพันธ์ควบคู่กับการดูแลความปลอดภัยและการจัดระเบียบไปพร้อม ๆ กัน **ด้านภารกิจพิเศษอื่น ๆ** เป็นกำลังเสริมและช่วยประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ดับเพลิง หน่วยกู้ชีพ การไฟฟ้า การประปา เป็นต้น

๒. มีการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการปฏิบัติงาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาโดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า การบูรณาการหลักศีลในการจัดระเบียบ รองลงมาได้แก่ การบูรณาการหลักขันติในการดูแลความปลอดภัย การบูรณาการ หลักปิยวาจาในการดูแลการท่องเที่ยว การบูรณาการ หลักอหิงสาในการดูแลภารกิจพิเศษอื่น ๆ และน้อยที่สุด คือ การบูรณาการหลักเมตตาในการดูแลการจราจร ตามลำดับ

๓. การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร รูปแบบ “Big.CAMP Model” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรักกรุงเทพมหานครร่วมสร้างกรุงเทพมหานครให้เป็นเมืองที่น่าอยู่และน่าเยือน ดังนี้

ศีล B = Behavior หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา ใจ ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายการจัดระเบียบเมือง ให้ทุกคนสามารถใช้ที่สาธารณะร่วมกันอย่างปลอดภัย โดยการควบคุมภายในตนของเจ้าหน้าที่ (Internal) เช่น การส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่เทศกิจมีหลักสูตรการเข้าร่วมการอบรมคุณธรรมร่วมกับ มจร. และในการปฏิบัติตนกับบุคคลทั่ว ๆ ไป (External)

ขันติ C = Control หมายถึง อดทนต่อความยากลำบากในการออกปฏิบัติงาน อดทนต่อความตรากตรำของสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน และอดทนต่อความไม่เข้าใจของผู้ค้าและประชาชน

เมตตา A = Action หมายถึง การกระทำที่แสดงออกถึงการให้ความช่วยเหลือ ประารถนาดี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เช่น การช่วยจัดจราจรช่วงเช้าเย็น โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของประชาชน

ปิยวาจา M = Morality หมายถึง การพูดจาสุภาพอ่อนน้อม จริใจ แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ สร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้พบเห็นด้วยความยิ้มแย้ม มีอัธยาศัยดี สามารถประชาสัมพันธ์แนะนำเส้นทาง และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนผู้สัญจรไปมา ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจประดุจญาติมิตร มีความรอบรู้วัฒนธรรมในพื้นที่

อัตถจริยา P = Public Mind หมายถึง จิตอาสา ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ ขวนขวายต้องการช่วยเหลือ โดยการจัดเวรออกตรวจเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอเพื่อคอยสอดส่องดูแลความปลอดภัยให้แก่ประชาชน^{๑๑๐}

สรุปได้ว่า รูปแบบคือ แนวทางการพัฒนาการใช้หลักธรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมมาเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน โดยใช้ความรู้ความสามารถในการสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับงานขององค์การ เพื่อนำไปสู่ผลการปฏิบัติงานที่ดีขึ้น การปรับอารมณ์ความรู้สึก การปรับ ความคิด การปรับพฤติกรรม และการปรับเป้าหมาย และนำหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมมาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติภารกิจ โดยการนำบุคคลให้กลับมาสัมผัสอยู่กับปัจจุบัน และนำกุศลธรรมมาแทนที่อกุศลธรรม เพื่อปรับเปลี่ยนความรู้สึกทางลบให้กลายเป็นบวก การใช้กุศโลบายในการระงับความโกรธเคือง เพื่อให้เกิดความคิดให้อภัย รวมทั้งการปรับเปลี่ยนความคิด ให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล ไม่มีความคิดที่บิดเบือนสามารถปรับเปลี่ยนความคิดที่เป็นไปในแง่ลบซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกเชิงลบให้เกิดความคิด ในแง่บวก ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกเชิงบวก สามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๑๓ ดังนี้

^{๑๑๐} พัฒนสรณ์ เกียรติธิตินันท์, “รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ตารางที่ ๒.๑๗ งานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
วิทยา จันทร์แดง (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๕)	“การพัฒนาแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน ผลการวิจัยพบว่า ๑) นโยบายการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการบริหารจัดการชุมชนการประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
อายุษกร งามชาติ (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๕)	“การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนภาวะบกพร่องทางความรัก ” พบว่า การปรับเปลี่ยนความรู้สึกทางลบให้กลายเป็นบวก การใช้กุศโลบายในการระงับความโกรธเคือง เพื่อให้เกิดความคิดให้อภัย รวมทั้งการปรับเปลี่ยนความคิด ให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล
พัฒนสรณ์ เกียรติฐิติคุณ (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๕)	“รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร” พบว่า รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร “Big.CAMP Model” ดังนี้ ศีล การควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา ใจ ในการปฏิบัติงาน ขันติ ความอดทนต่อความยากลำบากในการออกปฏิบัติงาน เมตตา การกระทำที่แสดงออกถึงการให้ความช่วยเหลือปรารถนาดี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาสุภาพอ่อนน้อม จริงใจ แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อรรถจริยา หมายถึง จิตอาสา ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ ขวนขวายต้องการช่วยเหลือ

๒.๗.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการชุมชนวิถีพุทธ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการชุมชนวิถีพุทธที่มีบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่น **ของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น** ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนซึ่งมีผู้วิจัยไว้หลายท่าน ดังนี้ **พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองกลุ่มแม่น้ำมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” พบว่า การใช้หลักสัปปุริสธรรมหลักพรหมวิหารธรรม ช่วยส่งเสริมการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ผลการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือ ทำให้สมาชิกให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ เที่ยงธรรม มีความไว้วางใจกัน ปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง มีความขยัน อดทน มีความสุข มั่นคง เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ เกิดความคิดอ่าน มีมุมมองที่กว้าง รู้จักแยกแยะ ฉลาดรอบรู้ มีเป้าหมาย มีทักษะการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม เชื่อมโยงเครือข่าย ลูกค้าและสมาชิกของกลุ่มเชื่อมั่น ทั้งหมดส่งผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนคือความเข้มแข็งมั่นคงของวิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้

เปรมชญา ชนะวงศ์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพชุมชนบนเพื่อการพึ่งตนเองบนฐานทุนทางสังคม” ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนอำเภอดอนสักพื้นที่ริมฝั่งทะเลในป่าดอนสักสภาพพื้นที่เป็นที่ดอนสลับกับที่ราบ ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ทั้งป่าดิน น้ำ แร่ทะเลมีป่าชายเลนผืนใหญ่ที่สุดในอ่าวบ้านดอน ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม สังคมวัฒนธรรมชุมชนมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดของชุมชน วัฒนธรรมความเชื่อประเพณีที่เป็นทุนทางสังคมทั้งในด้านการทำมาหากินและการประกอบอาชีพ ด้านการศึกษามีโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๗ โรง ความสัมพันธ์ชุมชนยังมีระบบเครือญาติ มีภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตที่ยังปรับใช้ได้ตามยุคสมัย อาชีพของชุมชนทำประมงชายฝั่ง การทำเกษตรกรรม ระบบการเมืองการปกครองในอดีตมีผู้นำที่อนุเคราะห์ด้วยธรรมปัจจุบันยึดผลประโยชน์ ทุนทางสังคมมีรูปแบบเชิงสสารและโครงสร้าง มีองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ ทุนคน ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรม และทุนองค์ความรู้ ทุนคน คนมีคุณภาพในด้านสุขภาพปานกลาง มีจิตใจดีโอบอ้อมอารี สติปัญญาเฉลียวฉลาด ทุนวัฒนธรรมมีพื้นฐานจากพระพุทธศาสนาที่เป็นบ่อเกิดความเชื่อและประเพณีเฉพาะถิ่นที่สร้างอัตลักษณ์ของตนที่เติมเต็มทุนชีวิตให้สมบูรณ์ สถาบันครอบครัวที่เคยเข้มแข็งอ่อนแอลง สถาบันศาสนาที่เป็นแกนของชุมชนปัจจุบันไม่ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน สถาบันการเมืองการปกครองเดิมปกครองด้วยธรรมและมีธรรมาภิบาลปัจจุบันเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมดอนสักเดิมมีรูปแบบเชิงสสารที่เป็นคุณค่าเกี่ยวกับความไว้วางใจ ความสามัคคี การให้และแบ่งปัน การต่างตอบแทน การเอื้ออาทร ค่านิยม การแลกเปลี่ยนและบรรทัดฐานทางสังคม ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป

^{๑๑๑} พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ และคณะ, “การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองกลุ่มแม่น้ำมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์”, รายงานการวิจัย, (วิทยาเขตสุรินทร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ตามบริบทของสังคม ในรูปแบบเชิงโครงสร้างมีกลุ่มและเครือข่ายในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการฟื้นฟู^{๑๑๒}

เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชนบนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ทีมวิจัยมีเป้าหมายของการวิจัย โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชน กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่สมาชิกกลุ่มตัดเย็บในหมู่บ้านให้เป็นธุรกิจชุมชนที่ยั่งยืน อันจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สรุปได้ดังนี้ ๑) ด้านองค์ความรู้

๑. การวิจัยมีการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและสำรวจบริบท รวมทั้งศักยภาพชุมชนในการดำเนินธุรกิจชุมชน ของกลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในการดำเนินการธุรกิจชุมชน เป็นไปตามเป้าหมายในระดับ **P (preliminary results)** สามารถนำมาสรุปปัญหาในด้านต่าง ๆ ทั้ง ๕ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารจัดการ ด้านการผลิต ด้านการเงิน ด้านการตลาด และด้านการสื่อสารการตลาด ทำให้เห็นถึงเป้าหมายในการพัฒนาได้อย่างชัดเจน เป็นไปตามเป้าหมายในระดับ **P (preliminary results)** จากการจัดการความรู้ของทีมวิจัย ทำให้กลุ่มตัดเย็บมีแผนการตลาดที่ตรงกลุ่มเป้าหมายและเป็นแบบอย่างได้ จากการที่ทีมวิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้บริโภคและการทดสอบตลาด ทีมวิจัยได้นำข้อมูลความต้องการของผู้บริโภคที่ได้มาประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยให้กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงร่วมกำหนดโครงการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้ตรงกับความต้องการของตลาดทั้งในช่องทางเดิมและช่องทางใหม่ รวมทั้งอบรมด้านการวางแผนการตลาด ซึ่งสามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้เป็นเอกลักษณ์และสามารถขยายตลาดได้เพิ่มมากขึ้น ผลที่ได้รับเป็นไปตามเป้าหมาย คือ อยู่ในระดับผลสำเร็จกึ่งกลาง (**intermediate results**) จากผลการดำเนินการวิจัย กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ได้มีพัฒนาการในการรวมกลุ่มกันที่เหนียวแน่นมากขึ้น จนสามารถพัฒนากลุ่มให้สามารถจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงได้ ทำให้เกิดความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ ผลที่ได้รับเกินกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ อยู่ในระดับผลสำเร็จกึ่งกลาง (**intermediate results**)

๒) ด้านการพัฒนา ๑. มีการพัฒนา มีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน ทำให้ทราบความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินงาน และสายการบังคับบัญชา ตลอดจนมีการจัดทำคำบรรยายลักษณะงานที่เหมาะสมกับกลุ่ม เกิดการการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี เป็นไปตามเป้าหมายในระดับ **P (preliminary results)** ๒. กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงสามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงและยังสามารถพัฒนาความหลากหลายของผลิตภัณฑ์มีมาตรฐานที่เหมาะสมกับตลาดในแต่ละระดับ และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้

๓. กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงได้รับการพัฒนาวิธีการในการจัดทำบัญชีครัวเรือนและการจัดทำบัญชีของกลุ่มที่ถูกต้อง มีระบบบัญชีและการบริหารการเงินของกลุ่ม ซึ่งเป็นระบบที่มีความ

^{๑๑๒} เปรมชญา ขนวงค์ และคณะ , “การพัฒนาศักยภาพชุมชนบนเพื่อการพึ่งตนเองบนฐานทุนทางสังคม”, รายงานการวิจัย, (สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๕๓).

โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่ม ผลที่ได้รับเกินกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ อยู่ในระดับผลสำเร็จกึ่งกลาง (intermediate results)

๔. กลุ่มตติเยียบ้านดอกแดงมีการพัฒนาสื่อการประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัยและทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ผลิตสื่อที่เหมาะสมต่อศักยภาพของกลุ่มและสภาพของตลาดเป้าหมาย ทั้งสื่อที่เป็นสิ่งพิมพ์ (ได้แก่ โบชัวร์ นามบัตร แคตตาล็อก ป้ายไวนิล) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (ได้แก่ VCD Presentation) และสื่อที่เป็นบุคคล (ได้แก่ พนักงานขายซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มตติเยียบ้านดอกแดง) ผลที่ได้รับเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ อยู่ในระดับผลสำเร็จกึ่งกลาง (Intermediate results)

๕. จากการวิจัยและการให้ความรู้แก่กลุ่มสมาชิกกลุ่มตติเยียบ้านดอกแดง ทำให้สมาชิกกลุ่มมีความเข้าใจในการดำเนินธุรกิจในรูปแบบของธุรกิจชุมชน จนเกิดการรวมกลุ่มเพื่อเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและมีความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ ซึ่งกลุ่มสามารถระดมทุนจากผลกำไรที่ได้รับจากการดำเนินงานของกลุ่ม จนกลุ่มสามารถจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้กลุ่มตติเยียบ้านดอกแดง เพื่อเป็นศูนย์รวมในการดำเนินการตติเยียบและศูนย์แสดงสินค้ารวมถึงเป็นสถานที่ดูงาน สำหรับชุมชนใกล้เคียงและกลุ่มวิสาหกิจที่สนใจ เพื่อศึกษาระบบการดำเนินธุรกิจชุมชนของกลุ่มต่อไป ผลที่ได้รับเกินกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ ผลที่ได้อยู่ในระดับ G (goal results)^{๑๑๓}

สมบูรณ์ ธรรมลังกา ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย ” พบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงรายเป็นสังคมแบบเครือญาติมีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแบบแนวนอนและแนวตั้ง ทางด้านการเมืองมีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น ทุนในการผลิตมีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย มีอาทิเช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนมีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน^{๑๑๔}

^{๑๑๓} เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ , “การจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชน บนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตติเยียบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ”, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๓)

^{๑๑๔} สมบูรณ์ ธรรมลังกา, รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย , **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย , ๒๕๕๔).

อัครวิทย์ ขำพร้อม ได้วิจัยเรื่อง “วิธีการพัฒนาผู้นำชุมชน ความต้องการพัฒนาตนเองของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการชุมชน ” ผลการวิจัยพบว่า วิธีการพัฒนาผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของการสร้างความเชื่อมั่น และความมั่นใจในตัวเอง และความต้องการพัฒนาตนเองในการบริหารจัดการชุมชน โดยในความต้องการพัฒนาตนเองด้านบุคลิกภาพส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของการวางตนให้เหมาะสมกับเวลา โอกาสและสถานที่ต่าง ๆ เป็นอันดับแรก ด้านความต้องการพัฒนาตนเองในการปฏิบัติงาน จะเป็นในเรื่องของทักษะการวางแผนการปฏิบัติงานเป็นอันดับแรก ส่วนด้านความต้องการพัฒนาตนเองด้านจริยธรรมนั้น ผู้นำจะเน้นในเรื่องของการมีวินัยในการรักษากฎระเบียบของสังคมในชุมชนเป็นอันดับแรก ด้านความต้องการพัฒนาตนเองด้านสุขภาพ จะเป็นเรื่องของการรับประทานอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและถูกสุขลักษณะเป็นอันดับแรก และความต้องการพัฒนาสภาพแวดล้อมของผู้นำชุมชน จะพัฒนาสภาพแวดล้อมในด้านชุมชนสูงเป็นอันดับแรก ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนั้น จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของผู้นำชุมชนทุกฝ่ายจะให้ความสนใจเป็นอันดับแรกในการพัฒนาชุมชน ดังนั้น ผู้นำชุมชนที่ดีควรจะต้องมีการพัฒนา ศักยภาพของตนเองอยู่เสมอ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชน หมู่บ้าน ตำบลให้เข้มแข็ง โดยภาวะผู้นำที่ดีนั้นจะต้องมีความสามารถช่วยให้องค์กรและชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นมาได้ บทบาทของผู้นำชุมชนมีความสำคัญในการขับเคลื่อน หากจะให้เกิดผลการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ผู้นำชุมชนจะต้องสร้างความเชื่อถือและเชื่อมั่น ให้กับประชาชนในชุมชน จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้ผู้นำท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชนต้องมีการพัฒนาตนเอง เพื่อที่จะนำพาชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเอง ให้ทัดเทียมกับชุมชนหรือหมู่บ้านใกล้เคียงไม่ล้าหลัง ซึ่งหากชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองยังไม่ได้รับการพัฒนา ตามกระบวนการที่ภาครัฐหรือองค์กรอื่นดำเนินการ จะส่งผลกระทบต่อตัวผู้นำในเรื่องขององค์ความรู้ และศักยภาพของผู้นำ การพัฒนาตนเองของผู้นำจึงส่งผลต่อตัวผู้นำโดยตรง ที่จะคิดพัฒนาองค์ความรู้ให้เกิดอยู่ตลอดเวลา สร้างวิสัยทัศน์ มีความรอบรู้ หมั่นศึกษา ให้ทันต่อสถานการณ์โลกปัจจุบัน เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนการทำงานให้เข้ากับชุมชนหมู่บ้านของตนเอง และเพื่อสามารถสร้างเสริมการทำงาน วิธีการพัฒนาตนเองความต้องการพัฒนาตนเอง ในการบริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ๑) ให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องร่วมกันวิเคราะห์ถึงความต้องการวิธีการพัฒนาของผู้นำชุมชนและความต้องการพัฒนาตนเองของผู้นำชุมชน และกำหนดรูปแบบหลักสูตรการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้นำชุมชน และบุคคลที่สนใจทั่วไป ๒) ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ควรเตรียมความพร้อมในทุก ๆ ด้านอยู่เสมอ เพื่อพร้อมให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการหลักสูตรการฝึกอบรมฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๑๕}

^{๑๑๕} อัครวิทย์ ขำพร้อม, “วิธีการพัฒนาผู้นำชุมชน ความต้องการพัฒนาตนเองของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการชุมชน”, รายงานการวิจัย(พิษณุโลก ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก๒๕๕๕).

ตารางที่ ๒.๑๘ งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ และคณะ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๑)	“การใช้หลักพุทธศาสนาในการ ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ฟังตนเองลุ่มแม่น้ำมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พบว่า การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือ ทำให้สมาชิกให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ เที่ยงธรรม มีความไว้วางใจกัน ปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง มีความขยัน อดทน
เปรมชญา ชนะวงศ์ และคณะ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๓)	“การพัฒนาศักยภาพชุมชนบนเพื่อการพึ่งตนเองบนฐานทุนทางสังคม” ชุมชนอำเภอดอนสักพื้นที่ริมฝั่งทะเลในป่าดอนสัก สภาพพื้นที่เป็นป่าดอนสลักกับที่ราบในอดีตรักษาธรรมชาติสมบูรณ์ทั้งป่าดิน น้ำ แร่ทะเลมีป่าชายเลนผืนใหญ่ที่สุดในอ่าวบ้านดอน ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม สังคมวัฒนธรรมชุมชนมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดของชุมชน วัฒนธรรมความเชื่อประเพณีที่เป็นทุนทางสังคมทั้งในด้านการทำมาหากินและการประกอบอาชีพ ด้านการศึกษามีโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 27 โรง ความสัมพันธ์ชุมชนยังมีระบบเครือญาติ มีภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตที่ยังปรับใช้ได้ตามยุคสมัย อาชีพของชุมชนทำประมงชายฝั่ง การทำเกษตรกรรม ระบบการเมืองการปกครองในอดีตมีผู้นำที่อนุเคราะห์ด้วยธรรมปัจจุบันยึดผลประโยชน์ ทุนทางสังคมมีรูปแบบเชิงสาระและโครงสร้าง เมืองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ทุนคน ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรม และทุนองค์ความรู้ ทุนคน คนมีคุณภาพในด้านสุขภาพปานกลาง
สมบูรณ์ ธรรมลังกา (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๔)	“รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย ” พบว่า สังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงรายเป็นสังคมแบบเครือญาติมีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแบบแนวราบและแนวตั้ง

ตารางที่ ๒.๑๘ งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชน (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
อัครวิทย์ ขำพร้อม (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๕)	“วิธีการพัฒนาผู้นำชุมชน ความต้องการพัฒนาตนเอง ของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการชุมชน” วิธีการพัฒนาผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของการสร้างความเชื่อมั่น และ ความมั่นใจในตัวเอง และความต้องการพัฒนาตนเองในการ บริหารจัดการชุมชน ด้านบุคลิกภาพ การวางตนให้ เหมาะสมกับเวลา โอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ด้านความ ต้องการพัฒนา มีทักษะการวางแผนการปฏิบัติงาน ด้าน ความต้องการพัฒนาตนเอง

๒.๗.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรม

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการชุมชนวิถีพุทธที่มีบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่น ของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยรูปแบบ ซึ่งมีผู้วิจัยไว้หลายท่าน ดังนี้

ดวงพร สมสมัย และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนตาม
หลักธรรมทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔: กรณีศึกษา อำเภอวังสามสี จังหวัดอุบลราชธานี ”
ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความขยันมาก แต่ไม่สามารถรักษาทรัพย์และใช้จ่ายอย่างเหมาะสม
ประชาชนร้อยละ ๔๙.๗๐ มีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายและต้องกู้เงิน ประชาชนไม่นิยมจดบันทึกรายรับ
รายจ่าย หลังจากการนำรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปใช้ ประชาชนมีหลักธรรม ๔ ด้านเพิ่มขึ้น
คือ ขยันหา รักษาทรัพย์ คบคนดีเป็นมิตร และใช้ชีวิตอย่างพอเพียง^{๑๑๖}

จำอาภาสโทสุธา ทองบุตร ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์กับ
การแก้ไขปัญหายาเสพติดไทย ” พบว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่ง
ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์อันพึงได้รับการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทาง
กฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้นเป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภาย
ภาคหน้าผลประโยชน์ที่ได้รับการประกอบกิจการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น
จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไป
เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน อันมีอยู่ ๔ ประการ คือ (๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความ

^{๑๑๖} ดวงพร สมสมัย และคณะ, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมทฤษฎีธัมมิกัตถ
ประโยชน์ ๔: กรณีศึกษา อำเภอวังสามสี จังหวัดอุบลราชธานี ”, วารสารวิจัย มสส สาขามนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ (SDU Research Journal Humanities and Social Sciences) ISSN 1905 2847 กันยายน-
ธันวาคม ๒๕๕๑: ๔๐๘.

หมั่น เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบภาระงาน (๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม (๓) กัลยาณมิตตตา คบคนดีไม่คบคนชั่ว (๔) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ จากการศึกษาการขาดหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ในสังคมไทยพบว่า คนในสังคมไทยขาดความเพียรและถ้าปัจจัยที่แวดล้อมอยู่รอบตัว ไม่ได้สร้างความมั่นใจเพียงพอก็จะเกิดความรู้สึกอยากประวิงเวลาที่จะลงมือหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้นานออกไปและหากการทากิจกรรมใดเป็นการเหลือวิสัยเราจะหลีกเลี่ยงไม่ทำสิ่งเหล่านั้น หรือ ผลัดวันประกันพรุ่งเพียงเพื่อยื้อระยะเวลาแห่งความสุขให้ยาวออกไป จนติดเป็นนิสัยของความเกียจคร้าน ซึ่งเป็นการขาดความเพียรในการดำเนินกิจต่างๆ ในชีวิตตน การไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ในสังคมไทยมีผลมาจากคนในสังคมเสพติดในวัตถุนิยมจึงใช้จ่ายทรัพย์สิ้น เงินทองนั้นให้สูญเปล่าไปอันมาจากการไม่รู้จักประหยัดทรัพย์นั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ประมาทยิ่งเกิดปัญหาใช้จ่ายเกินรายได้หาเงินไม่พอใช้จ่ายเกิดปัญหา คอร์ปชั่น คดโกง ปล้นจี้ ซึ่งเป็นผลกระทบต่อกันที่อยู่ร่วมในสังคมตามมา ปัญหาการคบคนพาลไม่รู้จักรับการคบคนดีเป็นมิตรไม่รู้จักเลือกบุคคลที่จะคบหาว่าจะสามารถเกื้อหนุนชีวิตไปในทางที่ดีชักชวนเราไปทำเรื่องที่ไม่ดีไม่สมควรจึงทำให้เสียประโยชน์ในชีวิตทำให้พบกับความเสื่อมเสียของชีวิตไม่มีความพร้อม คือการดำเนินชีวิตและการพัฒนาที่เป็นไปโดยไม่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา ปัญหาการใช้จ่ายทรัพย์เกิดฐานะเป็นผู้ดำเนินชีวิตไม่สมควรดำเนินชีวิตไม่เหมาะสม ไม่สมควรแก่ฐานะไม่ว่าจะมีทรัพย์สินเงินทองมากหรือน้อย คือใช้จ่ายเกินตัวสุรุ่ยสุร่าย ก่อหนี้สินไม่รู้จักรับประมาณตนในการใช้จ่ายทรัพย์ อีกทั้งไม่รู้จักรำหนดรายได้และรายจ่ายให้พอดี สมรายได้เพื่อประโยชน์ไว้สำหรับปันปลายของชีวิตตน การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาในสังคมไทย มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ

(๑) การนำหลักอูฏฐานสัมปทามาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาชีวิต การขาดความเพียรเมื่อจะหลีกเลี่ยงพ้นจากความเกียจคร้านนานาประการ ที่เป็นหนทางนำพาให้ชีวิตมีความเสื่อมลง

(๒) การนำหลักอารักขสัมปทามาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ การตั้งตนไว้อย่างเหมาะสมกับการรู้จักหาทรัพย์และรู้จักรักษาทรัพย์นั้น

(๓) การนำหลักกัลยาณมิตตามาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาชีวิตการคบคน รู้จักเลือกเสวนาบุคคลผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี และ

(๔) การนำหลักสมชีวิตามาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุยสุรายใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุขได้ตามสมควร^{๑๑๗}

พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตินฺ) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน ” ผลการวิจัยพบว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ หลักประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี อุ อา กะ สะ อาจเรียกสั้นๆว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถะ (เนื่องจากอรรถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้) หรืออาจเรียกเต็มๆ ว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนามิ ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไฉตริ เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ ๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุปายในการงานนั้นให้สามารถทำได้สำเร็จ๒) อารักขสัมปทาถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์(ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลไม่ให้ถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ๓) กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบ คบชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมโดยอดดำรงตน เจริญ สันทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธี ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และ ๔) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุยสุรายพุ่มพายนัก ไม่ให้ ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ชีวิตตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ ร่างกายกับจิตใจหรือรูปกับนาม สองอย่างนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการปรุงของเหตุปัจจัยเหมือนกันกับสิ่งทั้งปวงที่มีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิต ล้วนจัดอยู่ในประเภทของสิ่งที่เรียกว่า สังขตธรรม ชีวิตคนเราก็คือ เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นและเป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ และตาย อยู่ในโลกเช่นเดียวกับสัตว์โลกชนิดอื่นๆ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายหลักของศาสนาจึงมุ่งสืบค้น และทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของคนเรา และแก้ปัญหาชีวิตโดยตรง ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงสภาวะหรือสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้น ความจริงแล้วชีวิต คือ กระบวนการของการเกิดขึ้นและดับไปของทุกข์ ดังพระสูตรว่า “ความจริงทุกข์เท่านั้นย่อมเกิด ทุกข์ย่อมตั้งอยู่และเสื่อมสิ้นไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ” เป็นความสืบต่อกันแห่งสังขารธรรมล้วน ๆ กระบวนการแห่งธรรมนี้เกิดขึ้นและดับลงตาม

^{๑๑๗} จ้าอากาศโทสุธา ทองบุตร, “การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย”, **หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา (ภาคพิเศษ), (ศูนย์บัณฑิตศึกษา: วิทยาเขตนครราชสีมา, ๒๕๕๔).

เหตุปัจจัยการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย
ปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ

(๑) การนำหลักอุฏฐานสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความเพียร เมื่อจะเลิกให้พ้นจาก
ความช้วนนาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัด ระวังหรือสำรวมรักษากาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิต
ของเรา ไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่างๆ

(๒) การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ อารักขสัมปทา
คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหา
เงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้

(๓) การนำหลักกัลยาณมิตตตมาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาลต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ
มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคลหรือ
เข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญาที่มีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อม สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง
เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม
การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมาปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี

(๔) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัด
เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่
จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเราเพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย
ใช้จ่ายเกินฐานะของตนเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก
เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น จึงมีความสุขได้ตาม
สมควรแก่สภาพของตนเองและครอบครัว^{๑๑๘}

ปณณพศ วรศักดิ์ศรี ได้วิจัยเรื่อง “บูรณาการการดำเนินงานตามแนวอปริหานิยธรรม
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล
องค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้แก่ ๑) ด้านการบริหารงานบุคคล ๒) งานด้านการศึกษา ๓) งานด้าน
บริหารงบประมาณ ๔) งานด้านสาธารณสุข และ ๕) งานด้านการบริการสาธารณะ

๒. หลักอปริหานิยธรรม ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อมมี
แต่ความเจริญฝ่ายเดียวมี ๗ ประการ ได้แก่ ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม
พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ ๔) เคารพนับถือ
ท่านเหล่านั้นเห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรฟัง ๕) บรรดาบุคคลทั้งหลายให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง

^{๑๑๘} พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชุตินฺธ), “ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อ
แก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน”, **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,
(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔

๖) เคารพหลักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุและ ตลอดจนอนุสาวรีย์ต่าง ๆ) ๗) จัดให้มีการอารักขา ค้ำครองป้องกัน อันชอบธรรมแก่อรหันต์ทั้งหลายรวมทั้งบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักของประชาชนทั่วไป

๓. บวรณาการการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด **หัตถ์**หลักอภิธานิธรรมในพระพุทธศาสนา

๑) ด้านการบริหารงานบุคคล มาบูรณาการด้วยหลักอภิธานิธรรมข้อที่ว่าด้วย หนึ่งประชุมกันเนื่องนิตย พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ การเคารพผู้รู้หรือวิญญูชนที่ได้บัญญัติในเรื่องต่าง ๆ เพราะทำให้มีการวางแผนงานที่ดีมีระบบในการดำเนินงานได้ตรงตามเป้าหมายยิ่งขึ้น สามารถทำให้เกิดความเป็นธรรม และเกิดความสามัคคี ความพร้อมเพรียง ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติไว้ ให้เกียรติกับบุคคลทุกคน อย่างเท่าเทียมกันปกป้องคุ้มครองทุกคนในองค์กร ลดปัญหาความขัดแย้ง ลดภาวะความเสียหาย ความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ส่งผลให้เกิดผลดีขึ้น ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒) ด้านการศึกษามาบูรณาการด้วยหลักอภิธานิธรรมข้อที่ว่าด้วย หนึ่งประชุมกันเนื่องนิตย พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำและไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ เพราะทำให้มีการวางแผนงานที่ดีมีระบบในการดำเนินงาน ตรงตามเป้าหมายยิ่งขึ้นสามารถทำให้เกิดความเป็นธรรมและเกิดความสามัคคี ให้เกียรติกับบุคคลทุกคนอย่างเท่าเทียมกันปกป้องคุ้มครองทุกคนในองค์กร ลดภาวะการณด้วยประสิทธิภาพการบริหาร ลดความเสียหายการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ทำให้การดำเนินงานเกิดผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๓) ด้านบริหารงานงบประมาณ มาบูรณาการด้วยหลักอภิธานิธรรม ข้อที่ว่าด้วย หนึ่งประชุมกันเนื่องนิตย ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ และเคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรฟัง มาใช้ในการดำเนินงานเพราะทำให้จัดสรรงบประมาณเกิดประโยชน์สูงสุด อย่างคุ้มค่า เกิดความเป็นธรรมและเกิดความสามัคคี ให้เกียรติกับบุคคลทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ปกป้องคุ้มครองทุกคนในองค์กร ลดปัญหาความขัดแย้ง ความไม่เสมอภาค เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดผลสำเร็จดียิ่งขึ้น

๔) ด้านสาธารณสุข มาบูรณาการด้วยหลักอภิธานิธรรม ข้อที่ว่าด้วย หนึ่งประชุมกันเนื่องนิตย พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงกัน ทำกิจที่พึงทำไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ เคารพนับถือท่านเหล่านั้นเห็นถ้อยคำของท่านเหล่านั้น เป็นสิ่งอันควรฟัง มาใช้ในการดำเนินงาน เพราะทำให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน ด้านสุขภาพและจิตใจ และเป็นการลดภาวะความเสี่ยงต่อโรคร้ายไข้เจ็บการดำเนินงานเกิดผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

๕) ด้านบริการสาธารณะมาบูรณาการด้วยหลักการบริหารนิยธรรมข้อที่ว่าด้วย หมั่น ประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ มาใช้ในการดำเนินงานทำให้มีการวางแผนงานที่ดีมีระบบในการดำเนินงานด้านการบริการสาธารณะ ตรงตามเป้าหมายยิ่งขึ้น ลดภาวะความเสียหาย เสียเวลา ความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทำให้การดำเนินงานเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประชาชน ได้รับความพึงพอใจ^{๑๑๙}

กาญจนา คำจตุ ได้วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามหลักพุทธธรรมของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาโดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ตามกิจกรรมดังต่อไปนี้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ที่ได้จากการแก้ปัญหาเสพติดทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของลงมาได้แก่ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการในการเข้าร่วมในกิจกรรมการเฝ้าระวัง ติดตาม และแก้ปัญหาเสพติดในชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการในการแก้ปัญหาเสพติดในชุมชน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในระดับติดตามผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครตามลำดับ

๒. ปัญหาและอุปสรรค การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการดำเนินการในระดับนโยบาย เรื่องการศึกษา ยาเสพติด สุขภาพและสวัสดิการสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม งบประมาณ ผู้นำชุมชน เป็นเพียงผู้รับนโยบายมาปฏิบัติ กรุงเทพมหานครยังเป็นผู้กำหนดนโยบาย ปัญหาระดับชุมชนเป็นการมีส่วนร่วมแบบบางส่วน เช่น การแก้ปัญหาเสพติดในชุมชน เป็นปัญหาที่ชุมชนได้รับผลกระทบตนเองและบุตรคนในชุมชน ที่ผู้นำชุมชนตัดสินใจแก้ปัญหา ดำเนินการจัดหา งบประมาณ ตั้งคณะกรรมการตรวจสอบชุมชนในการสอดส่องดูแลแจ้งเบาะแส เพื่อหาทางป้องกัน ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานกับผู้นำชุมชนเกี่ยวกับระบบการทำงานของหน่วยงานราชการ ปัญหาของผู้นำชุมชน คือ การไม่ได้รับการยอมรับในศักยภาพ ความรู้ความสามารถ และไม่เห็นความสำคัญต่อบทบาทของผู้นำชุมชน ในการเข้าร่วมเสนอแนะนโยบาย ปัญหา หรือความต้องการของชุมชน ทำให้ขาดโอกาสในการนำเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้การแก้ปัญหาของ ไม่ได้รับความร่วมมือและไม่ต่อเนื่อง

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน กรุงเทพมหานคร มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีความทันสมัยทางวัตถุ และคาดหวังเรื่องงบประมาณจากกรุงเทพมหานคร ในการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน จึงนำหลักการบริหารนิยธรรมมาบูรณาการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน

^{๑๑๙} ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี “บูรณาการการดำเนินงานตามแนวอปริหานิยธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ศาสตรดุษฎีบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมใน ๕ ประเด็น ที่เหมาะสมกับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน คือ การให้การยอมรับ (Accept) การส่งเสริมต้องเริ่มต้นที่การให้การยอมรับการเป็นสมาชิกของชุมชน สังคม กลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ในการร่วมกันทำกิจกรรม เช่น กรุงเทพมหานครต้องยอมรับผู้นำชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และเป็นตัวแทนระหว่างกรุงเทพมหานครกับประชาชนในแต่ละชุมชน การให้ความสำคัญ (Importance) โดยการให้ความสำคัญกับผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทในการชักนำชุมชน และร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา เพราะเป็นเจ้าของพื้นที่ รู้ปัญหาในชุมชนดี เพื่อเข้าสู่กระบวนการแก้ปัญหาชุมชน และทุกคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาระหว่างโอกาส (Opportunity) ให้โอกาสโดยการเข้าร่วมประชุม ปรึกษาหารือ หาแนวทางการดำเนินนโยบายของกรุงเทพมหานคร และนำเสนอปัญหา สาเหตุของปัญหา ความต้องการของชุมชน การให้ความรู้ (Knowledge) กรุงเทพมหานครต้องให้ความรู้แก่ผู้นำ เพื่อให้สามารถเป็นคนกลางเชื่อมโยงระหว่างกรุงเทพมหานครกับประชาชน การให้ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคนทุกสังคม ในรูปแบบที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม คือ MBB. Model ที่สามารถประยุกต์ใช้โดยให้มีการร่วมประชุม (Meeting) กันเป็นประจำภายในชุมชนและระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับฟังปัญหา รับรู้ข้อตกลงเงื่อนไขต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงกันร่วมเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงาน (Board) เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ให้การยอมรับในการเข้าร่วมกิจกรรม ให้โอกาสในการนำเสนอความเห็น ปัญหา ความต้องการของชุมชน ให้ความสำคัญในการรับฟัง หาแนวทางป้องกัน แก้ไขให้ความรู้แก่ชุมชน และร่วมรักษาผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งเป็นผลจากการร่วมตั้งแต่กิจกรรม การตัดสินใจ ดำเนินการรับผลประโยชน์ และประเมินผล ไม่ให้เกิดความเสื่อม ในเรื่องของการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม สิ่งที่ดีงามเป็นเอกลักษณ์ เช่น วัฒนธรรม อาชีพเฉพาะชุมชน หรือบุคคลที่มีคุณประโยชน์ มีภูมิรู้ ในชุมชน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน ให้ชุมชนเข้มแข็ง ทั้งในด้านการศึกษา ปัญหายาเสพติด สุขภาพและสวัสดิการชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ เป็นการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาของชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองและบริหารจัดการได้โดยคนในชุมชน

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกรุงเทพมหานคร ๑) จัดให้มีการให้ความรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการฝึกอบรม / สัมมนา/ประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ๒) เพิ่มงบประมาณ เช่น เบี้ยประชุม ค่าดำเนินกิจกรรมของชุมชน จัดตั้งเงินกองทุนชุมชนให้คณะกรรมการและชุมชนร่วมกันเป็นผู้รับผิดชอบ ๓) นโยบายเปิด Website ชุมชน ให้ชุมชนมีการเปิดรับข้อมูลจากสำนักงานเขต

แลกเปลี่ยนข้อมูลของชุมชนอื่น อบรมให้ความรู้ในการสื่อสาร หรือการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อสื่อสารระหว่างกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขต สถานีตำรวจ หรือระหว่างชุมชนด้วยกัน^{๑๒๐}

รักษา สุตเส้นผม ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” พบว่า

๑. องค์ประกอบของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาโดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ๑) ด้านกฎหมาย อยู่ในระดับมาก รองลงมาได้แก่ ๒) นโยบายรัฐและการเมือง ๓) ด้านบุคลากรและสำนักงานอุปกรณ์ เครื่องมือ อยู่ในระดับปานกลาง และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ๔) ด้านงบประมาณ อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ เพราะ การกระจายอำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย จะสำเร็จลุล่วงได้นั้นจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง หลายองค์ประกอบ เช่น องค์ประกอบด้านกฎหมายและกฎระเบียบข้อบังคับ องค์ประกอบในด้านการเมืองและนโยบายของรัฐ องค์ประกอบในด้านงบประมาณและการเงินการคลัง และด้านบุคคล พื้นที่และเครื่องมือต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. หลักพุทธธรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า หลักอภิธานิธรรม มาใช้กับการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม ซึ่งเป็นการนำความเจริญมาสู่หมู่คณะ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การเคารพกฎกติกาของส่วนรวมซึ่งเป็นธรรมที่ใช้ในการปกครอง ป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมในหมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่ใช้สำหรับผู้นำ ผู้บริหารบ้านเมือง รวมทั้งสามารถนำมาใช้ กับการบริหารงานในส่วนท้องถิ่นได้ หากนำหลักธรรมดังกล่าวมาใช้ก็จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและความสำเร็จในการกระจายอำนาจ สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนอกจาก กฎหมาย และนโยบายรัฐ และ งบประมาณ แล้วยังพบว่า ปัจจัยด้านกฎระเบียบกฎเกณฑ์ ในการกระจายอำนาจจะส่งผลดี ถ้าผู้บริหารและผู้ปฏิบัติมีจิตสำนึกที่ดี แต่โดยทั่วไปส่วนมากการออกกฎต่างๆ มาจากด้านบนที่กำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ ตลอดจนการให้การศึกษา ปัจจัยในด้านนี้ การให้การศึกษาเพื่อเข้าใจในสิทธิและหน้าที่กฎหมาย

^{๑๒๐} กาญจนา คำจตุติ, “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามหลักพุทธธรรมของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

กฎระเบียบและผลประโยชน์เพื่อลดการขายสิทธิ ขายเสียงและลดการใช้อำนาจเกินขอบเขตและการใช้วาทะครอบงำกดขี่^{๑๒๑}

ตารางที่ ๒.๑๙ งานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ดวงพร สมสมัย และคณะ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๑)	“การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมที่พุทธธัมมิกัตถประโยชน์ ๔: กรณีศึกษา อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความขยันมาก แต่ไม่สามารถรักษาทรัพย์และใช้จ่ายอย่างเหมาะสม มีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายและต้องกู้เงิน ประชาชนไม่นิยมจดบันทึกรายรับรายจ่าย หลังจากการนำรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปใช้ ประชาชนมีหลักธรรม ๔ ด้านเพิ่มขึ้น คือ ขยันหา รักษาทรัพย์ คบคนดีเป็นมิตร และใช้ชีวิตอย่างพอเพียง
พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชุตินัน) (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๔)	“ศึกษาแนวทางการนำหลักที่พุทธธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน” การนำหลักที่พุทธธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ (๑) การนำหลักอุฏฐานสัมปทามาแก้ปัญหาคาชาความเพียร เมื่อจะเลิกให้พ้นจากความขวนานาประการสิ่งสำคัญก็คือการระมัดระวังหรือสำรวมรักษากาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเราไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่างๆ (๒) การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ อารักขสัมปทา คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ (๓) การนำหลักกัลยาณมิตตตามาแก้ปัญหาวิต

^{๑๒๑}รักษา สุตเสนม, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ตารางที่ ๒.๑๙ งานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรม (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	การคบคนพาลต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ มีผู้แนะนำสั่งสอนที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี (๔) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด
ปิ่นณพงค์ วงศ์ณาศรี (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๕)	“บูรณาการการดำเนินงานตามแนวบริหารนิยธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสงขลา” ๑. ด้านการบริหารงานบุคคล บูรณาการด้วยหลักการบริหาร นิยธรรมข้อที่ว่าด้วยหมั่น ประชุมกันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ๒. ด้านการศึกษา บูรณาการด้วยหลักการบริหาร นิยธรรมข้อที่ว่าด้วย หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์, พร้อมเพรียงกันประชุม ๓. ด้านบริหารงานงบประมาณ บูรณาการด้วยหลักการบริหารนิยธรรม ข้อที่ว่าด้วยหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ ด้านบริหารงานงบประมาณ มาบูรณาการด้วยหลักการบริหารนิยธรรม ข้อที่ว่าด้วยหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ ๔. ด้านสาธารณสุข มาบูรณาการด้วยหลักการบริหารนิยธรรม ข้อที่ว่าด้วยหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม ๕. ด้านบริการสาธารณสุข บูรณาการด้วยหลักการบริหารนิยธรรมข้อที่ว่าด้วย หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ มาใช้ในการดำเนินงานทำให้มีการวางแผนงานที่ดี

ตารางที่ ๒.๑๙ งานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรม (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
กาญจนา คำจตุติ (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๖)	“การส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามหลักพุทธธรรมของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาโดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามกิจกรรมดังต่อไปนี้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ที่ได้จากการแก้ปัญหาเสพติดทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินรองลงมาได้แก่ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการในการเข้าร่วมในกิจกรรมการเฝ้าระวังติดตาม และแก้ปัญหาเสพติดในชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาเสพติดในชุมชน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในระดับ ติดตามผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครตามลำดับ
รักษา สุดเส้นผม (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๖)	“ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” พบว่า หลักพุทธธรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า หลักการบริหารนิยธรรม มาใช้กับการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม ซึ่งเป็นการนำความเจริญมาสู่หมู่คณะ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การเคารพกฎกติกาของส่วนรวมซึ่งเป็นธรรมที่ใช้ในการปกครอง ป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมในหมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่ใช้สำหรับผู้นำ ผู้บริหารบ้านเมือง รวมทั้งสามารถนำมาใช้ กับการบริหารงานในส่วนท้องถิ่นได้ หากนำหลักธรรมดังกล่าวมาใช้ก็จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและความสำเร็จในการกระจายอำนาจ สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้

๒.๗.๔ งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการชุมชนวิถีพุทธที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น **ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น ไว้หลายท่าน ดังนี้

วรวิทย์ มีมาก ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานและประสิทธิภาพของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่า การปกครองท้องถิ่นมีแนวโน้มของการรวมอำนาจมากกว่าการกระจายอำนาจ การวิจัยสำรวจพบว่า ๑) รูปแบบของคณะกรรมการสุขาภิบาลตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๒๘ มีความเหมาะสมมากที่สุดสำหรับสุขาภิบาลในปัจจุบันและในอนาคตเทศบาลแบบนายกเทศมนตรี รัฐบาลมีความเหมาะสมมากกว่ารูปแบบอื่น ๒) ประเภทหน่วยงานได้แก่ สุขาภิบาลและเทศบาลไม่สามารถบ่งชี้ความแตกต่างและไม่มีน้ำหนักในการอธิบาย การบริหารงานและประสิทธิภาพขององค์กรได้รวมทั้งการบริหารงานและประสิทธิภาพขององค์กรเอง ก็ไม่สามารถจำแนกสุขาภิบาลและเทศบาลออกจากกันได้ข้อเสนอแนะจากการวิจัยมี ๒ ประการคือ ๑. ข้อเสนอแนะระยะสั้น ๑) ให้มีการปรับปรุงระดับรายได้ของสุขาภิบาลที่มีฐานะการคลังเพียงพอที่จะบริหารงานประจำของตนเองได้ จากเดิม ๓ ล้านบาทเป็น ๕ ล้านบาทและหลักเกณฑ์การเปลี่ยนฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาลจากเดิมซึ่งใช้รายได้ ๕ ล้านบาทเพิ่มเป็น ๘ ล้านบาท สำหรับทิศทางการเปลี่ยนแปลงมีดังนี้ต่ำกว่า ๕ ล้านบาท ๒) คณะกรรมการผสมที่มีนายอำเภอเป็นประธาน ๕ ล้านบาทคณะกรรมการผสมที่มีผู้แทนท้องถิ่นเป็นประธาน ๘ ล้านบาทเทศบาล ๓) ควรจัดอบรมเพิ่มพูนความรู้ทางการบริหารงานให้แก่คณะกรรมการสุขาภิบาลที่มาจากการเลือกตั้ง รวมทั้งจัดทำคู่มือและฝึกอบรมเกี่ยวกับการวางแผน ตลอดจนเสริมทักษะในการปฏิบัติงานที่จำเป็นให้แก่สุขาภิบาล^{๑๒๒}

อมร สุวรรณนิมิตร ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อการพัฒนาชุมชนน่าอยู่” พบว่า ข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่า ลักษณะความน่าอยู่ในบริบทชุมชนชนบทอีสาน จำแนกได้ ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านกายภาพ-สุขภาพชุมชน ๒) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ๓) ด้านวิถีชุมชน และ ๔) ด้านผู้นำ-การจัดการชุมชน สถานการณ์ความน่าอยู่ของชุมชนอีสานในภาพรวมด้านวิถีชีวิตชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ด้านผู้นำการจัดการชุมชนอยู่ในระดับสูง ระดับพลังอำนาจองค์การบริหารส่วนตำบลในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านตระหนักต่อท้องถิ่นอยู่ในระดับสูง ซึ่งเห็นว่า ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของตัวแปรพลังอำนาจที่มีผลต่อความน่าอยู่ มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพลังอำนาจกับน่าอยู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวก และผลการวิเคราะห์สมมติฐาน ๑) ตัวแปรทางตรง คือ การมีส่วนร่วมและเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลโดยรวมสูงสุด

^{๑๒๒} วรวิทย์ มีมาก, “การวิเคราะห์โครงสร้างการบริหารงานและประสิทธิภาพของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสุขาภิบาลและเทศบาล”, **ปริญาพัฒนาบริหารศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒).

๒) ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อม คือ ความไว้วางใจ กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม และการสร้างทีมงาน ๓) ตัวแปรที่มีผลทางอ้อม คือ ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์การ การประสานความร่วมมือการสื่อสารที่มีประสิทธิผล ส่วนตัวแปรความตระหนักต่อท้องถิ่นไม่มีผลต่อความน่าอยู่และมีความสัมพันธ์กับตัวแปรการมีส่วนร่วมในระดับสูง กระบวนการพัฒนาองค์กรโดยใช้กระบวนการเทคนิคที่ปรึกษา การให้ข้อมูลย้อนกลับ การประเมินผล เป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างพลังอำนาจองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่^{๑๒๓}

กิงดาว จินดาเทวิน ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาและพัฒนาารูปแบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดอุดรดิตถ์” พบว่า การพัฒนาารูปแบบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีโดยการวิเคราะห์ปัจจัยหลักและการสกัดปัจจัย สามารถพัฒนาารูปแบบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีสำหรับ อบต. ๖ องค์ประกอบหลัก หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ปัจจัยหลักที่ค้นพบอีก ๑ องค์ประกอบ คือ หลักกัลยาณมิตรและผลจากการศึกษาสภาพการบริหารจัดการ ๒๔ อบต. จังหวัดอุดรดิตถ์มีการบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อบต.บริหารจัดการด้านหลักความคุ้มค่าได้ในระดับค่อนข้างดี^{๑๒๔}

ทรงชัย นกขมิ้น ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสมุทรปราการ ” ผลการศึกษาพบว่า ระดับการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดสมุทรปราการ มีระดับความเป็นธรรมาภิบาลในการดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นอยู่ในระดับกลาง เมื่อพิจารณารายด้านของการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาล พบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากจำนวน ๒ ด้านคือ มีการพัฒนาตามหลักความคุ้มค่า และการพัฒนาตามหลักความรับผิดชอบต่อสังคม และพบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลางจำนวน ๔ ด้าน คือ การพัฒนาตามหลักคุณธรรม การพัฒนาตามหลักนิติธรรม การพัฒนาตามหลักความโปร่งใส และการพัฒนาตามหลักการมีส่วนร่วม ตามลำดับ^{๑๒๕}

ไพฑูรย์ ใจก้าวหน้า ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการบริหารงานบุคลากรที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง” ผลการวิจัยพบว่า

^{๑๒๓} อมร สุวรรณนิมิตร, “รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจองค์กรบริหารส่วนตำบลเพื่อการพัฒนาชุมชนน่าอยู่”, **ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาพัฒนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖).

^{๑๒๔} กิงดาว จินดาเทวิน, “การศึกษาและพัฒนาารูปแบบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต) ในจังหวัดอุดรดิตถ์”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ๒๕๕๒).

^{๑๒๕} ทรงชัย นกขมิ้น, “การพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสมุทรปราการ ”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๒).

๑. สภาพทั่วไปการบริหารจัดการของด้านบุคลากรในแถบลุ่มน้ำโขง มีการบริหารงานตามหน้าที่การบริหาร POSDCoRB มีการวางแผนงานยุทธศาสตร์ การจัดองค์กร มีการตรวจสอบ มีการควบคุม ประเมินผล โดยมีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีหลักการบริหารจัดการกับหลักการบริหารจัดการ และนำนวัตกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการบริหาร ซึ่งเป็นไปตามสภาพและบริบทขององค์กร มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ พัฒนา ความร่วมมือ สามัคคี รวมตัวประสานความร่วมมือด้านการบริหารทั้งภายในและภายนอก สามารถพัฒนาไปสู่ระดับความเข้มแข็งในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบได้ ด้านบุคลากรควรให้มีการเข้ารับการฝึกอบรมศึกษา ส่งเสริมพัฒนาความรู้เทคโนโลยีเพื่อรองรับในอนาคตนำมาใช้เพื่อการบริหารจัดการ ส่วนด้านการพัฒนาความก้าวหน้าของงานค้นพบว่ามีการประชุมบ่อย มีการเรียนรู้ร่วมกับทำงานเป็นทีม และด้านการพัฒนาการบริหารจัดการความรู้ มีการยึดมั่น รักษากฎระเบียบ ข้อบังคับการปฏิบัติตามสายงานบังคับได้อย่างดีจากองค์ความรู้ที่มีการปฏิบัติมายาวนาน แต่อย่างไรก็ตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับบางส่วนจะต้องมีการแก้ไข ปรับปรุง ให้ทันสมัยและรวดเร็วในการปฏิบัติงาน และบางส่วนจะต้องมีการจัดระเบียบ หมวดหมู่ของหน่วยงาน บางหน่วยงานให้เป็นระบบระเบียบที่ชัดเจนเพื่อความคล่องตัวในทางปฏิบัติในอนาคต
๒. หลักพุทธธรรมที่เหมาะสม ที่ประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของบุคลากร ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม ๗ มีการบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม เข้าไปในทุกขั้นตอนของกระบวนการการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาการงานของบุคลากรก่อให้เกิดการบริหารจัดการการมีส่วนร่วม ความสมัครสมาน สามัคคี หลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ สามารถนำมาบูรณาการเข้ากับบริหารจัดการได้เป็นอย่างดีทั้งในด้านการบริหารจัดการบุคลากร (Staffing) การประสานงาน (Coordinating) และการจัดองค์กร (Organizing) และพบว่าอปริหานิยธรรม ๗ เป็นหลักป้องกันความเสี่ยง เป็นไปเพื่อความเจริญของงานบริหารของด้านบุคลากร โดยได้นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติด้านการบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี
๓. รูปแบบในการบริหารงานบุคลากรตามหลักอปริหานิยธรรมของด้านบุคลากรลุ่มน้ำโขง พบว่าการนำหลักอปริหานิยธรรม ๗ เป็นแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการบุคลากร (Staffing) การประสานงาน (Coordinating) และการจัดองค์กร (Organizing) โดยการร่วมแรงร่วมใจเป็นคณะของแต่ละฝ่าย ทุกขั้นตอนในกระบวนการของการบริหารจัดการ ซึ่งประกอบด้วย ร่วมกันการวางแผน ร่วมกันการจัดองค์กร การนำ การสั่งการและการตรวจสอบควบคุมต้องยึดหลัก เคารพผู้ใหญ่ผู้เป็นประธาน ไม่รื้อทิ้งกฎ ระเบียบที่ดีงาม อารังรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันด้วยความสมัครใจ จริงใจ และมุ่งมั่นที่จะก้าวไปสู่จุดหมายตามวัตถุประสงค์ และผลประโยชน์จากการบริหารให้พัฒนางานบุคลากรในท้องถิ่นลุ่มน้ำโขงให้พัฒนายั่งยืนและเป็น

ประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น ด้านสินค้าพื้นเมือง (OTOP) และธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ได้ยกระดับและเพิ่มขีดการแข่งขันอย่างเข้มแข็งและมั่นคงต่อไปตามนโยบายของประเทศ^{๑๒๖}

พิรัช ศรีราม ได้วิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยหลักพุทธธรรมในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพทั่วไปขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นชุมชนอยู่ในเขตเกษตรกรรมและเขตอุตสาหกรรม การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่ามีปัญหาและผลกระทบด้านการบริหารงาน ๕ ด้าน ดังนี้ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริการสาธารณะ ด้านการบริหารบุคคล ด้านบริหารการศึกษา และด้านบริหารสาธารณสุข

๒) การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยหลักพุทธธรรมในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน ตามหลักธรรมาภิบาล ๖ ด้าน และหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ด้าน พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการบริหารงานอยู่ในระดับที่ดีมาก ซึ่งเป็นหลักการบริหารงานและเป็นหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบริหารงาน

๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยหลักพุทธธรรมในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน ได้แก่ PIRAT MODEL ดังนี้

(๑) Participation การมีส่วนร่วมของบุคลากรเทศบาลกับประชาชน ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน บุคลากรเทศบาลและประชาชนต้องมีธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการบริหารงานของเทศบาล การบริหารงานที่ยึดมั่นในหลักการ ยึดมั่นในหลักคุณธรรม และการเสียสละ เพื่อให้การบริหารงานบรรลุเป้าหมาย

(๒) Importance ความสำคัญกับวัฒนธรรมองค์กร ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน บุคลากรเทศบาลและประชาชน วัฒนธรรมขององค์กรเป็นหัวใจสำคัญในการให้การบริการสาธารณะเพราะเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน ความคาดหวังและความพึงพอใจของผู้รับบริการและผู้ให้บริการอย่างสม่ำเสมอ การประเมินผลความพึงพอใจมีความสำคัญสูงมากต่อการบริการ และต้องยึดมั่นในหลักการ ยึดมั่นในหลักคุณธรรม และการเสียสละในการบริหารงานมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมองค์กรเป็นอย่างมาก

(๓) Responsibility ความรับผิดชอบร่วมกับระบบการบริหาร ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน บุคลากรเทศบาลและประชาชน เพราะเทศบาลเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นจะต้องดำเนินงานโดยรับผิดชอบต่อหลักกฎหมาย และต่อประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ยึดมั่นในหลักการ ยึดมั่นในหลักคุณธรรมและการเสียสละ ร่วมรับผิดชอบต่อระบบการบริหารงานร่วมกันระหว่างประชาชนกับบุคลากรเทศบาล

^{๑๒๖}ไพฑูรย์ ใจก้าวหน้า, “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานบุคลากรที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

(๔) Authority ปฏิบัติหน้าที่ตามยุทธศาสตร์การพัฒนา ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน บุคลากรเทศบาลมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกรอบยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ อำนาจหน้าที่ของฝ่ายบริหารเทศบาลปฏิบัติตามนโยบายภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีธรรมาภิบาล การกำหนดเป้าหมายและทิศทางขององค์กรให้ชัดเจน การกำหนดกลยุทธ์การบริการที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาคุณภาพและความสัมพันธ์ในกลุ่มบุคลากรเทศบาล และการนำกลยุทธ์การสร้างคามพึงพอใจต่อผู้รับบริการ และต้องยึดมั่นในหลักการ ยึดมั่นในหลักคุณธรรม และการเสียสละ ตามกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาที่กำหนดและ

(๕) Transparency หลักความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมภาคสังคม ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน บุคลากรเทศบาล ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมภาคสังคมคือการ บริหารงานของเทศบาล ผู้บริหาร และบุคลากรเทศบาลต้องมีความเป็นธรรมาภิบาล มีความโปร่งใส ในการร่วมมือการบริหารจัดการทุกกิจกรรมของเทศบาล ให้มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ในการบริหาร การบริการ ตลอดจนการสนับสนุน บุคลากรเทศบาลต้องยึดมั่นในหลักการ ยึดมั่นในหลักคุณธรรม และการเสียสละ เพื่อการบริหารงานให้มีความโปร่งใสและเกิดประสิทธิผล^{๑๒๗}

ตารางที่ ๒.๒๐ งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น

นักวิจัย	แนวคิดหลัก
วรวิทย์ มีมาก (วิทยานิพนธ์, ๒๕๔๒)	“การบริหารงานและประสิทธิภาพของหน่วยงานราชการ” ผลการวิจัยพบว่า การปกครอง ท้องถิ่นมีแนวโน้มของการรวมอำนาจมาก ว่าการกระจายอำนาจ พบว่า ๑) รูปแบบของคณะกรรมการ สุขาภิบาลตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๒๘ มีความเหมาะสมมากที่สุดสำหรับสุขาภิบาลในปัจจุบันและในอนาคต เทศบาลแบบนายกเทศมนตรี ีกับสภา มีความเหมาะสมมากที่สุด ว่ารูปแบบอื่น ๒) ประเภท หน่วยงานได้แก่ สุขาภิบาลและเทศบาลไม่สามารถบ่งชี้ความแตกต่าง

^{๑๒๗} พิรัชย์ ศรีธรรม, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยหลักพุทธธรรมในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ตารางที่ ๒.๒๐ งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น

นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กิงดาว จินดาเทวิน (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๒)	“การศึกษาและพัฒนาารูปแบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในจังหวัดอุดรธานี ” พบว่า ปัจจัยหลัก ๗ องค์ประกอบ ประกอบด้วยปัจจัยหลักเดิม ๖ องค์ประกอบ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า ปัจจัยหลักที่ค้นพบอีก ๑ องค์ประกอบ คือ หลักกัลยาณมิตร
ทรงชัย นกขม้น (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๒).	“การพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสมุทรปราการ ” ผลการศึกษาพบว่า ระดับการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับกลาง พบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากจำนวน ๒ ด้านคือ มีการพัฒนาตามหลักความคุ้มค่า และการพัฒนาตามหลักความรับผิดชอบต่อ มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง คือ การพัฒนาตามหลักคุณธรรม หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส และหลักการมีส่วนร่วม ตามลำดับ
คมสัน สุขมาก (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๔)	“การพัฒนาโปรแกรมเพื่อเสริมสร้างมโนทัศน์เชิงจิตสาธารณะของอาสาสมัครตำรวจ” พบว่า มีกระบวนการเสริมสร้างมโนทัศน์เชิงจิตสำนึกสาธารณะ ได้แก่ การสนทนา การฝึกสมาธิ การทำความกระจำนาคานิยม การเรียนรู้ผ่านละคร การอ่านชีวประวัติบุคคลสำคัญ และการทำงานช่วยเหลือสังคม
คมสัน สุขมาก (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๔)	ปัจจัยเชิงสนับสนุน มีดังนี้ ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่เหมาะสม ผู้สอนมีประสบการณ์ตรง เนื้อหาสาระมีความหลากหลายใช้ได้จริง กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน มีระยะเวลาที่เหมาะสมในการฝึกอบรม แหล่งความรู้และสื่อประสบการณ์สอนได้จากประสบการณ์จริง สภาพแวดล้อมที่ผ่อนคลายเป็นกันเอง

ตารางที่ ๒.๒๐ งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น (ต่อ)

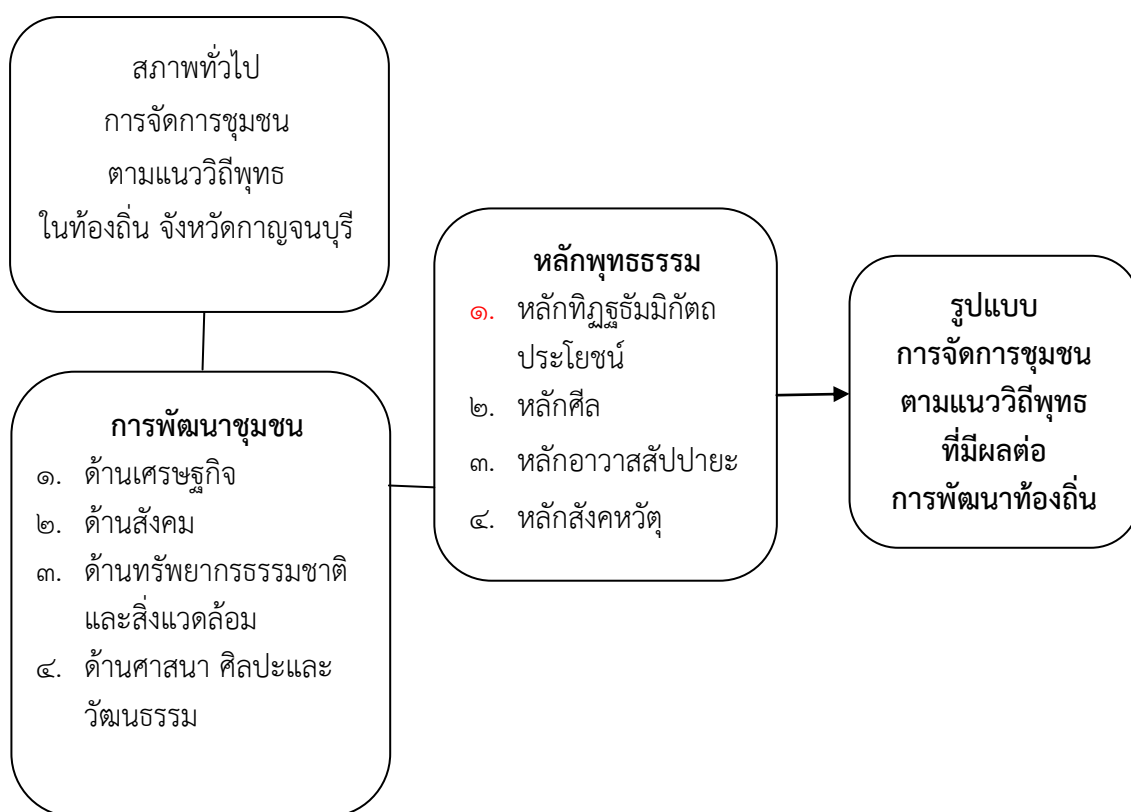
นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พิรัชย์ ศรีราม (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๖)	“ยุทธศาสตร์การพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยหลักพุทธธรรมในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยหลักพุทธธรรมในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน (๑) Participation การมีส่วนร่วมของบุคลากรเทศบาลกับประชาชนในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน บุคลากรเทศบาลและประชาชนต้องมีธรรมาภิบาล ในการปฏิบัติงานและมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการบริหารงานของเทศบาล (๒) Importance ความสำคัญกับวัฒนธรรมองค์กร ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน (๓) Responsibility ความรับผิดชอบร่วมกับระบบการบริหาร ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน (๔) Authority ปฏิบัติหน้าที่ตามยุทธศาสตร์ การพัฒนา ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน (๕) Transparency หลักความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมภาคสังคม ในด้านการบริหาร การบริการ และการสนับสนุน บุคลากรเทศบาล ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมภาคสังคม
ไพฑูรย์ ใจก้าวหน้า (วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๗)	“การพัฒนารูปแบบการบริหารงานบุคลากรที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการของด้านบุคลากรในแถบลุ่มน้ำโขง มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีหลักการบริหารจัดการกับหลักการบริหารนิยธรรม และนำนวัตกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการบริหาร ซึ่งเป็นไปตามสภาพและบริบทขององค์กร มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ พัฒนา ความร่วมมือ สามัคคี รวมตัวประสานความร่วมมือด้านการบริหารทั้งภายในและภายนอก สามารถพัฒนาไปสู่ระดับความเข้มแข็ง

ตารางที่ ๒.๒๐ งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น (ต่อ)

นักวิจัย	แนวคิดหลัก
	ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบได้ ด้านบุคลากรควรให้มีการเข้ารับการฝึกอบรมศึกษา ส่งเสริมพัฒนาความรู้เทคโนโลยีเพื่อรองรับในอนาคต นำมาใช้ในการบริหารจัดการ ส่วนด้านการพัฒนาความก้าวหน้าของงานค้นพบว่าการประชุมบ่อย มีการทำงานเป็นทีม และด้านการจัดการความรู้ มีการยึดมั่น รักษากฎระเบียบ ข้อบังคับการปฏิบัติตามสายงานบังคับได้อย่างดีจากองค์ความรู้ที่มีการปฏิบัติมา ยาวนาน แต่อย่างไรก็ตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับบางส่วนจะต้องมีการแก้ไข ปรับปรุง ให้ทันสมัยและรวดเร็วในการปฏิบัติงาน และบางส่วนจะต้องมีการจัดระเบียบ หมวดหมู่ของหน่วยงานบางหน่วยงานให้เป็นระบบระเบียบที่ชัดเจนเพื่อความคล่องตัวในทางปฏิบัติในอนาคต

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเพื่อการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการชุมชนวิถีพุทธที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น **ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**” ผู้วิจัยนำหลักทฤษฎีมิกัตถ ประโยชน์ หลักศีล หลักอวาสสปปายะ และ หลักสังคหวัตถุ มาบูรณาการจัดการชุมชนวิถีพุทธที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น **ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย